

**UNIVERZA V LJUBLJANI  
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

**ANDRAŽ PERNAR**

**DEMOKRATIZACIJA DRŽAV BLIŽNJEGA VZHODA  
(PRIMER TURČIJE IN IRAKA)**

**DIPLOMSKO DELO**

**LJUBLJANA 2007**

**UNIVERZA V LJUBLJANI  
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

**ANDRAŽ PERNAR**

**MENTOR: izr. prof. dr. Drago Zajc**

**DEMOKRATIZACIJA DRŽAV BLIŽNJEGA VZHODA  
(PRIMER TURČIJE IN IRAKA)**

**DIPLOMSKO DELO**

**LJUBLJANA 2007**

*Diplomsko delo posvečam atetu in mami.*

*Zahvaljujem se moji družini ter Lauri za vzpodbudo v času mojega študija.*

*Zahvaljujem se tudi mentorju izr. prof. dr. Dragu Zajcu za strokovno pomoč ter usmerjanje pri pisanju diplomske naloge.*

## **DEMOKRATIZACIJA DRŽAV BLIŽNJEGA VZHODA – PRIMER TURČIJE IN IRAKA**

V Turčiji in Iraku se trenutno odvijata procesa demokratizacije. Medtem ko proces demokratizacije v Turčiji poteka v razmeroma razviti državi - tako v političnem kot gospodarskem smislu - proces sam pa je posledica izpolnjevanja pogojev za pridružitvev Evropski uniji, je proces demokratizacije v Iraku praktično ničen, ustavljen, kot posledica kombinacije državljanske vojne ter vojne iraških upornikov proti tujim »okupatorjem«. Demokratizacija kot proces temelji na stabilnosti ter legitimnosti institucij države v tem procesu. Ker omenjene institucije v Turčiji posedujejo oba temeljna dejavnika, je proces demokratizacije v tej državi neprimerno lažji kot v Iraku, kjer je tradicija osnovnih demokratičnih načel brez zgodovinske osnove, stabilnost institucij pa zaradi nepriznavanja letih ni mogoča. Proces demokratizacije Turčije so pogajanja za vstop v EU pospešila in olajšala, v Iraku pa je prisotnost ZDA ter ostalih koalicijskih sil, zaradi verskih, nacionalnih nasprotij ter mnogih napak v procesu rekonstrukcije države, proces demokratizacije ne le upočasnila, temveč popolnoma ustavila.

Ključne besede: demokratizacija, Turčija, Irak, islam, Bližnji vzhod.

## **DEMOCRATIZATION OF MIDDLE-EASTERN COUNTRIES – A CASE OF TURKEY AND IRAQ**

Turkey and Iraq are both currently undergoing a process of democratization. The process of democratization in Turkey takes place in a relatively developed country, both in political and economical sense, being a consequence the accession negotiations in order for Turkey to enter the EU. The democratization process in Iraq is currently at a stand-still because of the ongoing combination of a violent civil war and a war between Iraqi rebels and foreign »occupators«. Democratization as a process is based on stability and legitimacy of the institutions of a democratizing state. In Turkey, both stability and legitimacy of the state system is largely undisputed, which makes the democratization process incomparably easier as opposed to Iraq, where the tradition of basic democratic principles does not have a historical underlining, while the stability of democratic institutions can not be achieved because of current conditions. Turkey's accession negotiations have sped up the democratization process, while in Iraq, the same process, because of religious and nationalist conflicts combined with many mistakes during the reconstruction of the state, is not only slowed, but has stopped completely.

Key words: democratization, Turkey, Iraq, Islam, the Middle East.

# KAZALO

<b>1. UVOD.....</b>	<b>8</b>
<b>2. METODOLOŠKI NAČRT.....</b>	<b>9</b>
2.1 STRUKTURA DIPLOMSKE NALOGE.....	9
2.2 NAMEN IN CILJI DIPLOMSKE NALOGE.....	9
2.3 HIPOTEZE.....	10
2.4 UPORABLJENA METODOLOGIJA.....	11
<b>3. DEFINICIJA DEMOKRACIJE.....</b>	<b>12</b>
<b>4. PROCES DEMOKRATIZACIJE.....</b>	<b>14</b>
<b>5. TEORETIČNI PRISTOPI ZA RAZLAGO OBLIK DEMOKRATIZACIJE.....</b>	<b>18</b>
5.1 MODERNIZACIJSKI PRISTOP.....	18
5.1.1 <i>APLIKACIJA MODERNIZACIJSKEGA PRISTOPA NA PRIMERU TURČIJE IN IRAKA.....</i>	19
5.2 TRANZICIJSKI PRISTOP.....	21
5.3 STRUKTURALNI PRISTOP.....	23
5.3.1 <i>APLIKACIJA STRUKTURALNEGA PRISTOPA NA PRIMERU TURČIJE IN IRAKA.....</i>	24
<b>6. VZPOSTAVLJANJE DEMOKRACIJE.....</b>	<b>26</b>
<b>7. DEMOKRACIJA IN BLIŽNJI VZHOD.....</b>	<b>29</b>
7.1 ISLAM IN DEMOKRACIJA.....	29
7.2 VZORCI TER PROCES POLITIČNEGA RAZVOJA BLIŽNJEGA VZHODA V OBDOBJU PO OSAMOSVOJITVI POSAMEZNIH DRŽAV.....	31
<b>8. IRAK.....</b>	<b>34</b>
8.1 ZGODOVINA IRAKA.....	34
8.2 IRAK V DVAJSETEM STOLETJU.....	34
8.3 IRAK V OBDOBJU VLADAVINE SADAMA HUSEINA.....	37
8.4 ZGODOVINA SUNITOV IN ŠIITOV TER NJIHOV POLOŽAJ V IRAKU.....	39
8.5 ZGODOVINA KURDOV TER NJIHOV POLOŽAJ V IRAKU.....	42
8.6 IRAK V LETU 2003.....	45
8.7 PROCES REKONSTRUKCIJE IRAKA.....	47
8.8 VOLITVE V PREHODNO SKUPŠČINO JANUARJA 2005.....	49
8.9 USTAVNI REFERENDUM OKTOBRA 2005.....	52
8.10 POROČILO AMERIŠKEGA MIROVNEGA INŠTITUTA.....	54
8.11 PARLAMENTARNE VOLITVE DECEMBRA 2005.....	57
8.12 IRAK DANES.....	59

<b>9. TURČIJA .....</b>	<b>62</b>
9.1 ZGODOVINA TURČIJE.....	62
9.2 TURČIJA V 20. STOLETJU.....	63
9.3 TURČIJA PO SMRTI ATATÜRKA.....	65
9.4 ARMENCI IN KURDI V TURČIJI.....	67
9.5 PROBLEMATIKA CIPRA.....	68
<b>10. ZGODOVINA ODNOSOV MED TURČIJO IN EU.....</b>	<b>70</b>
<b>11. PREGLED POGAJANJ TURČIJE Z EU IN ANALIZA POROČIL EVROPSKE KOMISIJE O NAPREDKU TURČIJE.....</b>	<b>72</b>
11.1 PRIDRUŽITVENI POGOJI (KÖBENHAVNSKI POGOJI).....	72
11.2 POTEK POGAJANJ TURČIJE IN EU.....	73
11.3 PRIMERJAVA PROGRAMA PRIDRUŽENEGA ČLANSTVA (AP Turkey) TER NACIONALNEGA PROGRAMA ZA SPREJETJE SKUPNE ZAKONODAJE EU (NPAA) V KRATKOROČNEM OBDOBJU.....	74
11.4 PRIMERJAVA PROGRAMA PRIDRUŽENEGA ČLANSTVA (AP Turkey) TER NACIONALNEGA PROGRAMA ZA SPREJETJE SKUPNE ZAKONODAJE EU (NPAA) V DOLGOROČNEM OBDOBJU.....	76
11.5 IZPOLNJEVANJE KÖBENHAVNSKIH KRITERIJEV GLEDE NA REDNI POROČILI EVROPSKE KOMISIJE O NAPREDKU TURČIJE LETA 2003 IN 2006.....	78
<b>12. ZAKLJUČEK.....</b>	<b>81</b>
<b>13. VIRI IN LITERATURA.....</b>	<b>87</b>

## KAZALO SLIK, GRAFOV IN TABEL

<b>Graf 8.8.1:</b> Razdelitev sedežev glede na rezultate volitev v prehodno skupščino.....	49
<b>Slika 8.5.1:</b> Zemljevid verskih ter etničnih skupin v Iraku.....	45
<b>Slika 8.9.1:</b> Rezultati referendumov za ustavo glede na geografsko razdelitev Iraka....	53
<b>Slika 9.4.1:</b> Področja na ozemlju Turčije, kjer so se izvajali poboji nad Armenci in Kurdi.....	68
<b>Slika 9.5.1:</b> Prikaz razdelitve Cipra.....	69
<b>Tabela 11.3.1:</b> Primerjava AP Turkey in NPAA v kratkoročnem obdobju.....	74
<b>Tabela 11.4.1:</b> Primerjava AP Turkey in NPAA v dolgoročnem obdobju.....	76
<b>Tabela 11.5.1:</b> Primerjava poročil Evropske komisije iz leta 2003 ter leta 2006.....	78

## 1. UVOD

Bližnji vzhod je za povprečnega Evropejca v veliki meri skrivnosten in nerazumljiv, predvsem zaradi popolnoma različnih konceptov dojemanja vloge posameznika v družbi, vloge vere znotraj državnega ustroja, verjetno najbolj strah vzbujajočo komponento pa predstavlja intenziteta izražanja verske pripadnosti posameznikov, ki jo lahko v obliki dejanj verskih skrajnežev skozi prizmo medijev spremljamo praktično vsak dan.

Bližnji vzhod je v času antike ter zgodnjega srednjega veka predstavljal enega od vrhuncev civilizacijskega razvoja. Razvoj znanosti, umetnosti na področjih leposlovja ter glasbe, arhitekture je bil praktično neprimerljiv z večino ostalega tedaj znanega sveta, posebej Evrope, ki je v času srednjega veka tonila globlje in globlje v temo cerkvenih dogem. Renesansa ter razsvetljenstvo, spodbujena z deli antičnih grških mislecev, katerih prepisi so bili prineseni prav iz bližnjevzhodnih dežel, sta na novo preuredila zemljevid in naravo držav Evrope, ki so se skozi čas preoblikovale v moderne, sekularne države, ki temeljijo na vladavini prava, demokracije, človekovih pravic ter parlamentarizmu. Seveda pa je vzpon Evrope pustil neizbrisen pečat tudi na področju držav Bližnjega vzhoda, saj se z evropsko ekspanzijo sekularizma ter industrijske revolucije s svojim tradicionalno fevdalnim sistemom niso mogle enakovredno kosati.

V diplomski nalogi se bom osredotočil na Turčijo in Irak, predvsem zaradi njune trenutne vloge, ki jo igrata na mednarodnem prizorišču. Zaradi zemljepisne lege ter posledično geopolitičnega pomena velikih razsežnosti predstavljata obe državi tako imenovana »vrata do Bližnjega Vzhoda«. Medtem ko se Turčija počasi, a vendarle približuje uveljavljenim normam Evropske unije, je proces vzpostavitve delujočega demokratičnega sistema v Iraku trenutno onemogočen zaradi državljanske vojne, ki je deloma posledica prav prej omenjenega procesa. Turčija v EU ter morebitni demokratični Irak tako predstavljata neslutene možnosti razvoja in kooperacije med obema svetovoma, ki sta se še pred kratkim zdela tako daleč narazen. Civilizacijske razlike so ogromne, preoblikovanje oz. proces demokratizacije v obeh obravnavanih državah pa je težaven in poln preprek, vendar pa bi željen rezultat predstavljal nekakšen svetilnik za celotno področje nestabilnega Bližnjega vzhoda – primer, kako je z implementacijo osnovnih demokratičnih načel brez obsežnega spreminjanja ali zanikanja lastne identitete/zgodovine tudi državam Bližnjega vzhoda omogočeno povezovanje in sodelovanje z razvitimi zahodnimi državami na vseh področjih.



## 2. METODOLOŠKI NAČRT

### 2.1 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA

V prvem delu diplomske naloge bom podrobno opredelil in razdelal teoretične osnove pojmov demokracije in demokratizacije z vidika več avtorjev, ki so se ukvarjali z omenjenima temama. Prikazal bom tudi razmerje med islamom kot glavno vero v obeh obravnavanih državah ter konceptom demokracije, saj so končni rezultati trenutnih procesov v veliki meri odvisni od možnosti sožitja islama in demokracije. Teoretični del naloge bom predstavil s pomočjo analize in interpretacije sekundarnih virov.

V drugem delu diplomske naloge bom podrobneje predstavil Irak in Turčijo. Pri Iraku se bom po opisu relevantne zgodovine države osredotočil na politične procese, ki so se odvijali po padcu režima Sadama Huseina – parlamentarne volitve, sprejetje ustave, izvolitev predsednika. Predstavil bom pomembne dogodke in procese, ki so vplivali oziroma vplivajo na proces demokratizacije ter de facto stanje demokracije v državi. Pri delu naloge, ki se nanaša na Turčijo pa se bom po predstavitvi relevantne zgodovine države osredotočil na proces pogajanj z Evropsko unijo – v tem delu se bom omejil na procese demokratizacije, ki so potekali in še vedno potekajo v Turčiji kot posledica izpolnjevanja pogojev Evropske unije za začetek pogajanj o polnopravnem članstvu Turčije v EU.

V zaključku diplomske naloge bom ugotovitve skušal strniti v logično celoto ter potrdil ali zavrgel zastavljene hipoteze.

### 2.2 NAMEN IN CILJI DIPLOMSKEGA DELA

Namen diplomske naloge je predstaviti procese demokratizacije na primeru Iraka in Turčije. Na primeru Iraka želim raziskati, ali je po padcu avtoritarnega režima leta 2003 prišlo do demokratizacije političnega in javnega prostora skozi postopek sprejemanja ustave ter postopek parlamentarnih volitev, izvolitve demokratične vlade in predsednika države. Na primeru Turčije želim raziskati spreminjanje zakonodaje kot posledice uresničevanja pogojev, potrebnih za uspešen zaključek pogajanj za vstop v Evropsko unijo. Osredotočil se bom na

področja, ki se nanašajo na implementacijo osnovnih demokratičnih načel ter splošen proces demokratizacije v državi.

Cilji diplomskega dela so:

- ugotoviti, ali je uspeh demokratizacije odvisen od razvitosti socialnega, političnega, gospodarskega in kulturno–religijskega okolja;
- ugotoviti, ali bo proces demokratizacije v Iraku potekal počasneje kot proces demokratizacije v Turčiji;
- ugotoviti, ali bo prisotnost zunanjih akterjev (ZDA) proces demokratizacije v Iraku otežila in podaljšala, medtem ko bo proces demokratizacije v Turčiji zaradi pogajanj z EU lažji in hitrejši.

Ker se zavedam, da sta procesa demokratizacije v Turčiji in Iraku dejavna, novi dogodki se odvijajo praktično vsak dan, sem sklenil spekter mojega preučevanja procesov v obeh državah omejiti na obdobje do meseca maja 2007. Ob nedoločenem časovnem okviru bi bil proces pisanja diplomske naloge lahko mnogo daljši.

## 2.3 HIPOTEZE

Hipoteze, ki jih bom skozi potek diplomskega dela skušal potrditi ali zavrnil, so:

- 1. Uspeh demokratizacije je odvisen od razvitosti socialnega, političnega, gospodarskega in kulturno-religijskega okolja.*
- 2. Proces demokratizacije bo v Iraku potekal počasneje kot v Turčiji in sicer iz geopolitičnih, gospodarskih in zgodovinskih vzrokov.*
- 3. Turčiji bodo pogajanja z EU demokratični proces olajšala, medtem ko bo prisotnost ZDA Iraku ta proces otežila in podaljšala.*

## 2.4 UPORABLJENA METODOLOGIJA

Pri pisanju diplomskega dela sem uporabil naslednjo metodologijo:

- analiza primarnih virov ( analiza zakonodaje Turčije, Iraka in EU);
- analiza in interpretacija sekundarnih virov (analiza izbrane literature ter strokovnih in časopisnih člankov);
- analiza in interpretacija internetnih virov.

### 3. DEFINICIJA DEMOKRACIJE

Beseda »demokracija« izhaja iz grških besed *demos* (ljudstvo) ter *kratein* (vladati). V zahodnem svetu je bilo v navadi deliti različne oblike vladavin na monarhije, oligarhije in demokracije vse od časa Herodota, ki je enačil demokracijo z principom vladavine večine, enakostjo ter politično odgovornostjo. Ta klasična razdelitev političnih sistemov od vladavine enega do vladavine mnogih se nanaša na osnovno načelo demokracije – delitev moči med ljudi, ki sestavljajo določeno politično skupnost (Vanhanen 1990: 6). Aristotel demokracijo razlaga kot vladavino, kjer zakon razglaša, da je glas revnega enak glas bogatega; nihče ni od drugega neodvisen, oba pa sta enakopravna (Aristotel 1961: 167), medtem ko je po Vanhanenu demokracija politični sistem, v katerem so ideološko in socialno različne skupine zakonito upravičene do tekmovanja za politično moč in v katerem so institucionalni nosilci moči izvoljeni s strani ljudstva ter so ljudstvu tudi odgovorni (Vanhanen 1990: 11). Prispevek Roberta Dahla je pripomogel k definiranju demokracije kot političnega sistema. Dahl je označil odzivnost vlade na želje državljanov, med seboj obravnavanih kot politično enakopravnih, kot najpomembnejšo značilnost demokracije. Takšna odzivnost pomeni možnost državljanov, da (1) izoblikujejo svoje preference, (2) nakažejo svoje preference ostalim državljanom in vladi skozi individualno kot tudi kolektivno akcijo, (3) vlada preference vsakega državljana obravnava enako. Te možnosti so odvisne od naslednjih institucionalnih zagotovil:

- svobode ustanavljanja ter včlanjevanja v organizacije
- svobode izražanja
- pravice voliti
- možnosti kandidiranja za javno službo
- pravice političnih vodij do zbiranja podpore ter pravice političnih vodij do zbiranja glasov
- alternativnih virov informacij
- svobodnih in poštenih volitev
- institucij, ki zagotavljajo, da je politika vlade odvisna od glasov volivcev ter drugih načinov izražanja preferenc.

Po Dahlu (Dahl v Sorensen 1993: 12) teh osem naštetih pogojev pokriva tri glavne dimenzije politične demokracije, in sicer *tekmovanje/nasprotovanje*, *participacijo* ter *civilne in politične*

*svoboščine*. Tako Dahl demokracijo opiše tudi kot sistem vladanja, ki zadostuje naslednjim pogojem:

- aktivna, obširna tekmovalnost/nasprotovanje med posamezniki in organiziranimi skupinami (posebno političnimi strankami) z namenom zasesti izvršne položaje vlade, z rednimi intervali, brez uporabe sile.
- visoko inkluzivna stopnja politične participacije pri izbiri političnih voditeljev ter vladnih politik skozi proces pravičnih in zakonitih volitev, v katerem ni izključena nobena večja družbena skupina.
- stopnja družbenih in političnih pravic – svoboda izražanja, svoboda tiska, svoboda (pravica) ustanavljanja ter včlanjevanja v organizacije – ki zagotavlja integriteto politične tekmovalnosti in participacije.

Diamond (Diamond 1999: 8-16) v svoji klasifikaciji razlikuje med tremi vrstami demokratičnih ureditev: liberalno demokracijo, volilno demokracijo in psevdodemokracijo. Pri liberalni demokraciji navaja Diamond poleg Dahlovih še naslednje tri pogoje:

- obstoj mehanizmov horizontalne odgovornosti nosilcev oblasti, ki omejujejo oblast izvršilne oblasti in pomenijo zaščito načel konstitucionalizma, legalnosti in deliberativnosti,
- odsotnost področij pristojnosti, nad katerimi bi imele oblast skupine, ki niso podvržene nadzoru izvoljenih predstavnikov,
- sistematična skrb za vzdrževanje in razvoj političnega in državljanskega pluralizma individualnih in skupinskih svoboščin.

Značilnost volilnih demokracij je, da so elementi, povezani z demokratičnim volilnim procesom, relativno dobro uveljavljeni, vendar pa obstajajo določene resne pomanjkljivosti glede drugih vidikov demokratičnosti, predvsem glede varovanja pravic in svoboščin ljudi. Običajno gre za preganjanje določenih družbenih skupin, razširjenost zlorab represivnih organov v obliki nelegalnih aretacij, mučenja, umorov. Pogosto se pojavlja tudi problem pomanjkanja odgovornosti izvoljenih političnih predstavnikov. O psevdodemokraciji Diamond govori tedaj, ko sicer obstajajo določeni demokratični atributi, kot je obstoj političnih strank in večstrankarskih volitev, vendar pa je dominacije ene politične stranke ali grupacije tako močna (gre za izrazito koncentracijo resursov – represivnih, finančnih, medijskih), da je volilni izid tako rekoč že v naprej določen, tako da je politični pluralizem

zelo omejen, formalna demokracija pa deluje bolj kot fasada dejanskega avtoritarizma. V tem primeru je težko govoriti o izpolnjevanju celo minimalnih demokratičnih kriterijev. Klasifikacija Davida Potterja je praktično identična, z to razliko, da Potter omenjene ureditve deli na liberalno demokracijo, delno demokracijo ter avtoritaren režim (Potter 2005: 5).

Dahl je naštel pet temeljnih pogojev, ki prispevajo k stabilnosti demokratičnega sistema:

- politični voditelji se ne poslužujejo sredstev prisil, kot sta policija in vojska, da bi obdržali ali zavzeli politični položaj,
- obstoj moderne, dinamične, organizacijsko pluralistične družbe,
- konfliktni potenciali subkulturnega pluralizma so na stopnji toleriranja,
- obstoj politične kulture in sistema prepričanj med državljani, ki podpira idejo demokracije ter institucij poliarhije,
- učinki tujega vpliva ali nadzora so zanemarljivi ali pa na sistem učinkujejo pozitivno (Dahl 1989: 314).

#### **4. PROCES DEMOKRATIZACIJE**

Demokratizacija predstavlja proces politične modernizacije družbe, torej iniciranja, implementiranja in generiranja sprememb, ki vodijo v smer oblikovanja politične ureditve v skladu z pogoji razvite poliarhične družbe (Dahl, prav tam). Gre za korenite spremembe na vseh treh ključnih nivojih politike, se pravi na institucionalnem, akcijskem in kulturno-vrednotnem nivoju (Tomšič 2000:128). Potter značilnosti demokratizacije opiše kot premike od vlade, manj odgovorne za svoja dejanja, do vlade, ki je v popolnosti odgovorna za svoja dejanja, od nelegalnih (ali celo neobstoječih) volitev do svobodnih in zakonitih volitev, od bistveno omejenih do zagotovljenih in varovanih državljanskih in političnih pravic, od šibkih (ali celo neobstoječih) neodvisnih združenj civilne družbe do večjega števila bolj avtonomnih organizacij (Potter 2005: 5). Demokratizacija ni enkratno dejanje, temveč dolgotrajen proces, v katerem se narava, obseg in tempo uvajanja sprememb razlikujejo glede na posamezno fazo procesa. V splošnem lahko govorimo o treh fazah demokratizacije:

- demokratičnem prehodu
- demokratični konsolidaciji

- demokratični stabilizaciji

*Demokratični prehod* se nanaša na proces odprave avtoritarnega režima, vzpostavitve ustavne ureditve, oblikovanja proceduralnih pravil političnega tekmovanja in razpustitve avtoritarnih organizacij in odpravo zakonov, neskladnih z demokratično politiko. O'Donnell in Schmitter (O'Donnell in Schmitter v Tomšič 2000: 130) ta proces razumeta kot interval med enim in drugim političnim režimom, ki se – ob predpostavki, da se nosilci prejšnjega avtoritarnega režima vsaj deklarativno odrečejo zahtevam po oblastnem monopolu, oziroma jim je ta odvzet – konča z instalacijo demokracije. Predpogoj *konsolidaciji demokracije* je vzpostavitev ustreznega institucionalnega okvirja. Po Schmitterju je konsolidacija proces transformacije naključnih dogovorov, preudarnih norm in bolj ali manj slučajnih rešitev, ki so se oblikovale med tranzicijo, v splošno znane in redko prakticirane odnose kooperacije in tekmovanja, ki jih prostovoljno sprejemajo vsi posamezniki in skupine (tako politiki kot tudi državljani), ki so udeleženi pri demokratičnem izvajanju oblasti (Schmitter v Tomšič 2000: 131). Tako lahko trdimo, da je proces demokratične konsolidacije zaključen takrat, ko ostane demokracija edini sprejemljiv princip političnega delovanja, ko noben relevanten akter ne vidi svoje politične eksistence izven okvira demokratičnih institucij (Przeworski v Tomšič 2000: 131). *Stabilizacija demokracije* je opredeljena kot poglobljanje demokratičnih standardov, kot so participacija državljanov, kompeticija idej, argumentiran javni dialog in krepitev potencialov za soočanje sistema z izzivi iz okolja (Tomšič 2000: 132). Proces demokratizacije, ki ga je oblikoval Dankwart Rustow, poudarja narodno enotnost kot predhodni pogoj, ki mora biti izpolnjen, da bi nadaljnji proces demokratizacije lahko potekal nemoteno. Po Rustowu narodna enotnost pomeni, da velika večina državljanov demokratične države v nastajanju nima nikakršnih zadržkov glede pripadnosti politični skupnosti (Rustow v Sorensen 1993: 41). Etnične ali druge razlike med družbenimi skupinami, ki sestavljajo populacijo sicer lahko obstajajo, vendar morajo biti vsa nesoglasja, ki bi lahko vodila v neenotnost teh skupin razrešena, preden lahko koncept tranzicije v demokracijo postane resničnost. Kjer je narod, ki sestavlja državo, med seboj tako razdeljen, da skupna politična identiteta praktično sploh ne obstaja, začetek procesa demokratizacije ni mogoč. Po izpolnjenem predhodnem pogoju se proces demokratizacije po Rustowu nadaljuje z *fazo priprave*. V fazi priprave nastopijo družbeni razredi, skupine ali celo posamezniki, ki predstavljajo opozicijo dotedanji vodilni, nedemokratični nomenklaturi. Končni cilj, ki vodi te akterje, ni vedno vizija demokratičnega sistema; večkrat je demokratizacija le posledica boja za dosego drugih ciljev, kot so pravičnejša družba, bolj enakopravna porazdelitev bogastva, širjenje pravic in svoboščin in

tako dalje. Drugo fazo Rustow poimenuje *faza odločitve*, v kateri se pojavi jasna namera političnih voditeljev po institucionalizaciji katerega od ključnih aspektov demokratične procedure. Tretjo in zadnjo fazo demokratizacije Rustow poimenuje *faza konsolidacije*, katere definicija je v bistvu enaka Schmitterjevi razlagi konsolidacije demokracije, in sicer, da se nobeden od večjih političnih akterjev, sodelujočih v demokratičnem procesu, ne zateče k uporabi nedemokratičnih prijemov, in tako le-ti ostanejo politično izolirani. (Rustow v Sorensen 1993: 45). Pomembno dejstvo, ki ga omenja Rustow je, da se našteje faze med seboj lahko prekrivajo, in sicer ne nujno v enakem vrstnem redu, kot jih je razvrstil sam. Njegova razvrstitev namreč odseva zgolj klasičen primer demokratizacije, medtem ko se v posameznih primerih demokratizacija lahko dogaja na državi specifičen način.

Dahl je v kontekstu definiranja demokracije z pojmi participacija, kompeticija/nasprotovanje in svoboščine opredelil dva osnovna načina demokratizacije: (1) demokratizacijo s poudarkom na kompeticiji/nasprotovanju ter (2) demokratizacijo s poudarkom na participaciji. Povečana participacija (ali inkluzivnost) pomeni, da se delež državljanov, ki uživajo enake politične pravice ter svoboščine, povečuje. Medtem ko lahko nedemokratični režimi večino aktivne populacije izključujejo iz procesa politične participacije, v demokratičnih režimih celotna odrasla populacija uživa neokrnjene pravice in svoboščine (Dahl 1971: 7). Po Dahlu se kompeticija (ali liberalizacija) nanaša na stopnjo pravic in svoboščin, ki so dostopne vsaj nekaterim članom političnega sistema. Pojem nasprotovanje se nanaša na boj političnih strank za glasove ter s tem politično moč. Povečevanje liberalizacije obenem pomeni tudi povečevanje možnosti politične opozicije in tekmovanja za politični mandat. Dahl kot osnovne primere držav v potrditev svoji tezi navede štiri države. Danska je primer države, kjer vsa politično aktivna populacija uživa celoten spekter pravic in svoboščin. Irak ter nekdanja Sovjetska zveza sta primera države, kjer je bila participacija vedno na visokem nivoju, medtem ko politična kompeticija sploh ni obstajala, prav tako pa državljanom niso bile zagotovljene pravice kot svoboda do izražanja, svoboda do včlanjevanja v organizacije ter možnost dostopa do alternativnih virov informacij. Južnoafriška republika je primer države, kjer je bila situacija obrnjena – belopolta manjšina je uživala vse pravice, potrebne za politično kompeticijo, medtem ko je bila temnopolta večina v celoti izključena iz procesa participacije. V tem primeru se proces demokratizacije odvija izključno v smeri povečevanja politične participacije z vključevanjem temnopolte populacije. Čile predstavljajo primer države, v kateri sta bili pod diktatorstvom generala Pinocheta celotni populaciji onemogočeni tako politična kompeticije kot tudi participacija – sedaj se v državi



odvija demokratizacija tako v smeri liberalizacije kot tudi participacije. Zajc našteje tri temeljne načine demokratizacije:

- Transformacija (reforma od zgoraj)
- Prelom (ruptura)
- Skupna akcija politične elite in opozicije (»ruptforma«) (Linz v Zajc, 2000: 21).

Številne analize demokratičnih prehodov so pokazale, da so možnosti za reformo v nedemokratičnih sistemih manjše, prehod v pravo demokracijo pa je lahko izveden ali omogočen le s strani tistih sil, ki razpolagajo z oblastjo, oziroma so eden izmed delov te oblasti. Izsledki analiz prav tako opozarjajo, da učinkovitega in mirnega prehoda ne morejo zagotoviti samo dejavniki, ki sestavljajo opozicijo – v takem primeru bi šlo za popoln prelom ali »rupturo«. Takšne možnosti se opoziciji odpirajo le ob popolni dezintegraciji državnega aparata, ki ustvari svojevrstni vakuum oblasti in nato sproži mobilizacijo množic ter njihovo neposredno akcijo. Vendar pa je zaradi slabe organiziranosti ter popolnega pomanjkanja izkušenj opozicijskih skupin radikalen prelom izjemoma redko racionalen ter demokratičen – v primeru, da med različnimi opozicijskimi skupinami ni že poprej prišlo do dogovora o hitrosti prehoda, načinu demokratizacije ter »ustavnih izbirah«, lahko pride do hujših konfliktov, ti pa podaljšujejo prehodno obdobje (Huntington v Zajc 2004: 87).

Zgledi držav, ki so prešle iz nedemokratičnega v demokratični sistem kažejo, da je učinkovit in racionalen prehod najbolj verjeten, ko pride do sočasnega približevanja političnega vodstva in opozicije, tj. ko pride do kombinacije preloma in reforme, oz. »ruptforme« (Linz v Zajc 2004: 88). Del vodstva, ki realistično ocenjuje družbene razmere in ugotavlja, da je zaostajanje v razvoju za primerljivimi državami vedno bolj nevzdržno, stroški vztrajanja pri oblasti pa preveliki, se hoče izogniti morebitnim posledicam in se zavzema za družbene reforme, ki omogočajo neko obliko politične demokracije – lahko se tudi odloči preveriti svojo legitimnost na svobodnih volitvah. Prav tako pa se del obstoječe opozicije ne zavzema za preveč radikalen in nenadzorovan prelom, ki bi utegnil imeti nepredvidene posledice, še posebej, če so drugi družbeni podsistemi (poudarek na gospodarstvu) močno odvisni od političnih odločitev ter ob radikalni spremembi ne bi mogli samostojno delovati, kar bi lahko vojska izkoristila za prevzem oblasti. Za skupno akcijo reformnega dela politične elite in demokratične opozicije je pomembno, da med obema ne pride do nasprotij glede vprašanja,

kdo bo nadzoroval politične procese v prehodnem obdobju do volitev, in da ima opozicija dovolj vpliva na spremembe (Linz v Zajc 2004: 89).

Sprememba političnega sistema skozi »transformacijo«, ali reformo »od zgoraj« je (bila) značilna za enostrankarske politične sisteme z veliko stopnjo represije, ki je onemogočala kakršnokoli pomembnejšo opozicijo. Ti sistemi so bili vzpostavljeni v državah s slabo razvito politično kulturo (nekdanja Sovjetska Rusija in nekatere druge države na ozemlju nekdanje Sovjetske zveze), kar je omogočilo partijski eliti obdržati pomembne položaje ter se povezati z nastajajočimi podjetniškimi skupinami. Sprememba političnega sistema skozi proces transformacije se je odvijala tudi v Turčiji (Zajc 2004: 89).

## 5. TEORETIČNI PRISTOPI ZA RAZLAGO OBLIK DEMOKRATIZACIJE

Potter meni, da je za razlago potekov demokratizacije potreben skupek idej ter skupnih imenovalcev, ki se nanašajo na same poteke demokratizacije. Obstaja kar precejšnje število takšnih razlag, večino od njih pa lahko uvrstimo v enega izmed treh širših oblik teoretičnega pristopa:

- *Modernizacijski pristop*, ki poudarja število *socialnih in ekonomskih pogojev*, povezanih z že obstoječimi liberalnimi demokracijami ali potrebnih za uspešen proces demokratizacije.
- *Tranzicijski pristop* poudarja *politične procese ter pobude in izbire elit*, ki generirajo spremembe od avtoritarnega režima proti liberalni demokraciji.
- *Strukturalni pristop* poudarja *spreminjajoče se strukture moči*, ki so naklonjene procesu demokratizacije (Potter 2005: 10).

### 5.1 MODERNIZACIJSKI PRISTOP

Klasične značilnosti modernizacijskega pristopa je opisal Martin Lipset. Skozi preučevanje demokratičnih in nedemokratičnih držav (primerjal je bogastvo držav, stopnje industrializacije, urbanizacije ter sisteme izobraževanja) je ugotovil, da so bile v bolj demokratičnih državah prisotne konsistentno višje stopnje socialno-ekonomskega razvoja kot

v državah z bolj avtoritarnim političnim sistemom. Temelječ na teh ugotovitvah, je Lipset prišel do zaključka, da ima skupnost na višji stopnji socialno–ekonomskega razvoja tudi večje možnosti razvoja demokracije (Lipset 1963: 31). Trdil je, da nižji kot je življenjski standard nižjih družbenih razredov, večja je verjetnost, da jih bodo višji družbeni razredi obravnavali kot podrejene, vulgarne ter nevedne političnih pravic in demokracije. Po njegovem mnenju ima socialno–ekonomski razvoj v državi pozitivne posledice v smislu povečanja moči srednjega razreda, kar ima pozitivne učinke za razvoj demokracije, saj preprečuje možnost konflikta z nagrajevanjem zmernih, demokratičnih političnih strank ter kaznovanjem ekstremističnih skupin (na volitvah) (Lipset v Rizman 2006: 8). Samuel Huntington ugotavlja da je bila dinamika modernizacije najmočnejša v prvem valu demokratizacije (1828–1926), kot posledica ekonomskega razvoja, pričetka industrializacije, razvoja urbanizacije, nastanka buržoazije in srednjega razreda, razvoja delovnega razreda z svojimi prvimi organizacijami ter postopnega zmanjševanja gospodarske neenakosti (Huntington v Rizman 2006: 9). Čeprav je bilo na področju povezave med modernizacijo in demokratizacijo kasneje opravljenih še veliko študij, je glavni problem modernizacijskega pristopa ostalo dejstvo, da dokaz povezave ni obenem tudi dokaz, da proces nastajanja demokracije sproži ravno socialno-ekonomski razvoj, kar poudarja tudi Potter (Potter 2005: 12).

### 5.1.1 *APLIKACIJA MODERNIZACIJSKEGA PRISTOPA NA PRIMERU TURČIJE IN IRAKA*

Gledano širše, lahko večino razlag oblik političnega razvoja skozi prizmo modernizacijske teorije na Bližnjem vzhodu razdelimo v tri skupine:

- razlage, ki se osredotočajo na prisotnost oziroma odsotnost pomembnih socialno – ekonomskih predpogojev
- razlage, ki se osredotočajo na pomen politične kulture
- razlage, ki se osredotočajo na pomen vpliva določenih mednarodnih dejavnikov.

Povezave med procesoma modernizacije ter demokratizacije temeljita na predpostavkah, da ekonomska rast zmanjšuje razlike v bogastvu ter moči državljanov ter vodi v bolj raznoliko in kompleksno družbo. Slednja povzroči širjenje baze državljanov, ki se politično udeležujejo ter krepitev moči organiziranih nedržavnih akterjev. Poleg tega pa je bolj izobrazena ter

družbeno mobilna populacija tudi manj naklonjena tradicionalnim oblikam legitimnosti. Čeprav vse omenjeno v primeru Turčije sicer drži, se ob natančnejšem preučevanju tako primera Turčije kot tudi ostalih bližnjevzhodnih držav odkrijejo precejšnja neskladja z modernizacijskim pristopom. Proces demokratizacije v Turčiji se je namreč pričel v agrarno ruralni, zaostali državi, katere velika večina prebivalstva je bila nepismena, kar je v nasprotju z modernizacijskim pristopom. Stopnja turške demokracije je tako bistveno prehitela stopnjo modernizacije, medtem ko so nekatere druge države (Irak, zalivske države ter Savdska Arabija) že zdavnaj dosegle in presegle zahtevano stopnjo modernizacije – brez vidnih znakov demokratizacije. V pomoč majavi modernizacijski teoriji so tako zagovorniki teorije dodali dejavnike, ki v osnovi v teoriji modernizacije sicer niso zajeti, a kombinacija njihovega delovanja z socialno – ekonomskimi dejavniki pojasni anomalije pri državah Bližnjega vzhoda (Potter 2005: 336). Eden takih dejavnikov je politična kultura, s katero je razložen drugače nerazumljiv zamik med razvijajočim se socialno – ekonomskim razvojem ter počasnim in neenakomernim procesom demokratizacije. Nedemokratična in regresivna politična kultura, katere temelj je islam, ki naj bi bil že po svoji naravi nekompatibilen z demokracijo (glej poglavje Islam in demokracija), tako predstavlja osnovni problem procesu demokratizacije. Drugi dejavniki so posledica odnosov bližnjevzhodnih držav z mednarodno skupnostjo ter pritiskov svetovnega gospodarstva. Večina držav Bližnjega vzhoda razpolaga z velikimi količinami naftnih derivatov, zaradi česar velika večina državnega proračuna dejansko prihaja iz tujine in je ne ustvari produktivna populacija države. Poleg tega je geopolitični položaj bližnjevzhodnih držav bistvenega pomena za svetovne velesile, kar se je skozi zgodovino odražalo v količini ekonomske in vojaške pomoči ter posledičnega vpliva. Pomembna sta tudi vpliva vzhodnega in zahodnega bloka na posamezne države v primerih arabsko – izraelskega konflikta ter ideološkega boja. Oboje se je manifestiralo v povečani stopnji militarizacije, ki je povzročila povečanje moči države v primerjavi z ostalimi družbenimi skupinami ter ojačala moč in vpliv vojske v državnih institucijah (Potter 2005: 334). Potter zaključi razlago političnega razvoja skozi prizmo modernizacijskega pristopa z oceno, da poskusi vzpostavitve korelacije med demokratičnim deficitom ter socialno – ekonomskimi dejavniki, politično kulturo in dejavniki mednarodnega okolja, te povezanosti v celoti ne potrjujejo, saj podcenjujejo odzivnost in nepredvidljivost politične kulture ter ne upoštevajo dejstva, da so dejavniki mednarodnega okolja, s katerimi je utemeljena specifična narava regije, prisotni tudi drugod, v tretjem svetu.

## 5.2 TRANZICIJSKI PRISTOP

Tranzicijski pristop je vpeljal Dankwart Rustow, ki je osrednji problem modernizacijskega pristopa videl v dejstvu, da se ukvarja z funkcionalnim vprašanjem »Kateri faktorji imajo največje možnosti ohranjanja ali izboljšanja stabilnosti demokracije?«. Sam je menil, da je »Kakšni so razlogi za nastanek demokracije?« pomembnejše vprašanje, ki bi ga bilo potrebno zastaviti (Rustow v Potter 2005: 14). Tu je Rustow vpeljal štiri faze demokratizacije, ki so bili omenjeni prej – narodna enotnost kot predpogoj, faza priprave, faza odločitve ter faza konsolidacije. Rustow kot kasneje tudi O'Donnell, Mainwaring, Shain in Linz poudarijo jasno razlikovanje med začetnim procesom tranzicije iz avtoritarnega sistema ter pričetno politično liberalizacijo in konsolidacijo liberalne demokracije (Potter 2005: 15). Razlog leži v dejstvu, da proces začetne tranzicije lahko poteka v skladu z pričakovanji, lahko pa ga različni dejavniki tudi upočasnijo ali celo ustavijo. Proces politične liberalizacije znotraj avtoritarnega sistema se prične z popuščanjem represije ter vpeljavo določenih pravic in svoboščin. Proces sicer ni ireverzibilen, saj se zopet lahko vzpostavi represiven sistem, vanj pa se vpletejo različni politični akterji, katerih področje delovanja se nahaja med dotodanjim režimom ter novo nastalo opozicijo – zagovorniki prejšnjega sistema in zagovorniki postopnega prehoda znotraj avtoritarnega sistema ter oportunisti, zmerneži in radikalisti znotraj opozicije.

Izjemnega pomena za proces demokratične tranzicije je, kdo vlada v prehodnem obdobju in način uporabe moči, ki jo vlada poseduje. Shain in Linz sta oblikovala štiri osnovne tipe prehodnih vlad:

- *prehodne vlade, ki jih vodi opozicija*. Najpogosteje so sestavljene iz nove vladajoče elite, ki predstavlja nasprotje prejšnjemu sistemu, po uspeli revoluciji ali državnemu udaru. Nova vlada se najpogosteje sama razglasi za prehodno, ter napove pričetek procesa demokratičnega prehoda s pomočjo skorajšnje izvedbe svobodnih volitev. Takšne vlade čaka izjemno težka naloga, saj popolno zavračanje prejšnjih načinov vladanja ter posledičen primanjkljaj kredibilnih državnih institucij postavlja vprašanje spoštovanja dolžnosti in obvez, ki ga je do državljanov imel prejšnji sistem. Stabilno tranzicijo v demokracijo lahko v takem primeru zagotovi hiter nastanek političnih strank drugega političnega pola, torej »opozicije«, ter aktivna vpletenost širokega spektra tujih akterjev – tuje vlade, NATO, EU, ZN in Svetovna banka.

- *prehodne vlade, ki si delijo oblast (power sharing interim governments)*. Shain in Linz naštejeta dve vrsti takšnih vlad – vlada je lahko sestavljena iz začasne koalicije predstavnikov prejšnjega, avtoritarnega režima ter predstavnikov demokratične opozicije, dokler nova vlada ni izvoljena na demokratičnih volitvah. Takšne vlade se ustanovijo v primerih, ko imajo trenutne vlade, kljub močno oslabiljenemu položaju še vedno dovolj politične moči ter pristanejo v delitev oblasti v pričakovanju, da bodo določen položaj moči zadržali tudi v nastajajoči demokraciji.
- *dotedaj vladajoča politična elita, ki v prehodnem obdobju le opravlja dolžnosti vlade*. Takšne prehodne vlade so posledica tranzicij, kjer avtoritarni režim v razpadu sam povzroči proces tranzicije, zaradi naraščajoče ekonomske krize, razkola znotraj vladajoče elite ali grožnje vstaje opozicije.
- *mednarodna začasna vlada, ki jo vzpostavijo Združeni narodi*. Takšne vlade delujejo v primerih, kjer so možnosti delitve oblasti v državi minimalne kot posledica zgodovinskih ali brutalnih rivalstev ali popolnega nezaupanja med političnimi akterji.

Drugo fazo tranzicije, prehod od začetne politične liberalizacije v konsolidacijo liberalne ali delne demokracije, prav tako zaznamujejo akterji, katerih glavni cilj je vzpostavitev demokracije. Ti akterji so sicer največkrat v opoziciji, vendar pa sta jim v pomoč naslednja dejavnika:

- večina volilnega telesa si, čeprav ne nujno naklonjena demokraciji, ne želi vrnitve prejšnjega, avtoritarnega ali militantnega režima,
- avtoritarni politični diskurz je na globalni ravni ideološko mnogo šibkejši kot demokratični diskurz.

Demokratični akterji lahko tako usmerijo politično skupnost v smeri demokratične konsolidacije če (1) nevtralizirajo akterje, ki delujejo brezpogojno avtoritarno, (2) promovirajo načine delovanja in norme, skladne z delovanjem demokracije, (3) skrbijo za povečevanje demokratičnih akterjev ter (4) pristajajo na podrejanje svojih ciljev imperativu, ki onemogoča povratek avtoritarnega režima (Shain in Linz 1995: 21). Proces konsolidacije ni več reverzibilen, saj je demokracija razumljena kot edini pravi način političnega ustroja.

### 5.3 STRUKTURALNI PRISTOP

Strukturalni pristop se osredotoča na dolgotrajne procese zgodovinskih sprememb. Za razliko od tranzicijskega pristopa, strukturalni pristop procesov demokratizacije ne razlaga z delovanjem političnih elit, temveč s spreminjanjem struktur moči. Pojem »strukture moči« je Anthony Giddens opisal kot strukture, ki omejujejo obnašanje in oblikujejo način razmišljanja posameznikov in elit v določeni družbi. Strukture moči obstajajo neodvisno od posameznika, omejujejo njegovo delovanje ter mu hkrati omogočajo določene aktivnosti. Posameznik je del strukture, ter ji z ostalimi člani družbe omogoča delovanje skozi čas. Ker je posameznik v strukture moči tako rekoč rojen, je njegovo življenje do neke mere določeno s strani teh struktur. Čeprav postopno, se strukture moči skozi čas vendarle spreminjajo, kot posledica uporabe v praksi ter medsebojnega vpliva drugih struktur in dogodkov (Potter 2005: 18). Tipična primera struktur moči, kot ju poda Giddens, sta monetarni ter pravni sistem (Giddens 1993: 720). Osnovna ideja strukturalnega pristopa je, da *določena* razmerja med strukturami moči – ekonomskimi, političnimi, družbenimi – skozi postopne spremembe skozi čas producirajo omejitve ter priložnosti, ki usmerjajo politične elite po časovni premici, ki vodi v demokracijo. Druge oblike strukturalnih razmerij medsebojne odvisnosti vodijo skozi čas v druge politične oblike in smeri, ker pa se strukture moči spreminjajo postopoma, skozi daljša časovna obdobja, lahko razlaga določenega primera z uporabo strukturalnega pristopa obsega tudi obdobje stoletij. Spreminjanje strukture in oblike moči države je temeljnega pomena za proces demokratizacije. Proces demokratizacije ima največ možnosti za uspeh v primerih, kjer moč države ni ne prevelika in ne premajhna – v primerih prevelike državne moči so pogoji za demokratizacijo izjemno neugodni, v primerih majhne ali celo neobstoječe državne moči pa pride do anarhije. Rueschemeyer (Rueschemeyer v Potter 2005: 22) omenja transnacionalno moč kot dejavnik, ki ima lahko velik vpliv na razredno ureditev ter politično naravo določene države: – ekonomska ali geopolitična odvisnost od druge države lahko upočasnjuje ali celo zaustavi industrializacijo v določeni državi ter s tem razvoj delavskega razreda, ki je glavni akter v pro-demokratskih procesih.

### 5.3.1 *APLIKACIJA STRUKTURALNEGA PRISTOPA NA PRIMERU TURČIJE IN IRAKA*

Zagovorniki strukturalnega pristopa trdijo, da se politični razvoj držav Bližnjega vzhoda z večnim vprašanjem prisotnosti ali odsotnosti elementov demokracije lahko obravnava kot specifičen primer političnih procesov, ki so skupni državam tretjega sveta. Tako Owen pravi, da je bila, ker nacionalistična opozicija kolonialnim silam sama po sebi še ni zagotavljala legitimnosti in tako avtoritete držav po osamosvojitvi od samega začetka ni bilo, politična stabilnost v državi vzpostavljena s pomočjo povečanja moči aparata državne birokracije ter varnostnih sil – vojske ter policije (Owen v Potter 2005: 336). Slika je bila drugačna v primeru Turčije, kjer ob pomanjkanju elitnega razreda zemljiških veleposestnikov, ki bi bili odvisni od dela kmetov, tudi ni prišlo do nacionalističnih vojaških uporov proti zemljiški gospodi. Mobilizacija nacionalističnih gibanj za neodvisnost, ki so obstajala, ni vključevala odstranitve prejšnjega vladajočega razreda ter njegove zamenjave z državo. Tako je bila kljub turški politiki industrializacije ter državnega omejevanja uvoza vloga države v gospodarstvu mnogo manjša kot v primerih Egipta, Iraka in Sirije. V primeru Turčije država ni dominirala nad gospodarskim razvojem, prav tako pa zaradi odsotnosti radikalne narave mobilizacij proti zemljiškim veleposestnikom ni bila podvržena sovjetskim tipom planskega gospodarstva. Tako je v primeru Turčije obstajala stopnja ločenosti med političnim sistemom ter nadzorom nad ekonomskimi viri, to pa se je manifestiralo v prostoru za politične in ideološke aktivnosti, ki so bile neodvisne od države. Ti pogoji so omogočili ter pospeševali razvoj demokratičnih politik, seveda pa je kasnejša zahodna politična orientiranost Turčije (NATO, EU) status demokracije še dodatno okrepila. V Iraku, Egiptu in Siriji se je dominacija elitnega razreda zemljiških gospodov končala v radikalnih nacionalističnih gibanjih, revolucionarno vodstvo pa je po padcu prejšnjega sistema prevzelo popoln nadzor nad političnim sistemom. Podpora in vpliv Sovjetske zveze v boju proti vladajoči eliti se je kasneje pokazala v vpeljavi sistemov planskega gospodarstva ter avtoritarnega modela razvoja. Ker so neposredno v primeru Iraka ter posredno v primerih Egipta in Sirije prihodki naftne industrije predstavljali daleč največji del državnih prihodkov, se je to dejstvo odrazilo v skoraj popolnem državnem nadzoru nad ekonomskimi viri, družbeni prostor, v katerem bi se razvijale neodvisne organizacije in institucije civilne družbe, pa je bil prav tako skoraj neobstoječ (Bromley v Potter 2005: 337-339). Tako Potter zaključuje, da se je proces liberalizacije ter demokratizacije lažje razvil v primerih, kjer se je del kapitalističnega razvoja zgodil izven neposrednega državnega nadzora, država pa ni omejevala razvoja civilne družbe (predvsem Turčija, delno tudi Egipt), medtem



ko v primerih, kjer je država obdržala popoln nadzor nad ekonomskimi viri ter razvojem civilne družbe, do liberalizacije ter demokratizacije sistema ni prišlo (Irak, Savdska Arabija).

Potter oceni strukturalni pristop pri preučevanju političnega razvoja bližnjevzhodnih držav kot uspešen, saj omogoča razlago relativne odsotnosti demokratične prakse in nesigurne narave procesa demokratizacije na Bližnjem vzhodu brez izpostavljanja dejavnikov, ki so specifični obravnavanemu območju, poleg tega s strukturalnimi dejavniki lažje določimo razlike v demokratičnem razvoju med posameznimi državami Bližnjega vzhoda (Potter 2005: 341).

Tako modernizacijski kot tudi tranzicijski in strukturalni pristop procese demokratizacije pojasnjujejo z dejavniki, ki opisujejo, zakaj v določenih primerih pride do procesa demokratizacije, medtem ko v drugih primerih do tega procesa ne pride.. Ti dejavniki demokratizacije so strukture, razmere ali procesi, za katere se skozi postopek primerjalne analize pokaže, da povzročajo, ali pa so vsaj povezani z procesom demokratizacije. Potter (Potter 2005: 24) našteje šest osnovnih dejavnikov, ki se pojavljajo v vseh treh teoretičnih pristopih razlage demokratizacije:

- ekonomski razvoj
- stopnja družbenih razlik
- državni in politične institucije
- civilna družba
- politična kultura
- transnacionalne in mednarodne povezave

Zanimiva je ugotovitev, da vsi opisani teoretični pristopi razlage demokratizacije temeljijo na empiričnih izkušnjah t.i. »zahodnih držav« (evropske države ter države Severne in Južne Amerike). Ker so skupne lastnosti omenjenih družb predvsem posledica skupnega evropskega izvora (industrializacija, modernizacija, vpliv krščanske vere), je aplikacija teorij demokratizacije na države, ki so v svojih temeljih popolnoma različne – govorimo o državah / družbah Bližnjega vzhoda, katerih temelje predstavlja islam – lahko problematična. Tudi Potter (Potter 2005: 22) ugotavlja, da je lahko teoretično posploševanje glede načinov demokratizacije popolnoma zgrešeno, saj ne upošteva izjemno zapletenih značilnosti posameznih držav, ki izhajajo iz razmer in dogodkov v njihovi zgodovini. Prav tako pa bi bilo napačno poizkušati proces demokratizacije razumeti izključno skozi suhoparne opise sosledja

dogodkov in procesov. Avtorju do odgovora o vzrokih / razlogih demokratizacije pripomore le primerjalna analiza empiričnih podrobnosti preučevanih primerov z uporabo sklopa predpostavk ter izpeljava posameznih zaključkov, ki se nanašajo na omenjene predpostavke. Čeprav so avtorji osnovnih pristopov razumevanja procesov demokratizacije (Lipset, Rustow, Moore) ob razvijanju lastnih teorij večinoma negirali medsebojne ugotovitve, so skozi čas njihovi nasledniki prišli do ugotovitve, da zaradi kompleksnosti in raznolikosti empiričnih dokazov demokratizacije v različnih državah ne obstaja posamezen teoretični pristop, ki bi zajel vse značilnosti posameznih primerov ter jih uspešno interpretiral. Tako se je kritičen pristop do pomanjkljivosti posameznih teorij izrazil v modifikacijah določenih podrobnosti znotraj teoretičnih pristopov (Potter 2005: 23).

## **6. VZPOSTAVLJANJE DEMOKRACIJE**

Procesi demokratizacije se pogosto odvijajo v družbah/državah, ki jih je prizadela vojna. Demokracija je široko razumljena kot sistem, ki ureja razmerja med različnimi si interesi skozi proces pogajanj s pomočjo legitimnih institucij. Čeprav so primeri, v katerih se konflikti razrešijo do popolnosti redki, se v demokratičnem sistemu rešijo na miren način. Kot pravi že prej omenjeni Rustow je demokracija konsolidirana, ko je miren način reševanja konfliktov sprejet kot edini možni način. Tako je bilo do nedavnega v veljavi prepričanje, da procesa demokratizacije in vzpostavljanja miru (peace process) tečeta vzporedno ter se med seboj pogojujeta. V začetku devetdesetih let dvajsetega stoletja pa so raziskovalci naleteli na prej nezaznan paradoks: čeprav je demokracija kot politični sistem neizogibno povezana z mirnim načinom reševanja konfliktov tako znotraj držav kot tudi med državami, je pot do demokracije polna konfliktov (Mansfield in Snyder v Jarstad 2006: 3).

Tudi ko je že dosežen dogovor o miru ter prenehanju spopadov v državi, so posledice vojne še vedno prisotne. Tako politične elite kot tudi civilna družba ostajajo polarizirani, nerešena neskladja ter nesigurnost pa predstavljajo težke razmere za nastanek skupne ideologije, s katero bi se lahko identificirala celotna populacija. V povezavi z uničeno infrastrukturo ter ohromljenim gospodarstvom poteka proces demokratizacije držav v povojnem stanju v izjemno težkih razmerah. Tako osnovni elementi demokracije, kot so participacija, mobilizacija interesnih skupin ter tekmovanje političnih strank za glasove in prevlado lahko povečajo nevarnost nasilja v družbah, kjer se odvija proces demokratizacije (Jarstad 2006: 4).

Anna Jarstad je predstavila štiri vrste dilem, ki se lahko pojavijo, kadar imata proces demokratizacije in proces vzpostavljanja miru med seboj nasproten učinek: *horizontalno dilemo*, *vertikalno dilemo*, *sistemska dilema* ter *časovno dilemo* (Jarstad 2006: 5).

*Horizontalna dilema* obsega vprašanje števila skupin, ki naj bi sodelovale v procesih vzpostavljanja miru in demokratizacije. Čeprav je spekter družbenih skupin, ki sodelujejo v procesu širok, ima v skladu z demokratično teorijo delitve oblasti vključitev družbenih skupin z zgodovino nasilja v proces lahko tudi negativne posledice. Dilema tako nastane med odločitvijo za širok spekter v procesu sodelujočih skupin, ki lahko rezultira v hitrejši vzpostavitvi miru na račun počasnejšega procesa demokratizacije in med odločitvijo za ozek spekter sodelujočih družbenih skupin, kar lahko rezultira v kompromisu ter morebitni demokratizaciji na račun morebitnih nemirov zaradi izključenosti določenih družbenih skupin iz samega procesa.

*Vertikalna dilema* obsega vprašanje izbire med učinkovitostjo ter legitimnostjo. Čeprav je legitimnost političnega procesa premo-sorazmerno povezana s stopnjo vpletenosti politično aktivne populacije v vseh fazah mirovnega procesa ali stopnjo vpliva na nastajanje nove ustave, je lahko zaradi kompromisov, ki so ob tako široki zastopanosti političnih akterjev v procesu nujno potrebni, pričetek ter nadaljnji razvoj demokratizacije otežen. V primeru, da so v proces vključene le politične elite, kar je sicer v njihovem interesu, je dosega kompromisa lažja, vendar procesu samemu manjka legitimnost. Rešitev dileme v takšnem primeru lahko predstavlja referendum, ki rezultatu mirovnega procesa ali snovanja nove demokratične ustave v primeru dovolj velike podpore populacije doda potreben pečat legitimnosti.

*Sistemska dilema* se nanaša na vprašanje vpliva v procesih demokratizacije in vzpostavljanja miru. Vpletenost tujih (mednarodnih) akterjev lahko povzroči dilemo med demokracijo ali mirom. Čeprav je včasih mednarodna vpletenost lahko nujno potrebna pri zaježitvi nasilja in začetku pogajanj, so dolgoročni mirovni procesi ter končna demokratizacija vendarle odvisni od civilne družbe in političnih elit. Ker mednarodna vpletenost v mirovnih procesih lahko rezultira v zunanjem vplivu na politične procese v državi, se s tem pojavi nevarnost ustavitve procesa demokratizacije ali celo vrnitve prejšnjega sistema. Kljub temu pa lahko mednarodna skupnost nudi potrebno podporo zmernim lokalnim skupinam, ki so v povojnem stanju maloštevilne, šibke in marginalizirane, ter tako pospeši proces demokratizacije.

*Časovna dilema* predstavlja problem kratkoročnih in dolgoročnih vplivov na proces demokratizacije in vzpostavljanja miru. Demokratizacija lahko kratkoročno poveča tveganje nasilnih izbruhov kar ima dolgoročno slab vpliv na utrjevanje demokracije. Prav tako pa lahko proces vzpostavljanja miru omeji demokratične pravice in svoboščine, kot sta svoboda tiska ter pravica do demonstracij. Dilemo predstavlja tudi časovno načrtovanje volitev. Ker je demokracija v svoji osnovi vladavina ljudstva, imajo volitve simboličen pomen utrditve legitimnosti procesa, vendar lahko politični akterji, ki se bojijo izgube politične moči ali upravljanja z dragocenimi viri, s pomočjo groženj ter ustrahovanja volivcem preprečijo udeležbo na volitvah ali celo razglasijo volitve za neveljavne. Zato so mnogi strokovnjaki (Cousens, Mansfield in Snyder v Jarstad 2006: 9) predvideli stabilne razmere ter delujoče demokratične institucije kot pogoj za izvedbo prvih volitev.

Ker tako demokracija kot proces demokratizacije vsebujeta konfliktne elemente, lahko oba procesa izzoveta ponoven pojav nasilja v povojnih družbah. Čeprav demokracija regulira nasilje skozi svoje norme in institucije, lahko nasilje skozi povečano kompetitivnost in polarizacijo tudi vzpodbuja. Poleg tega proces demokratizacije prav tako povzroči spremembe položajev moči, kar povečuje nevarnost uporabe nasilja s strani tistih političnih skupin/elit, ki se bojijo izgube oblasti.

Jarstad meni, da potencialni negativni medsebojni vpliv med procesoma demokratizacije in vzpostavljanja miru odseva inherentno konfliktno naravo demokracije in procesa demokratizacije kot tudi težavnega procesa vzpostavitve miru. V idealnem primeru sinhronizirano delovanje obeh omenjenih procesov porodi najboljše rezultate, vendar je včasih izbira med demokracijo in mirom neizbežna. Ker je brez miru in stabilnosti demokratični koncept svobodne politične kompetitivnosti, participacije ter pravic in svoboščin neizvedljiv, ima vzpostavitev miru po mnenju Jarstadove prednost pred procesom demokratizacije (Jarstad 2006: 19).

## 7. DEMOKRACIJA IN BLIŽNJI VZHOD

### 7.1 ISLAM IN DEMOKRACIJA

Islam je najbolj monoteistična od vseh svetovnih monoteističnih religij. Islam ne pozna manjših božanstev ali kakršnih koli drugih primerov, kot jih poznamo v drugih religijah (primer Svete trojice v krščanski religiji). Doktrino *tawhid*-a (enost, monoteističnost) tako moderni poznavalci islama dojemajo kot koncept, ki definira islam. Po prepričanjih mnogih strokovnjakov naj bi bil prav ta neizprosni koncept ekskluzivne božanske vsemogočnosti razlog vpeljave doktrine ekskluzivne moči vladarja v svoji vlogi zemeljskega naslednika Mohameda in v končni fazi, Alaha (Ayubi v Potter 2005: 362).

Vsi primeri omejene demokratizacije, ki so se odvijali na področju Bližnjega vzhoda so najverjetneje produkt dveh faktorjev: finančnih kriz držav ter procesa globalizacije. Fiskalna in strukturna izčrpanost države je vladajoče režime prisilila v določeno stopnjo pluralnosti, delno zaradi zmanjšanja finančnih ter organizacijskih bremen, delno pa tudi zaradi prenosa krivde za slabo finančno stanje države in stroge ukrepe mednarodnih monetarnih organizacij, na ostale akterje v političnem procesu. Ayubi trdi, da je proces demokratizacije na področju držav Bližnjega vzhoda le »v zamudi«, saj obstajajo indici nadaljevanja procesa pluralizacije in liberalizacije političnega prostora (Ayubi v Potter 2005: 363). Dejstvo je, da je osnovna naravnost islama z vplivom, ki ga religija ima na vsakdanje življenje prebivalcev držav levanta - tako v pravno-formalnem smislu kot v smislu zgodovinske prakse - bolj naklonjena stabilnosti vlade kot pa svobodi in pravici do opozicije, bolj naklonjena politični ubogljivosti kot socialnim uporom. Islam temelji na tekstu, ki vsebuje kvazi-legalne zapovedi, ki prevzemajo pravni pomen, in naj bi bil kot tak nezdržljiv s principi demokracije. Razlogi se delijo na dve veji: islam naj bi zavračal idejo nacionalne države in zavračal koncept delitve začasne in duhovne oblasti ter tako prepovedoval nastanek in obstoj vmesnih institucij med versko-političnim voditeljem ter posameznim vernikom-državljanom. (Vatikiotis 1987 in Kedourie 1992 v Potter 2005: 332). Poleg tega je za nekatere islamiste koncept neodvisnosti in samostojnosti naroda nezdržljiv s konceptom popolne Božje oblasti v islamu. Zagovorniki koncepta islamske demokracije trdijo, da je v islamski kulturi in tradiciji mnogo ključnih idej in zapisov, ki lahko predstavljajo vodilo k islamski demokraciji. Večina izmed njih se strinja, da je izjemno pomembno, da se v primeru aplikacije koncepta demokracije v islamski svet ne kopira oblik demokracije, poznanih iz nemuslimanskih držav, saj lahko legitimna oblika

demokracije zavzame več oblik. Ker *tawhid* zavzema stališče, da posamezna področja življenja ne morejo biti neodvisna eden od drugega (Bog je v vsem in hkrati vse), je sekularni koncept države – ločitev politike od vere, cerkve od države – skozi prizmo *tawhida* nesprejemljiv. Ločitev vere in politike v tem primeru ustvari duhovni vakuum v javnem prostoru in s tem posledično odpre vrata političnim sistemom brez moralnih vrednot. S te perspektive sekularna država omogoča zlorabo moči – izkušnje muslimanskih držav z vojaškimi političnimi sistemi, ki so v svoji ideološki osnovi sekularni, primer Huseinove stranke Baas v Iraku, je nezaupanje glede delitve religiozne in politične sfere le ojačalo.<sup>1</sup> Položaj islama na področju Bližnjega vzhoda je tudi neizogibno povezan z dolgo zgodovino, polno tekmovanja in sovraštva med Evropo in Vzhodom. Tako so bile bližnjevzhodne države vedno zaskrbljene, da bi proces modernizacije lahko s seboj prinesel tudi kaj več od demokracije ter privzemanja oblik življenja na zahodu (westernalizacije), islam pa je tako mnogokrat deloval kot ščit, ki je varoval narod pred mogočo hegemonizacijo s strani zahoda. Ker je bil proces zahodne kolonizacije na področju Bližnjega vzhoda relativno pozen ter bistveno manj obsežen, je imel na družbe na omenjenem področju bistveno šibkejši vpliv – demokratične institucije se, gledano dolgoročno, niso obdržale, tako kot je to bila praksa v Indiji (Ayubi v Potter 2006: 363). Po obdobju vzpostavitve neodvisnosti je kombinacija populističnih politik vodilnih elit ter stalnih finančnih prilivov zaradi trgovanja z nafto in prodaje naftnih polj uspešno brzdala zahteve državljanov po specifičnih (demokratičnih) političnih spremembah.

Sistem držav Bližnjega vzhoda, kjer oblasti ne predstavljajo verski voditelji, kjer ima država (in s tem vodilne politične elite) dostop do praktično celotnega »gospodarskega kapitala«, je prisilil opozicijo v iskanje položaja moči z pridobitvijo »moralnega kapitala« (islam). Tako zaradi dejstva, da je glavna opozicija tovrstnim režimom v državah Bližnjega vzhoda verske narave, vladajoče politične elite še močneje nasprotujejo procesom dodatne liberalizacije, saj bi z odprtjem političnega prostora, glede na dvomljivo dolgoročno naklonjenost islamistov demokraciji, tvegali možnost trajne izgube oblasti (Esposito 1991: 103).

Hkrati pa so nekateri strokovnjaki na področju preučevanja islama in njegovih vplivov prepričani, da je prepričanje o nekompatibilnosti islama s konceptom demokracije zmotno. Ker *tawhid* ne ločuje med ljudmi samimi, temveč postavi jasno ločnico le med Bogom in ljudmi, zagovorniki teorije o kompatibilnosti islama in demokracije trdijo, da islam vernike

---

<sup>1</sup> Esposito in Voll (2001): Islam and Democracy. Dostopno na <http://www.neh.gov/news/humanities/2001-11/islam.html> (25.4.2007).

med seboj enači, kar pomeni da deluje po osnovnih demokratičnih načelih. Prav tako je v mnogih islamskih državah ustaljena praksa volitev ter menjave vlad glede na rezultate volitev – volilnega procesa se udeležujejo tako moški kot ženske, mladi in stari.<sup>2</sup> Esposito trdi, da je politična misel islama skozi prizmo zgodovinskega in družbenega konteksta zavzemala široko paleto oblik, pojavlja pa se tudi neizogibna asociacija uspešnega povezovanja islama in demokratičnega političnega sistema na primeru Turčije, kjer se v preteklosti islamistične politične stranke kljub zatiranju s strani režima niso odločile za umik v nelegalno, nasilno obliko opozicije, temveč so se vedno znova preoblikovale ter nadaljevale s sodelovanjem v političnem procesu.<sup>3</sup>

## 7.2 VZORCI TER PROCES POLITIČNEGA RAZVOJA BLIŽNJEGA VZHODA V OBDOBJU PO OSAMOSVOJITVI POSAMEZNIH DRŽAV

Potter meni, da so se vzorci političnega razvoja držav Bližnjega vzhoda razvili kot posledica delovanja treh sklopov dejavnikov, in sicer:

- socialna struktura skupnosti ob začetku oblikovanja moderne države
- zgodovinska povezanost z tujimi državami
- vprašanje proizvodnje naftnih derivatov v obdobju po drugi svetovni vojni (Potter 2005: 321).

Na podlagi delovanja dejavnikov lahko države razdelimo na tri širše tipe:

- države, ki so prešle faze nacionalne revolucije, modernizacije ter avtoritarnih režimov (Irak, Egipt, Sirija) in so v širšem smislu sledile poti razvoja Turčije in Irana v letih med prvo ter drugo svetovno vojno. Seveda so med skupinami držav ter potekom procesa političnega razvoja obstajale bistvene razlike: medtem ko so bili na področju Egipta, Iraka ter Sirije prisotni razredi bogatih veleposestnikov, visoka stopnja vpliva ter nadzora evropskih držav skozi proces kolonizacije ter velike količine naftnih zalog, je bil v Turčiji in Iranu razred zemljiških veleposestnikov veliko manjši ter bolj fragmentiran, vpliv drugih držav kot tudi količina naftnih zalog pa sta bila v primerjavi z Egiptom, Irakom ter Sirijo neznatna.

---

<sup>2</sup> Esposito in Voll (2001): Islam and Democracy. Dostopno na <http://www.neh.gov/news/humanities/2001-11/islam.html> (25.4.2007).

<sup>3</sup> Esposito in Voll (2001): Islam and Democracy. Dostopno na <http://www.neh.gov/news/humanities/2001-11/islam.html> (25.4.2007).

- države, kjer razreda bogatih veleposestnikov ni bilo, prav tako pa niso imele dostopa do naftnih zalog (Jordan in Libanon). V teh primerih se je bolj omejena vloga države pri nadzorovanju in usmerjanju razvoja, mobilizaciji virov ter nadzora družbe manifestirala v večji stopnji pluralizma v politični sferi.
- države, ki so bile odvisne izključno od naftnih zalog, ki jih posedujejo (zalivske države in Savdska Arabija). Ker v teh državah razred bogatih veleposestnikov ni obstajal, prav tako pa pred nastankom moderne države ni bilo socialno – ekonomskih dejavnikov, ki bi povzročili proces modernizacije – družbena baza je bila tako zelo omejena – so imele ob dodatnem dejstvu, da je država praktično vse svoje ekonomske vire preko nafte pridobila od tujih držav, oblike neodvisnega političnega predstavništva izredno slabe pogoje za razvoj (Spencer 1994: 32 - 155).

Omejene oblike demokratične participacije so bile prisotne v državah Bližnjega vzhoda tako med kot tudi po obdobju kolonizacije. V času oblasti med obdobjema prve in druge svetovne vojne sta kolonizacijski sili Velika Britanija in Francija v državah vpeljali parlamentarizem ter prakso volitev, ki so se obdržali še nekaj časa po koncu kolonialne oblasti. Delna demokracija se je odražala v podkupljivih uradnikih, zrežiranih volitvah ter prepovedi komunističnih ter radikalno nacionalističnih strank, parlamenti pa so v okvirnem obdobju od leta 1932 do okvirno leta 1965–70 igrali vidno vlogo v delovanju Iraka, Sirije, Egipta in Libanona. Turčija je bila že leta 1923 uradno razglašena za demokratično, sekularno republiko. Kljub temu so bili demokratični pogoji slabi, saj je bila baza podpore zelo omejena. V primerih držav, kjer je bila država, ki se je izoblikovala v obdobju po osamosvojitvi, povezana z močnim razredom bogatih veleposestnikov in trgovcev in pogosto tudi vplivom nekdanjih kolonialnih sil, kot je bilo to v primerih Iraka, Egipta in Sirije, je bila vsa politična in gospodarska moč zbrana v rokah t.i. pomembnežev (Potter 2006: 325). Ti pomembneži («notables») so, povezani z plemenskimi poglavarji in trgovci, vodili politiko klientelizma, v katerem so z vodenjem države zagotavljali ugodnosti sebi in svojim klientom v zameno za opravljeno delo ter politično podporo. Ker je bila izvršna oblast v rokah elite, hkrati pa ni bila v ničemer podrejena ali odgovorna zakonodajni veji oblasti, ki jo je več ali manj prav tako sestavljala sama, je bilo v takšnih pogojih oblikovanje kakršnih koli demokratičnih politik praktično nemogoče. Po koncu druge svetovne vojne je sicer prišlo do rahlih demokratičnih premikov z vpeljavo ženske volilne pravice, odpravo posebnih privilegijev za manjšine ter vpeljavo tajne oddaje volilnih glasov, vendar je kljub rahlemu napredku organizirana politična aktivnost ostala omejena. Organiziranost strank je bila



minimalna: obstajale so le ob času volitev, delovale so v urbanih okrožjih, bile pa so tudi pomanjkljivo interno strukturirane in nedemokratične. V državah, kot sta bili Turčija in Iran, kjer ni bilo niti takšne dominacije elite zemljiških gospodov niti evropskega kolonialnega nadzora, so oblast s pomočjo nadzora nad oboroženimi silami prevzeli karizmatični »voditelji naroda«, kot Kemal Atatürk in šah Reza, so politično sceno prav tako obvladovali bolj ali manj avtoritarno, odgovorni pa so bili tudi za modernizacijo države.

V Iraku, Egiptu in Siriji se je v zgodnjih petdesetih letih dvajsetega stoletja pričel oblikovati nov srednji sloj, ki je užival podporo oboroženih sil, ter začel vse glasneje nasprotovati proti svoji relativni izključenosti iz procesa političnega odločanja. Dejstvo, da so imele kolonialne velesile še vedno precejšen nadzor nad velikim številom ekonomskih dobrin in strateških točk v državi, vladajoči režim pa temu ni želel/mogel narediti konca, je pri naraščajočem srednjem sloju okrepilo prepričanje, da je vladajoči režim šibak in slab. Tako so militantno podkrepljene nacionalistične sile prevzele oblast ter uveljavile agrarne reforme, zamenjavo parlamentarnih politik z mešanico populistično naravnanih dejanj in korporativnih oblik, nadzor vojske nad državo ter zapleten sistem birokratskih mehanizmov upravljanja, ki ga je usmerjal aparat državne stranke (Potter 2005: 326). Tako lahko ugotovimo, da so omenjene države v tem delu svojega razvoja potovale po poti, ki sta jo že pred njimi okvirno načrtala Turčija in Iran v obdobju med obema vojnoma.

V sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja pa so nekateri prej avtoritarni režimi začeli vpeljevati spremembe v obliki politične ter ekonomske liberalizacije (Egipt, Jordan, Jemen), medtem ko v drugih (Irak, Sirija) ni prišlo do demokratičnih sprememb. Razlogov za nenaden premik nekaterih avtoritarnih režimov v smeri demokracije je sicer več, kljub temu pa poznavalci menijo, da razlogi ležijo v potrebi po ekonomski liberalizaciji kot posledici rastočega obsega javnih dolgov držav, ki je obenem povzročila pričetek procesa politične liberalizacije (Lewis 1995: 190). Z razširjanjem obsega politične participacije je tako odgovornost za težke politične odločitve delno prešla z ramen striktno politične elite tudi na druge družbene in zunanje akterje, ki so sodelovali v političnem procesu. Nedvomno pa je k pričetku procesa demokratizacije pripomogla tudi kriza in zlom Vzhodnega bloka in socializma kot sistema. Norton trdi, da je glavni razlog za spremembe dejstvo, da se je nacionalistično – avtoritarnemu političnemu modelu enostavno »iztekel rok trajanja« saj ni bil več sposoben zagotavljati ustreznih rešitev ekonomskih, družbenih in političnih problemov, s katerimi so se soočale bližnjevzhodne države (Norton 1993: 206).

## 8. IRAK

### 8.1 ZGODOVINA IRAKA

Ozemlje, dandanes poznano kot Irak (nekdanj Mezopotamija), je v zgodovini človeštva odigralo ključno vlogo. Prve človeške naselbine, kot jih poznamo v modernem pomenu, so se pojavile na ozemlju Iraka pred več kot 7000 leti, prva mesta pred 6000 leti, tu so odkrili najstarejše zapise ter abecedo, prvi zapisan zakonik, prve matematične, astronomske, filozofske ter znanstvene zapise; celo iznajdba kolesa naj bi se dogodila na ozemlju današnjega Iraka.

Prvi velik narod na tem ozemlju so bili Sumerci, sledila so jim še kraljestva Akadijcev, Babiloncev ter Asircev. Ker je bilo ozemlje današnjega Iraka najpomembnejše strateško križišče antičnega sveta, so se skozi čas tu zvrstila mnoga ljudstva, ki so vladala in kasneje oblast prepustila novim osvajalcem. Tako so se za Asirci zvrstili Perzijci, Grki z Aleksandrom Velikim, Rimljani in Arabski imperij. Arabci so Mezopotamiji vladali celih petsto let, vse do vdora mongolskih plemen z vzhoda, ki so prodrli do Bagdada in umorila zadnjega abasidskega sultana. Pozornost arabskega ter islamskega sveta se je preusmerila drugam, Bagdad pa ni nikoli več obnovil moči iz prejšnjih obdobj. V 16. stoletju so ozemlje današnjega Iraka zasedli otomanski Turki in tako je ozemlje Mezopotamije postalo zapostavljeno, kar se ni spremenilo vse do začetka dvajsetega stoletja ter prve svetovne vojne.<sup>4</sup>

### 8.2 IRAK V DVAJSETEM STOLETJU

Kot država vstopi Irak na mednarodno področje 11. novembra leta 1920, pod nadzorstvom Velike Britanije (VB). Pod vladavino otomanskega imperija, ki je bil v prvi svetovni vojni dejaven na strani centralnih sil, je bil Irak po vojni iz imperija iztrgan.

Britanska vlada je vzpostavila tako političen kot tudi ustaven okvir za delovanje iraške vlade. Vpeljana je bila hašimitska monarhija, prav tako pa so Britanci definirali teritorialne meje države. Meje so bile vzpostavljene brez upoštevanja želja različnih etničnih skupin v državi, z nastalo situacijo so bili še posebej nezadovoljni Kurdi na severu novonastalega iraškega ozemlja. Leta 1921 je britanski kolonialni urad storil veliko napako, ker je potegnil novo

---

<sup>4</sup> Arabic Media (2003): Iraq History. Dostopno na [http://arabic-media.com/iraq\\_history.htm](http://arabic-media.com/iraq_history.htm) (1.10.2006).

mejno črto čez južni Irak, da bi s tem nastala nova država Kuvajt. Sedemdeset let kasneje je Sadam Husein ob napadu na Kuvajt trdil, da je napadeno ozemlje vedno pripadalo k Iraku. V času tako imenovanega »mandata« je VB svojo podporo izražala predvsem tradicionalni, sunitski oblasti (plemenskim šejkom), medtem ko je zapostavljala rastoča nacionalistična gibanja (Spencer 1994: 63–64).

Leta 1929 so naftna polja, ki so bila odkrita v bližini mesta Kirkuk, državi omogočila izboljšanje ekonomskega položaja, čeprav so bile pravice do črpanja nafte dodeljene britanski družbi z pomenljivim imenom - IPC (Iraqi Petroleum Company).

Čeprav je prvi kralj nove države s plebiscitom leta 1921 postal Emir Faysal, je Irak dejansko neodvisnost dosegel šele leta 1931, s koncem britanskega mandata. Leta 1945 je Irak postal član Združenih narodov, leta 1956 pa je bil v Bagdadu podpisan pakt, ki je združeval Irak, Turčijo, Iran, Pakistan, Veliko Britanijo ter kasneje tudi ZDA (dejansko pobudnico sporazuma), z namenom povezovanja močnih držav, ki so mejile na jugovzhodni del Sovjetske zveze. Sporazum je sprožil močna nasprotovanja tedanjega predsednika Egipta, zaveznika Sovjetske zveze, ter s tem postavil temelje odnosov med državama v bližnji prihodnosti.

Obdobje monarhije se je končalo julija 1958, ko je skupina oficirjev izvedla vojaški udar, pobila večino kraljeve družine ter prevzela oblast. Nova vlada je Irak proglasila za republiko ter hkrati preklicala članstvo v Bagdadskem paktu. Sledilo je obdobje precejšnje nestabilnosti, saj je oblast kar dvakrat z udarom prevzela stranka Baas. Z letom 1968, ko je drugič prevzela oblast, se je začelo obdobje prevlade baastične stranke, ki je bolj ali manj dominirala v Iraku vse do padca režima Sadama Huseina leta 2003.<sup>5</sup> Leto 1968 je tudi označilo povečanje rasti ekonomske moči Iraka, saj je baastična vlada v nasprotju z prejšnjimi iraškimi vladami večino denarnih sredstev vlagala v kmetijstvo ter industrijo. Monopol britanskega IPC-ja je bil najprej uspešno prekinjen s podpisom nove pogodbe z veliko francosko naftno družbo, kasneje pa je bila družba IPC tudi podržavljena.

Julija 1979 je vodstvo stranke Baas ter mesto predsednika prevzel Sadam Husein. Kmalu zatem, v začetku leta 1980 so neprestana nesoglasja glede ozemlja z sosednjim Iranom

---

<sup>5</sup> Wikipedia (2007): History of Iraq. Dostopno na [http://en.wikipedia.org/wiki/History\\_of\\_Iraq](http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Iraq) (27.9.2006).

pripeljala do osemletne vojne, ki je pustila strašanske posledice na iraškem gospodarstvu. Ob koncu vojne se je Irak znašel z največjim vojnim ustrojem na področju Perzijskega zaliva, hkrati pa tudi z masivnimi zunanjimi dolgovi ter grozečo vstajo kurdskih upornikov na goratem severu države. Vstaja je bila marca 1988 zadušena z kemičnim orožjem, ocene števila civilnih žrtev pa so se gibale od 700 do 7000. Ker so dolgovi že ogrožali obstoj same države, je Husein z izgovorom, da Kuvajt ne spoštuje državnih mej ter si prisvaja iraška naftna črpališča, le-tega napadel. Varnostni Svet (VS) Združenih narodov kot tudi Arabska liga sta napad enoglasno obsodila, VS pa je nad Irakom uvedel tudi ekonomski embargo, ki je preprečeval praktično vsakršno trgovanje z Irakom, kar je državo zopet močno prizadelo, saj je uvažala kar 70% hrane (Ritt in Rivers v Osojnik 2006: 31). Novembra 1990 je VS sprejel resolucijo 678<sup>6</sup>, ki je državam članicam dovoljevala uporabo vseh potrebnih sredstev pri vojaškem ukrepanju, v primeru, da se Irak iz Kuvajta ne bi popolnoma umaknil do 15. januarja 1991. Navkljub opozorilom Husein ni pristal na zahteve zaveznikov in tako se je januarja 1991 začela operacija »Puščavska nevihta«. Vojna je trajala le šest tednov, Irak pa se je zopet znašel v popolnem uničenju, brez cest, mostov, tovarn, rafinerij nafte ter z poškodovanimi sistemi oskrbovanja z vodo in elektriko. Prekinitev ognja je bila oznanjena konec februarja 1991, ko je Irak pristal na pogoje ZN, ki so vključevali umik vojske iz Kuvajta ter razkritje in popolno uničenje vsega orožja.<sup>7</sup>

Skozi celotno obdobje devetdesetih let dvajsetega stoletja so bile vse sankcije nad Irakom povezane z odstranitvijo ter uničenjem orožja za masovno uničevanje. ZN so celo predlagali omilitev sankcij, saj je zaradi neznosnih življenjskih pogojev v Iraku po različnih ocenah do tedaj umrlo od 500.000 do 1.2 milijona otrok, vendar pa so ZDA predlogu nasprotovale z vetom, predvsem zaradi pomanjkanja dokazov o iraškem uničevanju orožja za množično uničenje. Ko je posebni odposlanec za orožje Združenih narodov Butler konec leta 1998 Varnostnemu Svetu predal poročilo, v katerem je izrazil nezadovoljstvo nad stopnjo iraškega sodelovanja v programu predaje in uničenja orožja<sup>8</sup>, je takratni predsednik ZDA, Bill Clinton odobril pričetek letalskih napadov na vladna ter vojaška poslopja. Zračni napadi na vojaška poslopja ter domnevna skladišča orožja za množično uničenje so se nadaljevali vse do vključno leta 2002.

---

<sup>6</sup> Federation of American Scientists (FAS) (2003): UN Security Council Resolution 678. Dostopno na <http://www.fas.org/news/un/iraq/sres/sres0678.htm> (27.9.2007).

<sup>7</sup> Wikipedia (2007): The Gulf War. Dostopno na [http://en.wikipedia.org/wiki/Gulf\\_War](http://en.wikipedia.org/wiki/Gulf_War) (20.4.2007).

<sup>8</sup> FAS (1999): UNSCOM Reports to the Security Council. Dostopno na <http://www.fas.org/news/un/iraq/s/index.html> (20.4.2007).

### 8.3 IRAK V OBDOBJU VLADAVINE SADAMA HUSEINA

Husein je prevzel oblast nad nacijo, polno globokih napetosti in razhajanj. Irak je bil že veliko prej razcepljen po etničnih, verskih, socialnih ter ekonomskih ločnicah: šiiti - suniti, Arabci - Kurdi, plemenski poglavarji – trgovci, nomadi – kmetje. Sadam je samega sebe predstavljal kot modernizatorja ter socialnega revolucionarja, vzor pa je videl v egiptovskem predsedniku Naserju. Modernizacijo iraškega gospodarstva je načrtoval hkrati z ustanovitvijo močnega varnostnega aparata, ki naj bi preprečeval prevrate ter nestabilnosti znotraj državne strukture.

Po uradnem prihodu na oblast leta 1979 je preuredil sodni sistem v državi tako, da se je zgledoval po zahodnih sodnih sistemih ter s tem spremenil Irak v edino državo Perzijskega zaliva, ki se ni ravnala po načelih tradicionalnega islamskega, šeriatskega prava. Navkljub velikemu nasprotovanju islamskih konzervativnih struj je njegova vlada podelila ženskam dodatne pravice in svoboščine ter jim omogočila zaposlitev na visokih ravneh v gospodarstvu, industriji ter politiki. Skozi čas vladavine je Husein izgradil kult osebnosti, ki je dosegel in obvladoval vsa področja države, kjer se je odražala njegova želja ugajati (vsem) različnim elementom iraške družbe. V njegovo čast je bilo po celotnem Iraku postavljenih na tisoče portretov, slik ter kipov (Tripp 2002: 223-248).

Neprestano zapletanje v vojaške konflikte, ki so se praviloma vsakokrat končali z uničenjem gospodarstva ter industrije pa je, v kombinaciji z etničnimi in verskimi razhajanj, ki so v iraški družbi permanentno prisotna, polagalo temelje za nove upore v državi. Etnični in družbeni nemiri med šiiti, Kurdi ter oblasti nenaklonjenimi vojaškimi enotami so ogrožali stabilnost Huseinove vlade. Demonstracije, ki so se pričele na severu države, večinoma poseljene z Kurdi ter v južnih in osrednjih predelih, kjer je tradicionalno večina prebivalstva šiitskega porekla, so bile nasilno zatrite – po nekaterih podatkih naj bi upori leta 1991 zahtevali več deset tisoč človeških življenj.<sup>9</sup> Nasilje je sprožilo padec podpore v Huseinovi volilni bazi, kar je zopet povečalo represivnost in arbitrarnost vlade. Stopnja represije znotraj države se je še povečala z postopno rastjo moči Huseinovih sinov, Udaja in Usaja. Leta 2000 sta dve skupini za boj proti kršenju človekovih pravic, International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) ter Coalition for Justice in Iraq (organizacija, locirana v Iraku) izdali

---

<sup>9</sup> Human Rights Watch (1992): The 1991 Uprising in Iraq and Its Aftermath. Dostopno na <http://www.hrw.org/reports/1992/Iraq926.htm> (9.5.2007).

skupno poročilo, v katerem so bile naštetе »množične ter sistematične kršitve človekovih pravic«, na primer:

- javno obglavljenje žensk, obtoženih prostitucije. Kazen se je največkrat izvrševala pred družinskimi člani, tudi otroci.
- rekrutacija otrok v vojaške organizacije, kjer so bili podvrženi vojaškemu urjenju ter nasilju – v primeru nasprotovanja staršev so le-te umorili ali zaprli, v nekaterih primerih pa so zaprli celo otroke.
- polna politična participacija na državni ravni je bila omogočena le članom stranke Baas, kar je de facto pomenilo, da okoli 92 odstotkov Iračanov ni imelo nikakršnega vpliva na vlado.
- iraškemu državljanom je bila odvzeta pravica do zakonitega združevanja, razen če so s tem dejanjem izražali podporo vladi. Vlada je nadzorovala nastajanje političnih strank, regulirala njihov notranji ustroj ter nadzirala njihovo aktivnost.
- na cestah v bližini državne meje so bile vzpostavljene policijske kontrole, ki so državljanom preprečevale prehod meje brez dovoljenja vlade ter posedovanja dragega vizuma.
- ženskam ni bilo dovoljeno zapustiti države brez moškega spremstva.
- vsak posameznik, ki je prejel kakršna koli finančna sredstva iz tujine, je bil nadzorovan.
- leta 1994 je iraška vlada uvedla težke kazni za dejanja, kot so kraja, korupcija, prevara ter dezertacija. Kazni so vključevale amputacije, žigosanje ter tudi smrt.

Po padcu Huseinovega režima leta 2003 je bilo odkritih več množičnih grobov z več tisoč trupli, veliko množičnih grobov pa naj bi bilo še neodkritih. Večina žrtev v grobovih je iz uporov leta 1991, najdena pa so bila tudi trupla ljudi, pobitih po letu 1991.<sup>10</sup>

---

<sup>10</sup> Wikipedia (2007): Human Rights in Saddam's Iraq. Dostopno na [http://en.wikipedia.org/wiki/Human\\_rights\\_in\\_Saddam%27s\\_Iraq](http://en.wikipedia.org/wiki/Human_rights_in_Saddam%27s_Iraq) (1.10.2007).

## 8.4 ZGODOVINA SUNITOV IN ŠIITOV TER NJIHOV POLOŽAJ V IRAKU

Do začetka kasneje vse bolj globoke in v končni fazi trajne delitve v osnovi enovite skupnosti vernikov na različne veje, med njimi prevladujoče sunite in šiite, je prišlo v sedmem stoletju našega štetja v prvi vrsti zaradi različnih mnenj glede načina izbire legitimnega naslednika preroka Mohameda ter političnih nesoglasij, ki so izhajala iz tega spora in celo znotraj islamskih državljanskih vojn - medtem ko je del vernikov (kasnejši suniti) menil, da mora biti naslednik izbran na podlagi soglasja v skupnosti vernikov, pa je drugi del (kasnejši šiiti) zatrjeval, da je lahko naslednik izbran zgolj na genealoški podlagi oziroma da mora izhajati iz prerokove rodovne skupnosti (Šterbenc 2005: 67). Razcep na šiite in sunite v največji meri torej ni temeljil na razliki v verski doktrini ali avtoriteti, temveč na nesoglasju med različnimi skupinami glede politične zadeve, to je vprašanja, kdo in na kakšni podlagi lahko vodi muslimansko skupnost oziroma nasledi preroka Mohameda kot duhovni in posvetni voditelj. Nesoglasja med Mohamedovimi nasledniki, na čelu z vodjema dveh ločin, Alijem ter Muavijo, so pripeljala do spopada, v katerem je slavil slednji ter si s tem omogočil legitimno, »pravoverno« pravico do kalifata. Muavijeva ločina se je skozi čas izoblikovala v sunite, Alijeva pa v šiite. Medtem ko so suniti obdobje prvih štirih kalifov obravnavali kot zlato dobo islama, ki po svoji svetosti ter moralnem in verskem pomenu zaseda mesto takoj za obdobjem samega Mohameda, pa so šiiti to obdobje percepirali čisto drugače. Kot edinega legitimnega naslednika so namreč priznavali le Alija, za ostale tri pa so menili, da so si nezakonito prisvojili oblast. Še vedno tudi menijo, da je zgodovina po Mohamedovi in še bolj po Alijevi smrti krenila po napačni poti in da muslimanska skupnost vse od tedaj pravzaprav živi v grehu. Skozi celotno svojo zgodovino so bili prepričani, da živijo v nepravilnem svetu in da so islamski vladarji uzurpirali položaje, ki v skladu z načelom pravičnosti pripadajo drugim. Tako ni naključje, da je šiizem že od svojih najzgodnejših začetkov v primerjavi z sunizmom igral opozicijsko vlogo ter da so šiiti skozi zgodovino islamskega sveta skorajda nenehno pristopali k oboroženim uporom (Lewis 1993/1994: 158).

V obdobju od osmega do šestnajstega stoletja je mogoče v okviru sunitsko-šiitskih odnosov zaslediti pomemben pojav. Ker so bili šiiti v času vladavin sunitskih dinastij večinoma deležni pritiskov ali preganjanj, so izkazali precejšnjo stopnjo naklonjenosti do vdorov tujih, ne-islamskih zavojevalcev v osrednji del islamskega sveta. Ker so tuji zavojevalci rušili islamske oblastne strukture, ki so bile močno sovražne do šiitov, so jih slednji pragmatično (ne pa ideološko), prikrito in odkrito podpirali. Tovrstno ravnanje šiitov je seveda podžgalo

vedno nove obtožbe s strani sunitov, kar je rezultiralo v še hujši sovražnosti do častilcev Alija. Maščevalni poboji šiitov po ponovnem sunitskem prevzemu oblasti po izgonu zavojevalcev so bili stalen pojav. Pojav je bil kasneje prisoten tudi ob britanskem vojskovanju z Osmani v času prve svetovne vojne in na začetku britanske zasedbe Iraka, vendar pa obenem tudi drži, da so iraški šiiti kasneje izražali največje težnje po nacionalni emancipaciji izpod britanske nadoblasti (Lewis 1993/1994: 213). Pokazalo pa se je tudi, da so se šiiti glede svojega odnosa do tujih, ne-islamskih sil, ki so nasilno vstopale v osrednji del islamskega sveta, odločali na podlagi vsakokratnega lastnega družbenega položaja in pričakovanih rezultatov in da niso bili nagnjeni k nekakšnemu vnaprejšnjemu, ideološkemu sodelovanju z ne-muslimani v boju proti sunitskim muslimanom (Šterbenc 2005: 452).

Tudi v obdobju neodvisnega Iraka z monarhično ureditvijo so bili iraški šiiti v primerjavi s suniti v podrejenem položaju, saj je še naprej obstajalo družbeno strukturno neravnotežje v obliki sunitske prevlade. Takšen položaj je ustvarjal splošno družbeno nezadovoljstvo, ki se je navadno izražalo skozi upore proti poskusom uvajanja državnega vojaškega naborniškega sistema – ti upori pa so bili ponavadi brutalno zatrti.

V štiridesetih in petdesetih letih se je boj za oblast med suniti in šiiti še okrepil, kajti v tem času se je zelo povečalo število mladih izobraženih šiitov, ki so s suniti lahko tekmovali za mesta v vladi in javni upravi. Kljub temu, da je do leta 1945 že obstajalo pomembno število izobraženih šiitov, pa šiitska skupnost ni imela enakopravnega dostopa do najpomembnejših položajev v državi. Sunitski politiki so na šiitske zahteve odgovarjali s postopnim povečevanjem števila šiitov v vladi, parlamentu in javni upravi, vendar pa so hkrati povečevali obseg vlade in birokracije, kar je zagotavljalo ohranjanje sunitskega nadzora nad državnim aparatom (Nakash v Šterbenc 2005: 399). Junija leta 1958 je skupina večinoma arabskih sunitov z državnim prevratom zrušila monarhijo, usmrtila kralja Fejsala II. (kateremu so šiiti zaupali) in njegovo družino ter prevzeli oblast. Mesto je prevzel predsednik Kasim, pod katerim so dokajšnjo podporo uživali tudi šiiti. Ko pa je Kasima po novem državnem udaru februarja leta 1963 z oblasti spravila koalicija pripadnikov sekularno-socialistične stranke Baas in skupina arabskih nacionalističnih oficirjev pod vodstvom polkovnika Salama Arifa, se je za šiite začelo tako imenovano štiriletno »zlato obdobje«. Novi režim je zelo cenil njihovo podporo pri zrušitvi Kasima in ostrem obračunu s komunisti, poleg tega pa so znotraj režima samega potekali politični boji, zato oblastniki šiitskim političnim dejavnostim niso namenjali velike pozornosti (Tripp 2000: 148-167).



Položaj iraških šiitov pa se je zelo poslabšal po juliju 1968, ko je oblast prevzela stranka Baas. Oficirski kader, ki je tvoril jedro baastične oblasti, je bil namreč izrazito arabsko-sunitski in je skoraj v celoti izhajal iz severozahodnega, sunitskega dela države. Novi baastični oblastniki so bili prepričani o superiornosti arabskih sunitov nad šiiti in Kurdi. Baastični sunitski režim je kmalu izvedel več proti-šiitskih ukrepov: zaprl je šiitske osnovne in srednje šole, zaplenil zemljišče, ki je bilo v lasti šiitske skupnosti učenosti, prepovedal izhajanje šiitske verske revije, izgnal več sto ne-iraških študentov šiitske skupnosti učenosti in sprejel zakon, ki je določal, da morajo šiitski študenti služiti v iraških oboroženih silah.

Ko je leta 1979 iraški predsednik postal Sadam Husein, se je represija nad šiitskim prebivalstvom stopnjevala, k čemur je prispeval vpliv islamske revolucije v Iranu, saj si je iranska Islamska republika takoj po svojem nastanku začela prizadevati za širitev revolucije, tako je bila posebna pozornost namenjena Iraku in tamkajšnjim šiitskim fundamentalističnim organizacijam, ki so v Iranu dobile zatočišče, vojaško urjenje in prisotnost v medijih (Lewis 1993/1994: 223). Husein je dal zapreti ajatolo As Sadra, ki je izdal fatvo, s katero je muslimanom prepovedal članstvo v stranki Baas, vendar ga je po množičnih demonstracijah moral izpustiti. Vseeno pa se je Husein zavedal As Sadrove moči, zato ga je dal leta 1980 usmrtiti. Po šiitskem nasilnem odgovoru na to dejanje se je začelo Huseinovo sistematsko deportiranje in interniranje velikega števila šiitov, ki niso mogli dokazati, da na iraškem ozemlju živijo že nekaj generacij.

V času prve zalivske vojne je zato iraška šiitska fundamentalistična opozicija – v kontekstu prevladujočih reakcij v islamskem sunitskem svetu – zagovarjala zelo specifična stališča. Poleg obsojanja Zahoda in zahtev po čimprejšnjem odhodu krščanskih sil z ozemlja Savdske Arabije so hkrati pozivali mednarodno skupnost, naj kaznuje Sadama Huseina in njegov režim. Logično je ob koncu prve zalivske vojne Huseinova represija nad šiiti doživela vrhunec. Po več šiitskih uporih na jugu Iraka marca leta 1991 je iraški predsednik uporabil vsa razpoložljiva vojaška sredstva in upor do konca marca na grozljiv način zadušil. Pobitih je bilo več tisoč šiitov, mnogi pa so pozneje umrli v iraških zaporih. Upor šiitov so vzpodbudile tudi ZDA z govorom predsednika Busha starejšega, vendar pa so bile ZDA tiste, ki so bile v največji meri odgovorne za kasnejšo zadušitev vstaje. Ameriška administracija se je namreč

bala, da bi Irak po zmagi šiitov lahko postal islamistična država, ali da bi lahko celo razpadel.<sup>11</sup>

Tudi v drugi polovici 90. let je Husein šiite brezobzirno preganjal, njegovo represivni organi pa so med aprilom 1998 in februarjem 1999 umorili tri pomembne šiitske ajatole. Ko je z ameriško napovedjo vojne Iraku in padcem režima Sadama Huseina leta 2003 oblast izgubila tudi baastična stranka, se je v državi poleg boja z »okupatorjem« začel tudi boj za enakopravnost šiitov in v končni fazi premoč v Iraku.

## 8.5 ZGODOVINA KURDOV TER NJIHOV POLOŽAJ V IRAKU

Kurdi živijo na pretežno goratem predelu, kjer se stikajo meje Turčije, Irana, Iraka in Sirije in so največja etnična skupina na svetu, ki je brez lastne države. V sedmem stoletju so njihovo ozemlje zavzela arabska plemena, v enajstem stoletju pa so jih prvič podjarmili Turki. Od trinajstega do petnajstega stoletja so Kurdi živeli pod vladavino Mongolov, kasneje pa so že drugič priznali premoč Turkom ter bili vključeni v otomanski imperij. Po nenehnih poskusih osvoboditve izpod otomanskega režima ter neusmiljenem turškem iztrebljanju kurdskega naroda so željno pričakali konec prve svetovne vojne in načrt o neodvisnosti ne turških narodov v otomanskem imperiju tedanjega predsednika ZDA Woodrowa Wilsona pozdravili z velikim odobravanjem. Zahteve po neodvisnosti so predstavili na pariški mirovni konferenci leta 1919.<sup>12</sup> S pogodbo v Serversu 1920 so sicer pridobili neodvisnost, a je le-ta trajala le slaba tri leta, saj je bil Kurdistan leta 1923 s pogodbo iz Laussane razdeljen med Turčijo, Irak, Iran ter Sirijo. Izraz »Kurdistan« je še vedno v uporabi za označevanja severozahodnega predela Irana ter severnega predela Iraka, kjer živijo Kurdi.<sup>13</sup> Zanimivo je, da se tako Turčija kot tudi Sirija temu izrazu izogibata, zlasti zaradi političnih razlogov.

V Iraku je na severnem, varnem področju naseljenih več kot 3.7 milijona Kurdov, medtem ko jih na preostalem območju Iraka (na območjih Mosula, Bagdada in delu iraškega Kurdistanu, ki je pod nadzorom Bagdada) živita še od eden do dva milijona. Iraški Kurdistan je bil od

---

<sup>11</sup> Washington Post (2003): The Ghosts of 1991. Dostopno na <http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn/A10874-2003Apr11?language=printer> (25.5.2007).

<sup>12</sup> Info Please (2007): Kurds – History. Dostopno na <http://www.infoplease.com/ce6/world/A0859147.html>, 20.10.2006).

<sup>13</sup> Info Please (2006): Kurdish History Timeline. Dostopno na <http://www.infoplease.com/spot/kurds3.html> (25.5.2007).

nastanka moderne iraške države obsojen na nerazvitost, politično in kulturno represijo, etnično čiščenje ter genocid. V letu 1988 so bili Kurdi v Iraku tarče agresivne vojaške operacije, sklopa velike kampanje proti Kurdom zaradi njihovega nenehnega boja za pridobitev neodvisnosti znotraj iraške republike. V napadih s kemičnim in biološkim orožjem je bilo uničenih več kot 1200 vasi, mrtvih in pogrešanih oseb pa je bilo več kot 180.000. Skozi celotno obdobje etničnega čiščenja, ki se je začelo s prihodom na oblast koalicije, v kateri je sodelovala tudi stranka Baas leta 1963, je bilo po nekaterih ocenah uničenih več kot 4000 vasi, številke mrtvih in pogrešanih oseb pa se gibljejo okoli 300.000.<sup>14</sup>

Združeni narodi so v sklopu resolucije 688 na področje Kurdistana poslali vojaške sile enajstih držav z namenom vzpostavitve sistema varnosti ter humanitarne pomoči beguncem vzdolž meje med Irakom in Turčijo. Ustanovljeno je bilo tako imenovano »varno območje« (*safe haven*) na severu Iraka. Oktobra 1991 je iraška vlada v varnem območju prostovoljno ukinila celotno javno upravo in s tam upravljanje območja popolnoma prepustila Kurdom. Po prvih volitvah na območju Kurdistana maja 1992 je oblast prevzela koalicija dveh zmagovitih strank, in sicer Demokratična stranka Kurdistana (Kurdistan Democratic Party, KDP) ter Narodna zveza Kurdistana (Patriotic Union of Kurdistan, PUK), regionalna vlada na čelu s predsednikom vlade ter ekipo ministrov pa je zapriseгла v prestolnici regije, Erbilu.<sup>15</sup> Čeprav je koalicija zmagovitih strank razpadla po dveh letih, sta obe stranki ohranili oblast nad deloma regije Kurdistana, kjer sta prevladovali. Razlike ter posledični spori med vladajočima strankama sta v končni fazi pripeljali do državljanske vojne, ki pa je bila relativno kratka. Nesoglasja so bila zglajena predvsem v luči višjih interesov kot so samostojna država ter gospodarski razvoj, ki temelji na ogromnih naftnih potencialih regije. Svobodne in demokratične volitve so bile pod nadzorstvom mednarodne skupnosti v občinah na področjih obeh strank KDP in PUK zopet izpeljane v letih 2000 in 2001, narodna skupščina pa se je prvič po letu 1994 zopet sestala oktobra 2002. KDP ter PUK Kurdom prizadevata zagotoviti pravico samoodločanja v nastajajočem demokratičnem Iraku v obliki federalnega ustroja nove države, temelječ na novi ustavni ureditvi.<sup>16</sup>

---

<sup>14</sup> Middle East Review of International Affairs (2002): The Kurds of Iraq. Dostopno na <http://meria.idc.ac.il/journal/2002/issue4/jv6n4a5.html> (2.10.2006).

<sup>15</sup> Middle East Review of International Affairs (2002): The Kurds of Iraq. Dostopno na <http://meria.idc.ac.il/journal/2002/issue4/jv6n4a5.html> (2.10.2006).

<sup>16</sup> Jurist Legal Intelligence (2003): Iraq Crisis. Dostopno na <http://jurist.law.pitt.edu/world/iraq.htm> (23.4.2007).

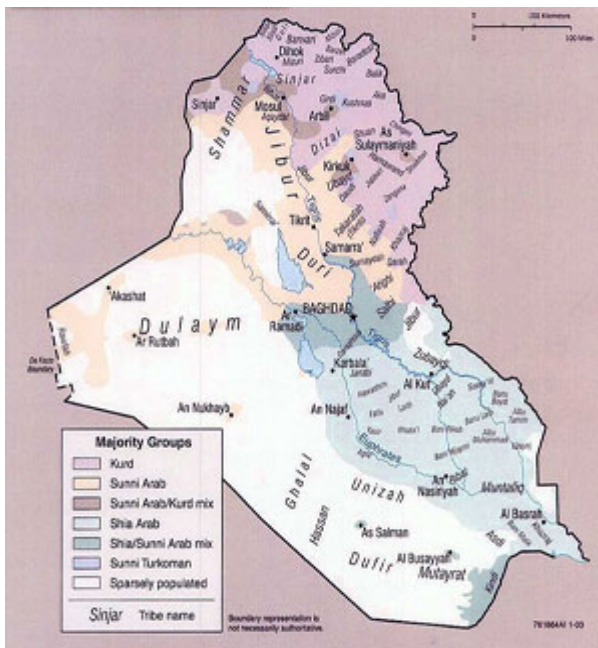
Kirkuk, mesto, ki leži na skrajni južni meji regije Kurdistana, je zaradi svojega geografskega položaja ter obilice naftnih polj postalo eden izmed pomembnejših dejavnikov v oblikovanju prihodnosti iraške države. Kirkuk predstavlja center severno-iraške oljne industrije, poleg tega pa je etnična sestava njegovih prebivalcev zelo raznolika, saj prebivalstvo sestavljajo Kurdi Arabci, Asirci, Turkmenci ter Armenci. Skozi zgodovino je bil Kirkuk kurdsko mesto, vendar je Sadam Husein v sedemdesetih in osemdesetih letih dvajsetega stoletja skozi proces arabizacije načrtno izseljeval kurdsko prebivalstvo ter spodbujal naseljevanje arabskega prebivalstva. Po padcu Huseinovega režima so se nekdanji izseljeni Kurdi začeli množično vračati, različni interesi v kombinaciji s starimi zamerami pa so ustvarili primerne pogoje za politično in vojaško destabilizacijo. Predstavniki Kurdov želijo Kirkuk priključiti regiji Kurdistana, čemur pa odločno nasprotujejo Arabci in Turkmenci, katerih želja je obdržati Kirkuk pod območjem federalne oblasti. Gordijski vozeli predstavljajo dejstvo, da se bo v primeru izvedenega referendum za neodvisnost Kurdistana državljanska vojna, ki trenutno poteka v Iraku, praktično neizogibno razširila tudi na področji Kirkuka ter Kurdistana, prestavitev referendum za nedoločen čas brez vključujoče sprejemljive alternative za kurdsko prebivalstvo pa lahko rezultira v protestnem umiku kurdskih predstavnikov iz iraške vlade, kar bi v tem trenutku pomenilo težak udarec za načrte ureditve razmer premierju Malikiju ter prihodnosti države.<sup>17</sup>

Kurdistan je za prihodnost Iraka izjemnega pomena, posebno zaradi izkušenj z samoodločanjem, pravicami državljanov ter procesa demokratizacije, ki jih ima 3,7 milijona Iračanov, ki tam živijo.

---

<sup>17</sup> International Crisis Group (2007): Irak and the Kurds: Resolving the Kirkuk Crisis. Dostopno na <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=4782&l=1>, 21.4.2007).

Slika 8.5.1: Zemljevid verskih ter etničnih skupin v Iraku



Vir: United States Institute of Peace: Special Report.<sup>18</sup>

## 8.6 IRAK V LETU 2003

Irak je septembra 2002, štiri leta po izgonu iz države, zopet dovolil vstop skupini inšpektorjev ZN pod vodstvom Hansa Blixa. Naloga inšpektorjev je bila odkriti ali Irak dejansko razpolaga z orožjem za množično uničenje ter nadzorovati postopek razoroževanja. Proces razoroževanja Iraka se je pričel leta 1991, po koncu Zalivske vojne. Skupine inšpektorjev so z večjimi ali manjšimi težavami skrbele za udejanjanje zahtev, postavljenih v resoluciji 678.<sup>19</sup> Decembra 1998 so se bili inšpektorji zaradi razmer v Iraku prisiljeni umakniti, z delom pa so lahko nadaljevali novembra 2003. V končnem poročilu inšpektorjev, ki ga je predstavil vodja Hans Blix 29. januarja 2003 na zasedanju skupščine ZN je bilo zapisano, da se sposobnost proizvodnje orožja za masovno uničenje v Iraku ni bistveno spremenila od leta 1992, ko je država pod pogoji premirja, doseženega z silami ZN, domnevno predala večino svojega

<sup>18</sup> United States Institute of Peace (2005): Special Report. Dostopno na <http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr155.html> (3.11.2006).

<sup>19</sup> Washington Post (2003): Iraq appears not to have come to a genuine acceptance...the disarmament which was demanded. Dostopno na [http://www.washingtonpost.com/wp-srv/world/transcripts/blix\\_012703.html](http://www.washingtonpost.com/wp-srv/world/transcripts/blix_012703.html) (23.10.2006).

orožja. Vseeno pa v poročilu niso izključili možnosti, da Irak še vedno poseduje orožje za množično uničenje ter verjetnosti, da bi ga kadarkoli lahko proizvedel.<sup>20</sup> Čeprav so ZN z resolucijo 1441 ponudile Iraku »zadnjo priložnost sodelovati« z zahtevami razorožitve, ki so bile določene v prejšnjih resolucijah ZN na to temo ter napovedale »resne posledice« v primeru neizpolnitve teh zahtev, VS ni sprejel resolucije, ki bi dovoljevala uporabo vojaške sile proti Iraku. ZDA so se kljub jasno izraženemu mnenju ZN odločile izpeljati vojaško akcijo z dvema glavnima ciljema: umikom Sadama Huseina z oblasti ter pričetkom procesa demokratizacije.

20. marca 2003 so ZDA izvedle vojaško operacijo v Iraku v vojaškem smislu samostojno, z manjšo pomočjo zaveznikov. Po navedbah ameriškega predsednika naj bi se število držav, ki so podpirale akcijo v Iraku gibalo okoli 40, vendar je bil seznam precej nekonsistenten ter je med drugim vseboval države, ki napada niso podprle (Turčija), ni pa vseboval nekaterih držav, ki so napad podpirale (Katar). Sile v neposrednem spopadu sta poleg ZDA prispevali še Velika Britanija ter Avstralija (Osojnik 2006: 32).

Vojaška operacija zaveznikov je potekala presenetljivo brez težav – v nekaterih kasnejših analizah vojne avtorji celo izražajo dvom o korektnosti iraških visokih poveljnikov, ki naj bi se po navedbah ruskih virov s CIO (ameriška obveščevalna služba) dogovorili za sodelovanje (Žabkar v Osojnik 2006: 37). Presenetljivo veliko število pomembnih strateških točk je koalicijska vojska osvojila z minimalnim odporom iraške vojske. Že od samega začetka napada na Irak je bilo očitno, da z premočjo, ki so jo uživale koalicijske sile, celotna operacija ne bo trajala dolgo. Predsednik Bush je prvega maja 2003 razglasil konec glavnih spopadov v Iraku. Prednostni nalogi zaveznikov po padcu režima sta postali iskanje bivših voditeljev ter vzpostavitev varnostnega sistema, predvsem zaradi neprestanih napadov uporniških skupin (Cornish v Osojnik 2006: 40). Sadam Husein, ki je izginil aprila, je bil ujet decembra 2003 ter odpeljan v Bagdad, kjer so mu začeli soditi za zločine proti človeštvu. Po obsodbi sodišča je bil usmrčen z obešanjem 30. decembra 2006.

---

<sup>20</sup> Washington Post (2003): Iraq appears not to have come to a genuine acceptance... the disarmament which was demanded. Dostopno na [http://www.washingtonpost.com/wp-srv/world/transcripts/blix\\_012703.html](http://www.washingtonpost.com/wp-srv/world/transcripts/blix_012703.html) (23.10.2006).

## 8.7 PROCES REKONSTRUKCIJE IRAKA

Po koncu spopadov je bilo vodenje Iraka zaupano Začasni koalicijski oblasti, CPA (Coalition Provisional Authority). V skladu z resolucijo 1483 VS Združenih narodov je CPA v sebi združevala zakonodajno, izvršno in sodno oblast v obdobju od svoje ustanovitve, 21. aprila 2003 pa do razpustitve 28. junija 2004. Razdeljena je bila na tri regije: severni del CPA z vodstvom v mestu Mosul, centralni del CPA z vodstvom v Bagdadu in južni del CPA z vodstvom v Basri. Vsi trije deli so bili deloma avtonomni, povezovala pa jih je skupna politika rekonstrukcije države. Uspehi programov rekonstrukcije v regijah so skozi čas zelo razlikovali, saj so bili odvisni od varnostnih razmer oziroma nemirov v posameznih regijah.

Na čelo CPA, ki je bila ustanovljena in financirana kot oddelek ameriškega Ministrstva za obrambo, je bil imenovan Jay Garner, sicer upokojen general ameriške vojske. Garnerjev javno izrečen cilj je bil čimprejšnji prenos oblasti na iraško ljudstvo, po možnosti v obliki volitev. Nasprotoval je zahtevam ameriške vlade po odstranitvi vseh članov nekdanje vladajoče stranke Baas z njihovih položajev v vladi ter iraški vojski kot javni politiki CPA, kar je rezultiralo v njegovi zamenjavi le slab mesec kasneje. Po mnenju mnogih komentatorjev dogodkov v Iraku je bila ravno sistematična odstranitev vseh ostankov (predstavnikov) nekdanjega režima velika napaka ter eden izmed vzrokov nadaljnjih zaostritev razmer. Na njegovo mesto je bil imenovan Paul Bremmer, politik in diplomat, ki je v nasprotju z Garnerjem zastopal drugačno vizijo rekonstrukcije Iraka.<sup>21</sup>

22. julija 2003 je CPA ustanovila Iraški Svet (Iraqi Governing Council, IGC) in določila njegove člane. Članstvo Sveta je bilo sestavljeno predvsem iz političnih nasprotnikov prejšnjega režima, ki so bili preganjani in Iračanov, ki so pred Huseinovim režimom pobegnili v tujino. Iraškemu svetu so bile podeljene naslednje naloge:

- imenovanje predstavnikov v Združene narode
- imenovanje začasnih ministrov
- osnovanje začasne ustave (Transitional Administrative Law), ki bi služila kot osnova za upravljanje države do nastanka ter sprejetja trajne iraške ustave.

---

<sup>21</sup> BBC (2007): Timeline: Iraq after Saddam. Dostopno na [http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle\\_east/4192189.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4192189.stm) (1.11.2006).

IGC je marca 2004 sprejel začasno iraško ustavo ter 28. junija imenoval šiita Iyada Allawija na mesto predsednika vlade<sup>22</sup>, Allawi pa je dva dni kasneje imenoval svojo ekipo ministrov. 28. julija 2004 sta CPA ter posledično IGC, v skladu z napovedmi ob nastopu mandata, predala oblast začasni iraški vladi, katere cilj je bil pripraviti vse potrebne pogoje za redne volitve v začetku leta 2005, na katerih bi državljani izvolili prvo demokratično vlado. V prehodno skupščino je bilo imenovanih 100 predstavnikov, katerih naloga je bila nadzorovati delo vlade, odobriti proračun za leto 2005, imela pa je tudi možnost veta na zakonodajo<sup>23</sup>. Navkljub uradnemu začetku procesa demokratizacije je nastop začasne iraške vlade povzročil velike nemire ter proteste znotraj same države, saj so bili vladni predstavniki na položaje imenovani »z blagoslovom« koaliციjskih sil. Začasna vlada je na naraščajoče število napadov upornikov na državljane ter vojake koaliციjskih sil odgovorila z uvedbo policijskih ur ter upoštevanjem vojaškega prava<sup>24</sup> (martial law) v primeru napadov uporniških skupin.

---

<sup>22</sup> Council on Foreign Relations (2004): Iraq: The Interim government leaders. Dostopno na <http://www.cfr.org/publication/7664/> (1.11.2006).

<sup>23</sup> The Coalition Provisional Authority (2004): Annex to the Law for the Administration of Iraq in the transitional period. Dostopno na [http://www.cpa-iraq.org/government/TAL\\_Annex.html](http://www.cpa-iraq.org/government/TAL_Annex.html) (27.11.2007).

<sup>24</sup> BBC (2007): Timeline: Iraq after Saddam. Dostopno na [http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle\\_east/4192189.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4192189.stm) (1.11.2006).

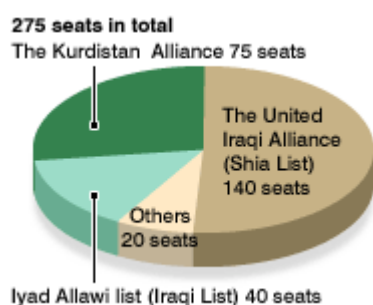


## 8.8 VOLITVE V PREHODNO SKUPŠČINO JANUARJA 2005

Prve večstrankarske volitve v Iraku po več kot pol stoletja so bile izvedene 30. januarja 2005. Navkljub grožnjam z nasiljem je bila udeležba volitev relativno visoka, saj je dosegla 58 odstotkov.

Rezultati volitev so bili naslednji:

Graf 8.8.1: Razdelitev sedežev glede na rezultate volitev v prehodno skupščino



Vir: BBC: Shia majority for Iraqi Parliament.<sup>25</sup>

Združena iraška zveza, koalicija šiitskih strank, je osvojila 48 odstotkov glasov ter zasedla 140 sedežev v parlamentu. Zveza Kurdistana, ki je bila sestavljena iz koalicije kurdskih strank, je osvojila 26 odstotkov ter posledično 75 sedežev, Iraška lista Ilyada Allawija, pretežno sekularna šiitska stranka, pa je ob 14 odstotkih glasov zasedla 40 sedežev v parlamentu. Velik poraz so ob bojkotu volitev doživele sunitske stranke, saj so si z ostalimi političnimi strankami razdelile preostalih 20 sedežev v parlamentu. Izjemno nizka udeležba sunitov, v provinci Anbar sta se volitev udeležila le 2 odstotka sunitske populacije, je bila v nekaterih medijih predstavljena kot resna ovira verodostojnosti volitev.<sup>26</sup> Na področjih z mešano populacijo je večina prebivalstva volila šiitske ali kurdske stranke, tako da je največja sunitska politična stranka, Iračani (The Iraqis), osvojila le 1,78 odstotka vseh glasov, kar je glede na dejstvo, da sunitski Arabci sestavljajo 20 do 30 odstotkov celotne populacije Iraka, izredno malo. Bojkot je bil v veliki večini rezultat groženj z nasiljem. Ker je bila nevarnost nasilja največja v sunitskih področjih, so bili sunitski voditelji prepričani, da bi bilo nemogoče

<sup>25</sup> BBC (2005): Shia majority for Iraqi Parliament. Dostopno na [http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle\\_east/4273931.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4273931.stm) (2.11.2006).

<sup>26</sup> BBC (2005): Q&A: Iraqi Election. Dostopno na [http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle\\_east/3971635.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3971635.stm) (2.11.2006).

izpeljati varne in obenem pravične volitve, zato so nekatere večje sunitske stranke, kot Iraška islamska stranka (Iraqi Islamic Party) ter Združenje muslimanskih učenjakov (Association of Muslim Scholars) javno pozivale k bojkotu volitev. Stranke so tudi izrazile željo po prestavitvi volitev na kasnejši datum, ko bi vsem volivcem lahko zagotovili višjo stopnjo varnosti, vendar so predlogu močno nasprotovali predvsem predstavniki šiitskih strank. Po volitvah je bilo, navkljub relativno majhni zastopanosti predstavnikov sunitov v parlamentu, le-tem obljubljen sodelovanje in vpliv pri sestavi nove iraške ustave ter zagotovljena zastopanost sunitov v novo izvoljeni vladi.

Naloga novo izvoljene prehodne skupščine je bila napisati novo, trajno iraško ustavo ter izvrševati funkcije zakonodajne oblasti. Že od samega začetka napada na Irak marca 2003 je bilo znotraj iraških političnih krogov, medijev kot tudi ameriške administracije ter Združenih narodov enotno mnenje, da bi vzpostavitev ustavne demokracije pomenila prelomno točko v post-sadamističnem Iraku. Strokovnjaki so opozarjali na pomembnost transparentnega, urejenega procesa oblikovanja ustave, ki bi bil odprt za vse, ki bi želeli sodelovati; takšen proces bi prikazal vse značilnosti demokracije, vsebovalo pa bi jih tudi kasnejše besedilo ustave (Morrow 2005: 4). Trije glavni dejavniki so prisostvovali nameri o oblikovanju trajne ustave, lahko pa jih razdelimo na dva notranja ter zunanje. Med notranja dejavnika Morrow šteje nacionalističnega ter pragmatističnega, zunanje pa označi kot konstitucionalističnega. Nacionalistični dejavnik izvira iz kolektivnega hrepenenja iraškega ljudstva po stopnji stabilnosti in vladavini prava, ki v Huseinovem obdobju »začasnih ustav« nista bili prisotni. Po letu 2003 se je ta želja Iračanov združila z naraščajočim nezadovoljstvom z operativnimi pomanjkljivostmi koalicije sil pod vodstvom ZDA, tako da sta oblikovanje ustave ter zakonito izvoljena vlada predstavljali pravo alternativo. Konstitucionalistični dejavnik izhaja iz dejstva, da se je zaradi političnega in kulturnega vpliva ZDA po padcu Huseinovega režima v Iraku razvila specifična ameriška vizija ustave kot temelja stabilnosti in demokratične neodvisnosti države. Ker je ustava v samem srcu ameriške vizije svoje lastne demokratične identitete, projekcija te vizije na koncept procesa demokratizacije v Iraku ni presenetljiva. Kot pravi Morrow (Morrow 2005: 4–5), je ideja trajne ustave v načrtih ameriške administracije sčasoma postajala vse bolj povezana z vzpostavitvijo nove države in posledičnim ameriškim vojaškim umikom, kar se je kasneje izkazalo za napako. Pragmatistični dejavnik pa izhaja iz mnenja nekaterih iraških skupnosti – predvsem, vendar ne izključno, Kurdov – da bi bila trajna ustava v regionalizirani državi, polni različnih sekt zelo zaželjena, če ne kar potrebna, saj bi prevzela vlogo družbenega mirovnega sporazuma. Razumljena ne bi bila kot načrt

konsolidacije mnenj glede iraške politične identitete, temveč bi predstavljala ohlapen okvir, znotraj katerega bi se lahko razreševale kolizije različnih interesov v iraški družbi – na področjih verskega prava, lokalnega samoupravljanja ter upravljanja z naravnimi viri.

Po volitvah je zmagovita koalicija šiitskih strank, Združena iraška zveza, pričela s pogovori o oblikovanju koalicijske vlade z ostalimi parlamentarnimi strankami. Narodna skupščina se je prvič sestala 16. marca in po tednih pogajanj med vodilnimi političnimi strankami na mesto predsednika skupščine imenovala sunita Hajima al-Hassanija, na mesto podpredsednikov pa šiita Hussaina Shahrستانيja ter Arefa Taifourja, ki je kurdskega rodu. 6. aprila je skupščina za predsednika Iraka izvolila Kurda Jalala Talabanija. Iraška ustava (tako začasna kot tudi sedanja, trajna) določa predsednika kot vrhovnega poveljnika vojske ter predstavnika države v svetu, predsednik vlade pa s svojo ekipo ministrov združuje izvršno moč. Tako predsednika države kot tudi njegova podpredsednika, ki sestavljajo tako imenovani predsedniški svet, izvoli narodna skupščina s potrebno dvotretjinsko večino. Predsedniški svet kasneje predlaga kandidata za predsednika vlade iz stranke, ki je na volitvah prejela največ glasov, ki za izvolitev prav tako potrebuje dvotretjinsko večino. Predsednik vlade po posvetu s kandidati za ministre skupščini predstavi vladno ekipo, le-ta pa za izvolitev v skupščini zopet potrebuje dve tretjini ali več glasov.<sup>27</sup> Šiit Ibrahim al-Jaafari je 28. aprila prisegel kot predsednik prehodne vlade ter predstavil svojo ekipo ministrov, ki je pridobila potrebno podporo v skupščini, tako da je svojo funkcijo uradno nastopila 3. maja 2005.

Pisanje trajne iraške ustave je bilo problematično že od samega začetka, saj šiitski in kurdski pogajalci niso našli skupnega jezika s sunitsko stranjo, glavno oviro pa je predstavljalo vprašanje federalizma, z največjim poudarkom na južnih provincah Iraka, ki je večinoma šiitske narodnosti. Sunitski predstavniki so namreč izrazili prepričanje, da bi federativna ureditev kaj hitro razkosala državo ter tako rekoč ujela sunita med avtonomen Kurdistan ter šiitsko regijo na jugu, brez dostopa do naftnih polj. Dodatni področji, kjer je prišlo do nestrinjanja pa sta bili de-baatifikacija (de-Ba'athification, odstranitev vseh delov Sadamove stranke Baas iz javnega ter političnega življenja) ter islam kot vir prava v Iraku.<sup>28</sup> Z nepristajanjem na ponujen osnutek ustave so se sunitski pogajalci želeli izogniti omenjeni potencialni situaciji, poleg tega pa bi nesprejetje osnutka ustave do 28. avgusta v skladu z

---

<sup>27</sup> The Coalition Provisional Authority (2004): Law of Administration of Iraq in the transitional period. Dostopno na <http://www.cpa-iraq.org/government/TAL.html> (2.11.2006).

<sup>28</sup> Jurist (2005): Sunni objections to Iraq constitution draft. Dostopno na <http://jurist.law.pitt.edu/gazette/2005/08/sunni-objections-to-iraq-constitution.php> (3.11.2006).

TAL pomenilo tudi razpust narodne skupščine ter razpis novih volitev<sup>29</sup>, kjer bi zagotovo dosegli boljši volilni rezultat. Na zasedanju 28. avgusta so šiitski in kurdski pogajalci privolili v naslednje popravke:

- odločanje o obliki ter podrobnostih federalne razdelitve države so bile premaknjene na obdobje šestih mesecev po oblikovanju nove narodne skupščine
- proces de-baatifikacije je bil omiljen v tej meri, da je osnutek nove ustave prepovedal »sadamistično stranko Baas ter njene simbole« ter dovolil obstoj ter uporabo imena stranke Baas.

Kljub popravkom osnutka ustave se z njim sunitski pogajalci še vedno niso strinjali, saj so menili, da niso bili sprejeti vsi pomembni popravki ter dopolnitve osnutka. Vseeno pa sta tako šiitska kot tudi kurdska ekipa pogajalcev izrazili strinjanje z osnutkom ustave ter jo s potrebno večino predali predsedniku Talabaniju v podpis. 15. oktober je bil izbran za datum referendum za sprejetje ustave.

## 8.9 USTAVNI REFERENDUM OKTOBRA 2005

25. oktobra je volilna komisija razglasila rezultate ter oznanila, da je ustava na referendumu dobila potrebno večino. Ustavo je potrdilo 79 odstotkov volivcev, medtem ko ji je nasprotovalo 21 odstotkov. Od vseh 18 provinc je le v dveh provincah več kot tretjina volivcev glasovala proti sprejetju ustave, medtem ko bi se za uspešen veto na sprejetje ustave enaka situacija (po prehodnem upravnem zakonu, TAL) morala dogoditi v najmanj treh provincah z večino sunitskega prebivalstva. Province, kjer je bila ustava na referendumu zavrnjena, so bile Ninawa (proti je glasovalo 55 odstotkov), Al Anbar (proti je glasovalo 97 odstotkov) in Salah ad Din (proti je glasovalo 81,75 odstotkov). V provinci Diyala, kjer večino prebivalstva prav tako sestavljajo suniti, je proti ustavi glasovalo 48,75 odstotkov volivcev, kar je zopet povzročilo demonstracije sunitskega dela prebivalstva, ki so ustavni referendum označili za poneverjenega in lažnega.<sup>30</sup> Po podatkih volilne komisije je na referendumu glasovalo 63 odstotkov vseh volilnih upravičencev. Izjemno visok odstotek

---

<sup>29</sup> The Epoch Times (2005): The Iraqi Draft Constitution offers difficult and unavoidable compromises. Dostopno na <http://www.theepochtimes.com/news/5-9-15/32335.html> (2.11.2006).

<sup>30</sup> Bloomberg Media (2005): Referendum in Iraq. Dostopno na [http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=10000087&sid=amqz7dZIE3w&refer=top\\_world\\_news](http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=10000087&sid=amqz7dZIE3w&refer=top_world_news) (22.10.2006).

volivcev, ki so na referendumu podprli ustavo gre pripisati dejstvu, da so se procesa potrjevanja ustave udeležili predvsem šiiti ter Kurdi, ki so v procesu snovanja ustave tudi sodelovali v največji meri. Praktično vsi suniti, ki so se referendumu udeležili, so glasovali proti, vendar je večina sunitskega prebivalstva referendum bojkotirala v znak protesta zaradi izključenosti v procesu snovanja ustave, kar je popačilo končno razmerje glasov na referendumu. Ustavi je nasprotoval praktično celotni sunitski del prebivalcev Iraka, tako da je bilo dejansko število volivcev, ki ustave niso podpirali, mnogo višje, vendar se zaradi bojkota referendumu ni izrazilo v številu negativnih glasov.

Slika 8.9.1: Rezultati referendumu za ustavo glede na geografsko razdelitev Iraka



Vir: BBC: Iraq voters back new constitution.<sup>31</sup>

Rezultate referendumu so potrdili tudi predstavniki ZN, ki so nadzorovali potek volitev. Po mnenju višje uradnice ZN, Carine Perelli, so bile volitve izpeljane v skladu z najvišjimi standardi, proces je vseskozi potekal nadzorovano, na način, ki je v praksi tudi v državah članicah ZN ob poteku referendumov. Tiskovni predstavnik predsednika vlade Jaafarija je za BBC izjavil, da predstavljajo rezultati referendumu »zmago za politični proces, ki je v

<sup>31</sup> BBC (2005): Iraqi voters back new constitution. Dostopno na [http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle\\_east/4374822.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4374822.stm) (5.11.2006).

teku.«<sup>32</sup> Po sprejetju nove ustave je bil kot datum volitev za trajno vlado izbran 15. december 2005, nova vlada pa naj bi prisegla 31. decembra istega leta.

## 8.10 POROČILO AMERIŠKEGA MIROVNEGA INŠTITUTA

Ameriški mirovni inštitut (United States Institute of Peace) je končanem procesu oblikovanja trajne ustave objavil poročilo, v katerem je bil skozi rezultate študije, opravljene na primerih držav, ki so oblikovale svoje ustave ob spreminjanju političnega sistema opisan potek oblikovanja ustave s poudarki na pomembnih fazah procesa. Inštitut je deklarirano politično in strankarsko neodvisna državna inštitucija, ki jo je ustanovil in jo financira ameriški kongres, njeni cilji pa so preprečevanje ter razreševanje (nasilnih) mednarodnih konfliktov, promocija demokratičnih procesov, krepitev orodja ter možnosti za vzpostavljanje miru ter vzpodbujanje rasti intelektualnega potenciala. Inštitut svoje cilje udejanja z prenosom znanja, veščin ter virov kot tudi z neposredno vpletenostjo v procese vzpostavitve miru po celem svetu.<sup>33</sup> Avtor poročila, dr. Jonathan Morrow je v svojem delu izrazil nezadovoljstvo s potekom procesa oblikovanja ustave, ki jih bom strnil v nekaj poglobitvenih, poudarjenih delov:

- Prihodnost Iraka je kljub sprejetju ustave na referendumu oktobra 2005 še vedno nesigurna, kar dokazuje široko nestrinjanje sunitov z novo ustavo, hkrati pa se je odkril globok prepad, ki deli iraško družbo.
- V prehodni ustavi (TAL) je bilo predvideno obdobje šestih mesecev in pol za transparenten, participativen in zakonit ustavodajni proces z možnostjo podaljšanja procesa za nadaljnjih šest mesecev (61. člen TAL).
- Tako predsednik Komisije za oblikovanje ustave (ali Odbora za pripravo osnutka ustave, kot je bil pogosteje imenovan) kot tudi predstavniki kurdskih in šiitskih pogajalcev, predstavniki manjšin ter civilne družbe so javno in privatno zagovarjali možnost, ki jo je ponujal 61. člen TAL, vendar pa je ameriška vlada nasprotovala podaljšanju roka za oblikovanje ustave ter izvajala političen pritisk za dokončanje procesa do 15. avgusta, prvotno določenega datuma v TAL. Odločitev o nepodaljšanju roka za oblikovanje ustave je imela negativen učinek na participacijo sunitov v procesu oblikovanja ustave, skupščina pa se je soočala z obtožbami na račun

---

<sup>32</sup> BBC (2005): Iraq voters back new constitution. Dostopno na [http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle\\_east/4374822.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4374822.stm) (7.11.2006).

<sup>33</sup> United States Institute of Peace (2007). Dostopno na <http://www.usip.org> (3.11.2006).

nelegalnega delovanja, ko je bila po zamujenem roku za dokončanje osnutka ustave primorana v vrsto ad hoc odločitev. Narodna skupščina je osnutek ustave potrdila 29. avgusta, celih štirinajst dni po poteku prvotnega roka, kar je posebno pri sunitških skupnostih vzbudilo veliko neodobravanja, protestov in nasilja.

- Odbor za pripravo osnutka ustave je s svojim delom pričel pozno, 11. maja, konkretni pogovori o vključevanju predstavnikov sunitov v pogajanja pa so se začeli konec meseca junija. Ker suniti niso sodelovali na predhodnih parlamentarnih volitvah tudi niso mogli glasovati v Odboru za pripravo osnutka ustave, ki je bila ustanovljena v parlamentu. V končni fazi je bila sprejeta odločitev o vključitvi predstavnikov sunitov v odbor, odločitve pa naj bi se sprejemalo s konsenzom. Osmega avgusta so vodilne politične stranke na sestanku v Bagdadu nepričakovano ukinile Odbor za pripravo osnutka ustave, pogajanja o ustavi pa so se nadaljevala na nerednih sestankih med voditelji šiitskih in kurdskih političnih strank. Predstavniki sunitov in civilne družbe na ta srečanja niso bili povabljeni in kljub temu, da so pogosto izrazili zahtevo po participaciji, jim je bila le-ta redko dovoljena.
- Narodna skupščina je ustanovila skupino, katere naloga je bila posredovanje informacij o ustavi ter analiza odziva javnosti. Tudi pri ustanovitvi skupini je temeljni problem predstavljalo pomanjkanje časa, saj jim je bilo od ustanovitve naprej na voljo le osem tednov za vključitev iraške javnosti v debato o problematiki ustave, prav tako pa je bil odziv javnosti do 15. avgusta količinsko premajhen za pripravo poročila, ki bi bilo predstavljeno v skupščini.
- Pritiski v smeri pospešitve procesa oblikovanja ustave so vplivali na stopnjo sunitškega zaupanja v predlog federalno urejenega Iraka; povečali so nesorazmerja v pogajalski moči nasprotnih strani; onemogočili so možnost mednarodne mediacije v procesu ( ZN); utrdili percepcijo ZDA kot aktivnega akterja v pogajanjih znotraj suverene države ter pomembnim iraškim državljanom onemogočili možnost sodelovanja v procesu oblikovanja ustave.
- Predstavniki civilne družbe ter politične stranke, ki v procesu oblikovanja ustave niso sodelovale, so bile do končnega osnutka zelo kritične. Razlogov je bilo veliko, pogosto pa so vsebovali nestrinjanje z izključitvijo iz proceduralnega procesa pogajanj in posledično večjim delom vsebinskih smernic ustave. Kljub naknadnim poskusom pomiritve predstavnikov sunitov s spreminjanjem nekaterih delov osnutka ustave, se

večina sunitskih političnih strank, skupine za pravice žensk in predstavniki etničnih manjšin z osnutkom ustave še vedno niso strinjali.

- Po mnenju avtorja je bil proces oblikovanja ustave edinstvena priložnost izgrajevanja nove institucionalne legitimnosti ter med-etničnih in sektaških zavezništev. Kljub temu pa Morrow meni, da še vedno obstajajo priložnosti za vključevanje sunitov ter ostalih, do sedaj odrinjenih predstavnikov civilne družbe v idejo federalno urejene države in jih je nujno potrebno izkoristiti.
- Morrow meni, da je naloga iraške vlade, narodne skupščine ter mednarodne skupnosti mobilizirati vse napore v smeri ozaveščanja pomena demokratičnega federalizma. Ta proces mora vključevati izobraževanje iraške javnosti o značilnostih, lastnostih in prednostih federalne ureditve in sistema, velik poudarek pa mora biti na približevanju političnih elit svojim volivcem, pomoči sunitskim skupnostim pri funkcioniranju znotraj federalnega ogrodja ter razvoju na ustavi temelječih mehanizmov, ki bodo iraškim državljanom omogočali varstvo lastnih ustavnih pravic v dolgoročnem obdobju.<sup>34</sup>

Morrow meni, da je bil pritisk ameriške administracije v smeri čimprejšnjega dokončanja ustave velika napaka predvsem zato, ker v procesu oblikovanja ustave glavni razlog problematičnih in zapletenih pogajanj ni izhajal iz počasnosti v utrjevanju nove skupne iraške identitete ali pomanjkanjem izkušenj z delovanjem vlade v okvirih ustave. Irak je bil percepiran kot bivša centralizirana država na prehodu v decentraliziran sistem, čeprav se je dejanski proces odvijal v skoraj popolnem nasprotju s prej omenjenim, saj so se regionalni centri moči pogajali o načinu in pogojih delegiranja svojih moči na center, vlado v Bagdadu. Arabski šiiti, Kurdi ter arabski suniti so svoje pogajalske položaje upravičevali s stopnjo kontrole ter interesov na regionalnih področjih, kjer so imeli (večinsko) oblast, medtem ko je bila moč centralne vlade med fazo pogajanj majhna. Proces je oteževalo tudi dejstvo, da ne bi imel nobeden od treh glavnih akterjev od same ustave nikakršnih večjih prednosti, kot v primeru, da ustave sploh ne bi bilo (Morrow 2005: 21).

Rešitev problema ustave Morrow vidi v povečanju naporov pri zblíževanju političnih elit z svojimi volilnimi bazami, povečevanju obsega debate o ustavi ter odkrivanju novih načinov usmerjanja med-etničnih in sektaških skupin v pogovore o ustavnih vprašanjih ter prihodnosti nove iraške identitete (Morrow 2005: 22).

---

<sup>34</sup> United States Institute of Peace (2005): Special Report: Iraqi's Constitutional Process II. Dostopno na <http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr155.pdf> (20.11.2006).



## 8.11 PARLAMENTARNE VOLITVE DECEMBRA 2005

Volivci so izbirali med listami strank in koalicij, 230 sedežev v narodni skupščini je bilo razdeljenih med 18 provinc glede na število registriranih volivcev. Razporeditev mandatov znotraj vsake province je bila določena s pomočjo proporcionalnega volilnega sistema, dodatnih 45 sedežev v skupščini pa je bilo razdeljenih med stranke, katerih skupni volilni delež glasov na državni ravni (vključujoč volilne glasove iz tujine) je presegal delež sedežev v 275-članski skupščini, ki so jim bili dodeljeni, ravno tako pa je bila zahtevana tudi minimalno 25 odstotna zastopanost žensk v skupščini, kar je spremenilo način sestavljanja kandidatnih list.<sup>35</sup> Ob 70% udeležnosti volitev je največ glasov prejela koalicija šiitskih strank, Združena iraška zveza (United Iraqi Alliance), in sicer 41.2 odstotkov. Koalicija kurdskih političnih strank, Demokratična zveza Kurdistana (Democratic Patriotic Alliance of Kurdistan) je prejela 21.7 odstotkov glasov, sledili pa sta ji Iraška fronta (Iraqi Accord Front), koalicija sunitjskih islamističnih strank z 15.1 odstotki ter Iraška narodna lista (Iraqi National List), koalicija tako šiitskih kot tudi sunitjskih strank pod vodstvom dotedanjšega predsednika vlade Ilyada Allawija. Zgodile so se očitne spremembe v primerjavi z prejšnjimi parlamentarnimi volitvami, saj suniti volitev to pot niso bojkotirali in Iraška fronta je tako postala tretja največja (najmočnejša) politična stranka v parlamentu z dodeljenimi 44-imi sedeži. Volilni rezultat Iraške fronte se je relativno odrazil v izgubi poslanskih sedežev ostalih treh največjih strank, saj je Združena iraška zveza izgubila 12 sedežev, Demokratična zveza Kurdistana 22 sedežev, Allawijeva Iraška lista pa je izgubila 15 sedežev.<sup>36</sup> 22. decembra so celotno državo zajele množične demonstracije, saj so predvsem sunitjske ter sekularne šiitske ločine razglasile volitve za neveljavne ter grozile z množičnim bojkotiranjem nove oblasti. Bombni napadi ter sektaško nasilje so vseskozi spremljali proces volitev. V mestu Mosul, kjer polovico prebivalstva predstavljajo suniti, je na demonstracijah več kot 2.000 ljudi obtoževalo Iran vpletenosti v iraške volitve, v južnem delu Bagdada pa se je število protestantov gibalo okoli 20.000. Napadi na iraške ter ameriške uradnike z orožjem in vozili, polnimi razstreliva so se nadaljevali tudi po volitvah. Neodvisna volilna komisija (Independent Electoral Commission of Iraq, IECI) je tako zaradi sporov o legitimnosti volitev rezultate uradno potrdila šele desetega februarja 2006. Ustava določa, da mora novoizvoljena narodna skupščina prvič

---

<sup>35</sup> The Independent Electoral Commission of Iraq (2005): Elections Law. Dostopno na <http://www.ieciraq.org/final%20cand/Elections%20Law%20-%20English.pdf>, 6.11.2006).

<sup>36</sup> The Independent Electoral Commission of Iraq (2006): Certification of the Council of Representatives elections Final Result. Dostopno na [http://www.ieciraq.org/final%20cand/IECI\\_Decision\\_Certified\\_Results\\_of\\_CoR\\_Elections\\_En.pdf](http://www.ieciraq.org/final%20cand/IECI_Decision_Certified_Results_of_CoR_Elections_En.pdf) (6.11.2006).

zasedati en mesec po uradni potrditvi rezultatov volitev. Na prvem zasedanju mora skupščina izvoliti svojega predsednika, predsednik države pa mora biti izvoljen najkasneje v petnajstih dneh. Najkasneje petnajst dni po izvolitvi predsednika države mora (po predlogu največje stranke v parlamentu) skupščina izvoliti predsednika vlade, čigar vladna ekipa mora biti sestavljena in potrjena v roku tridesetih dni.<sup>37</sup> Ustava določa tudi razpis novih volitev v primeru, da kateri od postavljenih pogojev ne bi bil izpolnjen. Podobne situacije so se v Iraku že dogajale, med drugim pri oblikovanju osnutka trajne ustave, vendar pa do pravnih posledic, omenjenih v ustavi, nikoli ni prišlo.

Narodna skupščina se je prvič zbrala 16 marca 2006. Ob nenehnih prekinitvah zasedanj zaradi nestrinjanj pri imenovanju kandidatov na vodilna mesta predsednika parlamenta, vlade, države – predvsem zaradi verske in narodne pripadnosti – je postalo jasno, da bo pot do sestave vlade težavna ter polna kompromisov. Kurd Jalal Talabani je bil 12. aprila zopet izvoljen za predsednika države, 17. aprila pa je bil za predsednika narodne skupščine imenovan sunit Mahmoud al-Mashhadani. Ko je bil prvi kandidat za predsednika vlade Ibrahim Jaafari zavrnjen, sunitske in kurdske politične stranke so bile prepričane, da jim je politično nenaklonjen, kot predsednik vlade pa nesposoben, je Združena iraška zveza je z strinjanjem ostalih velikih parlamentarnih strank 21. aprila imenovala šiita Nourija al-Malikija za predsednika vlade, nova vlada pod njegovim vodstvom pa je zapriseгла 20. maja 2006. Osnovanje nove vladne ekipe pod vodstvom al-Malikija je predstavljalo novo upanje po večmesečni »politični bitki za okopi«, predvsem pa je bilo ob multi-etnično in multi-strankarsko oblikovani vladni ekipi izraženo tudi upanje po končanju sektaških spopadov, ki so se po osrednjem delu Iraka odvijali vsak dan. Maliki je obljubil, da bo storil vse v svoji moči, da bi zatrl »organizirane oborožene skupine, ki delujejo zunaj zakona in hkrati tudi zunaj države« ter med primarne naloge svoje vlade uvrstil ponovno vzpostavitev osnovnih storitev, ki jih nudi država, ponovno vzpostavitev državnega monopola nad uporabo sile (ukinitvev ter razpustitev vseh milic), ustavitvev sektaških pobijanij ter razrešitev zapletenega vprašanja federalizacije države (Gaube 2006: 7). Kmalu po prevzemu oblasti je v sodelovanju z ZDA objavil obsežen program temeljnih usmeritev nove vlade na ključnih področjih narodne sprave, varnosti ter upravljanja (Baker 2006: 43).

---

<sup>37</sup> The Independent Electoral Commission of Iraq (2005): Constitution Draft. Dostopno na [http://www.ieciraq.org/final%20cand/Draft%20Constitution\\_2005%5B1%5D.09.20\\_En.pdf](http://www.ieciraq.org/final%20cand/Draft%20Constitution_2005%5B1%5D.09.20_En.pdf) (10.11.2006).

## 8.12 IRAK DANES

Čeprav je bila izvoljena na demokratičnih volitvah in so v njej zastopane vse glavne etnične in verske skupnosti v državi, ima iraška vlada še vedno velike težave z implementacijo programa novih usmeritev – napredku pri procesu narodne sprave, zagotavljanjem osnovne varnosti ter oskrbo z osnovnimi storitvami. Sestava iraške vlade je v svojem bistvu sektaška, njeni člani pa vse prevečkrat delujejo v skladu z sektaškimi interesi. Ker politični voditelji šiitov, sunitov ter Kurdiv le redko izkazujejo voljo delovati v skladu z nacionalnimi interesi, je moč centralne iraške vlade šibka. Ker je na parlamentarnih volitvah zmagovita koalicija šiitskih strank nehomogena in razcepljena, se to odraža na delovanju vlade in ministrstev. Vladna ministrstva so večinoma pod vplivom sektaških voditeljev. Po mnenju Bakerja (Baker 2006: 9) se vpliv ZDA na dogodke v Iraku vseskozi zmanjšuje. Osnovni problem stabilnosti v državi predstavlja sektaško nasilje – vstaja arabskih sunitov z podporo Al Qaeda, šiitske milice in samomorilske skupine in posledična porast organiziranega kriminala. Sunitska uporniška gibanja imajo različne cilje, vseeno pa praktično vsa nasprotujejo ameriški prisotnosti v državi. Razlog njihovega sovraštva do ZDA izvira iz odločitve ameriške administracije o razpustitvi oziroma ukinitvi iraških varnostne službe, ki je bila sestavljena iz sunitov, ter odločne de-batifikacije iraške vlade in države. Uporniška gibanja so se znašla v paradoksalni situaciji: nasprotujejo prisotnosti ZDA v Iraku, a obenem potrebujejo ameriško pomoč v obrambi proti šiitskim milicam; nasprotujejo centralni vladi, v kateri prevladujejo šiiti ter obenem zavračajo viziji federalnega, decentraliziranega Iraka s posledično avtonomno regijo s sunitskim prebivalstvom. V neobvladljivem sektaškem nasilju, ki preplavlja državo, se ustvarjajo pogoji, ki dodatno opogumljajo obe strani v spopadu, zmanjšujejo že tako načeto zaupanje v vlado ter rezultirajo v etničnem čiščenju posameznih predelov države, saj ljudje iščejo zatočišča na področjih, ki so pod nadzorom sekt, ki jim sami pripadajo (Gaube, 2006: 7). Šiitske milice, ki sodelujejo v sektaškem nasilju, predstavljajo neposredno nevarnost stabilnosti tako kratkoročno kot tudi dolgoročno. Obstaja več različnih vrst milic; nekatere se povezujejo z vlado, druge so aktivne izključno samo lokalno, medtem ko tretje delujejo v celoti izven zakona. S svojim delovanjem zmanjšujejo ugled in moč vlade in varnostnih sil ter hkrati preprečujejo sunitom vključitev v politični proces na miren način, pod enakimi pogoji (Baker 2006: 11). Ker se politični voditelji zavedajo, da je obstoj njihove moči odvisen od podpore oboroženih sil, predstavlja neovirano delovanje vlade cilj, ki je v danih razmerah praktično nedosegljiv. Podporo iraški vlada bi morali zagotavljati vojska in policija, ki pa se ravno tako spopadata z resnimi težavami. Glavni problemi iraške vojske se odražajo

predvsem v etnični sestavi ter posledično vprašanju pripadnosti enot državnim ali sektaškim vrednotam, prav tako pa se soočajo z velikim pomanjkanjem vodstvenega in vojaškega kadra, opreme ter logistične podpore. Koruptivna policija ni sposobna nadzorovati stopnje kriminala v državi, poleg tega pa se tudi sama zapleta v sektaške boje, kjer izvaja nasilje nad suniti.

Kurdi so si v svoji regiji na severu države po ameriški okupaciji leta 2003 zagotovili praktično avtonomen status ter vidno vlogo v narodni skupščini in vladi. Stabilnost v Kurdistanu je regiji omogočila višjo stopnjo razvoja kot v drugih regijah v Iraku. Leta 2004 je bil v Kurdistanu BDP na državljana 25% višji kot v preostalem delu Iraka. Zapleten problem predstavlja tudi vprašanje prihodnjih mej regije. Kurdi želijo v svojo regijo vključiti tudi mesti Mosul in Kirkuk, čemur nasprotujejo predstavniki asirske, turkmenske ter arabske populacije in politične struje v Turčiji, predvsem zaradi strahu pred potencialno odcepitvijo regije od Iraka ter posledično neodvisnostjo. Dokončne meje Kurdistanu naj bi bile določene z vrsto referendumov pred koncem leta 2007.<sup>38</sup>

Leslie H. Gelb je na okrogli mizi z naslovom »Kaj storiti v Iraku?«, ki jo je pripravila ugledna ameriška revija *Foreign Affairs*<sup>39</sup> avgusta 2006, kritiziral trenutno politiko ameriške vlade ter napovedal popoln poraz koalicijskih sil v primeru »vztrajanja na začrtani poti«, torej ohranitvi oz. celo povečanju vojaških sil v državi. Njegov predlog je vseboval opustitev neučinkovitega boja koalicijskih sil zoper krepitev sektaških vojsk ter pomoč pri usmerjanju sektaških sil v graditev uspešne državne ureditve ter njihovo združevanje skozi procese decentralizacije v Iraku. Politika decentralizacije bi obdržala Irak kot celoto in ga politično stabilizirala. Ta politika ima pet elementov:

1. ustanovitev treh močnih regij (kurdska, sunitska in šiitska regija z lastno zakonodajo in administracijo) skladno z veljavno ustavo, z omejeno, vendar učinkovito centralno vlado v federativno združenem Iraku
2. predstavitev ideje regionalizma sunitom s ponudbo, ki je ne bodo mogli upravičeno zavrniti,
3. zaščita pravic manjšin in žensk s podporo ZDA regionalnim vladam, ki morajo spoštovati politično in kulturno ranljive ljudi v njihovi regiji,

---

<sup>38</sup> Middle East Policy (2005): Iraqi Kurds and Iraq's Future. Dostopno na <http://www.stimson.org/swa/pdf/LaipsonBarkey-MEPolicy2005.pdf> (9.4.2007).

<sup>39</sup> Foreign Affairs (2006): What to do in Iraq – a roundtable. Dostopno na <http://www.foreignaffairs.org/20061301faresponse85812/larry-diamond-james-dobbins-chaim-kaufmann-leslie-h-gelb-stephen-biddle/what-to-do-in-iraq-a-roundtable.html> (21.12.2006).

4. ameriška vojska mora pripraviti načrt za urejen in varen umik in prerazporeditev ameriških sil do konca leta 2008,
5. iraška ozemeljska celovitost bi morala biti okrepljena z regionalnim paktom o nenapadanju, ki mora biti izveden z aktivno mednarodno diplomacijo.

Larry Diamond, prav tako sodelujoči na okrogli mizi ocenjuje, da ZDA nimajo dovolj moči in vpliva za doseg kompromisa o temeljnih vprašanjih, ki razdeljujejo Irak. Boljša strategija, verjetno edina preostala izpeljiva alternativa, ki jo imajo ZDA na voljo bi bila pospešitev posredovanja v sodelovanju z mednarodno pomočjo in zagotovitev aktivnega partnerstva z Združenimi narodi in EU. Mednarodno posredovanje bi se moralo osredotočiti predvsem na preoblikovanje iraške vojske, saj država brez narodne vojske, ki lahko varuje politični red, ne bo več dolgo zdržala skupaj. Podobno mnenje je izrazila tudi študijska skupina strokovnjakov pod vodstvom nekdanjega državnega sekretarja Jamesa Bakerja. V svojem poročilu so izrazili kritično mnenje do trenutne ameriške politike v Iraku. Bakerjeva skupina meni, da je v oblikovanje novega Iraka nujno potrebno vključiti celotno širšo regijo, s poudarkom na Siriji in Iranu, saj imajo politike in dejanja sosednjih držav velik vpliv na stabilnost in nadaljnji razvoj Iraka. Poročilo tudi predvideva bistvene izboljšave na področju iraškega sodnega sistema, naftnega sektorja, načina ameriškega sodelovanja v procesu rekonstrukcije države ter usposabljanju iraških uradnikov, predvsem pa predlaga postopno zmanjšanje prisotnosti ameriških vojaških sil v državi z umikom v večjem obsegu v primeru, da iraška vlada ne bi aktivno sodelovala v procesu vzpostavljanja stabilnega stanja (Baker 2006: 51).

Vrh ameriške politike kritik trenutnega stanja v Iraku zaenkrat še ne upošteva, saj je predsednik Bush v začetku januarja 2007 napovedal povečanje števila ameriških vojakov za 20.000, čemur so nasprotovali praktično vsi neodvisni strokovnjaki, ter zavrnil možnost sodelovanja z Sirijo in Iranom z namenom stabilizacije trenutnih razmer v Iraku. Po volitvah oktobra in novembra 2006 so tako v ameriškem kongresu kot tudi senatu večino glasov dobili predstavniki demokratov, ter s tem močno otežili delo predsedniku Bushu, republikancu. Medtem Bush s svojimi svetovalci ter generali zagovarja prisotnost ameriške vojske v Iraku tudi v prihodnje ter jo utemeljuje z napovedmi, da bi v primeru umika ameriške vojske iz Iraka le-ta zdrsnil v še večje nasilje.

## 9. TURČIJA

Razen majhnega, jugovzhodnega predela, Trakije, ki leži na skrajnem jugovzhodu Evrope, se Turčija nahaja na polotoku imenovanem Anatolija (tudi Asia Minor), ki tvori naraven most med Evropo in Azijo. Skozi zgodovino sta pomembno vlogo odigrali ožini Bospor in Dardanele, ki ločujeta evropski in azijski del Turčije, saj sta bili zaradi svoje lege pogosto strateški cilj mnogih narodov (Spencer 1994: 141). Regija, kjer leži Turčija, je bila priča vzponu in propadu velikih civilizacij, kot sta bila bizantinsko cesarstvo in otomanski imperij. Zaradi svoje strateške lege na stični točki Evrope in Azije je kultura Turčije edinstvena mešanica vzhodnih in zahodnih običajev, ter kot taka tudi pogosto predstavlja most med obema civilizacijama. Turčija ima veliko regionalno moč, ki se v evrazijskem pasu med Rusijo in Indijo manifestira v pomembnosti njenega strateškega položaja.

### 9.1 ZGODOVINA TURČIJE

Ker je zgodovina Turčije tako razgibana ter polna sprememb in preobratov, je začetno točko analize njene zgodovine težko izbrati. Vseeno večja temeljna kamna kasnejšega razvoja Turčije ter njene povezave z Evropo zagotovo predstavljata obdobji Aleksandra Velikega ter Bizanca. V šestem in petem stoletju pred našim štetjem so ozemlju sedanje Turčije vladali Perzijci, leta 334 pred našim štetjem pa si je ozemlje v sklopu svojih osvajanj podredil Aleksander Veliki. Rimski imperij je ozemlje današnje Turčije osvojil v prvem stoletju pred našim štetjem, leta 324 pa je cesar Konstantin I. glavno mesto imperija Bizanc preimenoval v Konstantinopel (Carigrad) ter ga določil za novo prestolnico imperija, ki je bil po smrti Teodozija I. razdeljen na zahodno in vzhodno rimsko cesarstvo (Boden 2004: 477-479). Moč imperija so omajali Seldžuki, turško ljudstvo iz plemena Oguzov, ki so leta 1071 v bitki pri Manzikertu premagali bizantinske sile (Natek in Natek 1999: 355). Natek in Natek kot pomembno ločnico v razvoju turškega naroda omenjata prihod nomadskih osmanov v Malo Azijo v 13. stoletju. Osmani so sprva priznavali oblast Seldžukov, leta 1306 pa se je Osman I. razglasil za sultana in ustanovil otomansko državo. Leta 1453 je sultan Mohamed II. osvojil Bizanc ter ga razglasil za prestolnico turškega imperija (Natek in Natek 1999: 355). Skozi svojo 623-letno zgodovino je bil otomanski imperij v nenehnih stikih tako z vzhodno kot zahodno kulturo. V šestnajstem in večjem delu sedemnajstega stoletja je otomanski imperij predstavljal eno najmočnejših svetovnih političnih entitet, po drugem neuspešnem obleganju

Dunaja leta 1683 pa je moč imperija začela slabeti, ruske in avstrijske sile pa so njegove meje vse bolj potiskale nazaj proti Bosporju. Problem turškega imperija so predstavljala predvsem nacionalistična gibanja, ki so jih podpirale evropske velesile s svojimi imperialnimi željami. Korupcija, nezadovoljstva med različnimi narodnostmi v imperiju zaradi privilegiranih nekaterih, sta le pospeševala želje po samostojnosti narodov v imperiju ter s tem reakcijo turškega nacionalizma, ki enakopravnosti drugih narodov ni dovoljeval. Fevdalni red je razpadal, uveljavilo se je dedovanje posesti, vojaške ustanove so slabele, moč janičarske vojske pa se je zmanjševala, saj se janičarji niso smeli poročati in opravljati meščanskih poklicev. Proces propadanja je še pospešila togost družbenega ustroja ter naraščajoča zaostalost na tehnično-vojaškem področju (Sluga 1981: 399-403). S pojemanjem imperialistične moči so se znamenja zatona kazala tudi v notranji politiki. Sultan Abdul Hamid II. je konec 19. stoletja z ultra konzervativno politiko skušal ustaviti proces upadanja moči imperija, tako da je razveljavil ustavo in zatiral svobodnjaška gibanja (Boden 2004: 481). Njegovi politiki je nasprotovalo mladoturško gibanje, ki je bilo ustanovljeno leta 1860. Cilj ter največja želja mladoturškega gibanja je bila restavracija ustave iz leta 1876 ter združitev vseh različnih elementov imperija v enoten narod, s centraliziranim in parlamentarnim režimom. 1908 so mladoturški častniki sultana prisilili v obnovo ustave iz leta 1876.

## 9.2 TURČIJA V 20. STOLETJU

Leta 1908 so mladoturški častniki sultana prisilili v obnovo ustave iz leta 1876, po uporih v Makedoniji leta 1908 pa je Ahmed Kemal paša s svojo vojsko prevzel oblast. Turčija se je v času pred prvo svetovno vojno povezala z Nemčijo, predvsem zaradi neprestanih groženj in poniževanj s strani imperialistične Rusije, članice antante. Ker se je Turčija v prvi svetovni vojni bojevala na strani centralnih sil, je bila po koncu vojne in porazu prisiljena v podpis mirovnih pogodb, britanske, italijanske, francoske in pozneje tudi grške sile pa so okupirale velik del njenega ozemlja. Po porazu je oblast 1918 odstopila, ožje mladoturško vodstvo pa je pobegnilo v Nemčijo. Ker je Turčija morala sprejeti vojaški in finančni nadzor zaveznikov kot posledico poraza v vojni, se je znotraj države okrepil republikanski naboj, razna gibanja pa so zahtevala neodvisnost vseh turških ozemelj ter spremembo določb mirovne pogodbe iz Sevresa (Boden 2004: 481–482). Vodja upornikov, general Mustafa Kemal je 23. aprila 1920 v Ankari razglasil suverenost Turčije z ustanovitvijo velikega narodnega kongresa ter ukinil

sultanovo vlado in na njeno mesto imenoval protivlodo, ki jo je vodil sam. Prav tako je uporniško gibanje organiziralo obrambo proti grškim vojaškim silam, ki so prodirale proti Ankari z namenom uveljavitve določil mirovne pogodbe iz Sevresa. Po porazu Grkov v grško-turški vojni je bil leta 1923 v Lausanni sklenjen nov sporazum, ki ga je podpisalo novo turško vodstvo in kjer je bila priznana samostojnost Turčije ter uveljavljena neodvisnost vseh turških območij v Mali Aziji in Trakiji (Nater in Natek 1999: 356). Sklepno dejanje, ki je pomenilo simboličen konec otomanskega imperija, je nastopilo 29. oktobra 1923, ko je narodna skupščina Turčijo razglasila za republiko, njen prvi predsednik pa je postal Mustafa Kemal.

Obdobje turške republike se je tako pričelo. Mustafa Kemal je državo vodil v skladu z lastno doktrino, kemalizmom. Kemalizem je vseboval šest glavnih točk, v okviru katerih se je odvijal razvoj države:

- *Demokracija* – suverenost pripada ljudstvu in ne posamezniku, samo republiška oblika vladavine lahko predstavlja želje prebivalcev oz. državljanov.
- *Populizem* – nasprotovanje razrednim privilegijem in razrednemu razločevanju, nepriznavanje individualnih, družinskih ali razrednih pravic ter organizacij, ki bi bile nad ostalimi. Pravi vladar naj bi bil kmet.
- *Etatizem* – reguliranje splošnih državnih aktivnosti s strani države (državno zaposlovanje na področjih, kjer privatno podjetništvo nima interesa).
- *Nacionalizem* – nasprotovanje imperializmu, predstavljal težnjo proti vladanju dinastije ali katerega koli razreda nad turškim narodom. Nanašal se je tudi na nedeljivost turškega teritorija in njegovih prebivalcev.
- *Sekularizem* – ni ločeval le države in religije, temveč je bil razširjen tudi na ločitev religije od izobraževanja, kulture ter prava.
- *Modernizem* – nadomestitev tradicionalnih institucij z novimi modernimi institucijami.<sup>40</sup>

Mustafa Kemal je s svojo stranko, Republikansko ljudsko stranko, ki je bila tudi edina dovoljena stranka v državi vse do leta 1946, izvedel veliko državnih reform (Kinross 1964: 465–472). Največ poudarka je Kemal namenjal modernizaciji in sekularizaciji države in tako so se dejansko največje spremembe zgodile pri zmanjševanju vpliva moči verskih skupin.

---

<sup>40</sup> Burak Sansal (2007): All About Turkey: Kemalism. Dostopno na [http://www.allaboutturkey.com/ata\\_prensip.htm](http://www.allaboutturkey.com/ata_prensip.htm) (6.2.2007).



Duhovščina je izgubila vse privilegije, ukinjen je bil kalifat ter verske šole, šeriatska sodišča. Prepovedana je bila noša fesa in feredže, 1928 so arabsko pisavo zamenjali z latinico. Poleg demokratizacije, ženske so volilno pravico dobile leta 1934, se je država razvijala tudi na gospodarskem področju, saj se je osredotočala na industrializacijo ter oblikovanje obsežne strukture gospodarstva (Boden 2004: 483). Kemalove reforme v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja so v veliki meri oblikovale novo politično kulturo v državi. Skozi proces politične transformacije se je več kot 600 let stara semi-teokracija otomanskega imperija prelevila v nacionalno državo po vzoru Francije. Kemal je namreč menil, da se bo spreminjanje/nadomeščanje obstoječih institucij ter zakonov z drugimi, bolj zahodno orientiranimi, sčasoma pripeljalo do sprememb v politični kulturi, ki bi posledično podpirala spremembe v delovanju države – s tem bi se sklenil krog razvoja in modernizacije. Mustafa Kemal je v svoji viziji moderne Turčije predvidel vojsko kot varuha reform in sprememb – vojska naj bi zagotavljala neovirano udejanjanje načel kemalizma. Tako je bila od ustanovitve turške republike vojska najvidnejši in najglasnejši zagovornik reform, po smrti Kemala Mustafe pa je prevzela vlogo varuha njegove zapuščine (Sözen v Inglis in Ott 2005: 11). Svojo moč so pokazali tudi nedavno, ko je z javnim nastopom šef generalštaba turške vojske Jasar Bujukanit izrazil nestrinjanje z morebitno kandidaturo trenutnega premierja Erdogana na predsedniških volitvah ter s tem v kombinaciji z javnimi demonstracijami močno pripomogel k temu, da Erdogan, ki naj bi poskušal s svojo domnevno prikrito islamsko agendo zavrteti kazalce sekularizma v preteklost, na predsedniških volitvah ne bo sodeloval (Gaubert 2007: 6).

Leta 1934 je bil Mustafa Kemal podeljen častni vzdevek Atatürk (oče Turkov), tudi kot vzgled, saj je bil v tistem času v duhu evropeizacije sprejet tudi zakon, ki je določal, da mora vsak Turek poleg imena imeti tudi lastni priimek.

### 9.3 TURČIJA PO SMRTI ATATÜRKA

Po smrti Atatürka leta 1938 ga je na položaju predsednika države nasledil Ismet İnönü, ki je položaj zadržal vse do leta 1950. Turčija je v drugi svetovni vojni ostala nevtralna, po koncu vojne pa je zavezništvo poiskala v zahodnih državah, pomemben razlog so bile tudi zahteve Sovjetske zveze po nekaterih turških ozemljih na vzhodu države ter internacionalizaciji bosporske ožine, kar bi SZ seveda zagotovilo neomejen, izjemno strateško pomemben dostop do Sredozemskega morja. Notranjo politiko v Turčiji v obdobju po drugi svetovni vojni

zaznamuje predvsem rahla liberalizacija političnega prostora, kar omogoči kandidiranje na volitvah in zmago Demokratične stranke Adnana Menderesa. Ker je Menderes podpiral reislamizacijo turške notranje politike, je kmalu začelo prihajati do študentskih uporov in protestov. To je izkoristila vojska, ki je leta 1960 z udarom prevzela oblast. Demokratična stranka je bila ukinjena, njene visoke člane pa so obtožili korupcije, protiuustavnega delovanja in izdaje. Štiri ministre, vključno z Menderesom so usmrtili, ostalim dvanajstim pa so smrtne obsodbe spremenili v doživljenske zaporne kazni. Napisana je bila nova ustava, volitve v parlament pa so bile izvedene oktobra 1961, ko se je vojska tudi umaknila z neposrednega političnega udejstvovanja.<sup>41</sup> V sedemdesetih letih dvajsetega stoletja se je zgodba ponovila, saj se je pod vodstvom Stranke pravičnosti Sulejmana Demirela zopet pričel premik v desno. Premiki v desno so bili opazni zlasti pri poudarjanju islama kot temelja države ter posledičnem zbliževanju z ostalimi islamskimi državami. Situacijo v svoje roke zopet prevzame vojska, ki leta 1980 z udarom zopet prevzame oblast z namenom ponovne vzpostavitve načel kemalizma in sekularizma. Po dveh letih je vojska sestopila z oblasti, leta 1983 pa je na volitvah večino glasov volivcev dobila Domovinska stranka Turguta Özala, ki je s svojim globalno usmerjenim ekonomskim programom in konzervativnimi družbenimi vrednotami pripomogla k eksploziji gospodarske rasti Turčije v drugi polovici osemdesetih let 20. stoletja. Ko so v devetdesetih letih 20. stoletja, tudi kot posledica konca hladne vojne, pomembno vlogo na globalni ravni prevzela vprašanja demokracije, vladavine prava, spoštovanja človekovih pravic ter zaščite manjšin, je Turčija skozi proces vzpostavljanja carinske unije z EU in posledičnim pritiskom s strani EU pričela s procesom intergracije omenjenih norm v svoj politični sistem. Skozi devetdeseta leta je turško politiko vseskozi spremljala nestabilnost. Glavne razloge nestabilnosti Sözen razdeli v dve skupini:

- neprestano bojevanje s separatistično Delavsko stranko Kurdistana (PKK) je zahtevalo več kot 30.000 žrtev ter krizna stanja na jugovzhodu države
- politična nestabilnost – od leta 1989 do leta 2005 se je na oblasti zamenjalo 13 vlad in kar 15 različnih zunanjih ministrov (Sözen v Inglis in Ott 2005: 12).

Leta 1997 je vojska pozvala vlado Necmettina Erbakana, naj odstopi, kar je le-ta tudi storila, na oblast pa je prišla Stranka demokratične levice (SDL), ki jo je podpirala tudi Republikanska ljudska stranka. SDL je dobila največje število glasov tudi na volitvah leta

---

<sup>41</sup> Turkish Odyssey (2000): The Republic Period. Dostopno na <http://www.turkishodyssey.com/turkey/history/history4.htm> (5.2.2007).

1999 ter s tem nadaljevala obdobje vladavine, ko je z veliko podporo izpeljala nujne ekonomske reforme, vpeljala institut varovanja človekovih pravic in tako tem nadaljevala proces evropeizacije Turčije. Po vrsti ekonomskih šokov, ki so bili posledica tradicionalno naravnane politike prejšnje vlade ter velikega potresa, ki je Turčijo prizadel leta 1999, je na volitvah oblast prevzela versko-konzervativna Stranka pravičnosti in razvoja, ki jo je vodil nekdanji župan Istanbula, Rečep Tadžip Erdogan.<sup>42</sup> Kljub verskemu prepričanju – korenine ima v političnem islamu – je Erdoganova stranka večino svoje pozornosti posvetila približevanju Turčije Evropski uniji oz. izpolnjevanju pogojev, ki jih je postavila EU.<sup>43</sup>

#### 9.4 ARMENCI IN KURDI V TURČIJI

Armenci, starodavno ljudstvo krščanske vere, živijo na ozemlju današnje Turčije že več stoletij. Večina armenskega prebivalstva je bila prisiljena zapustiti svojo domovino med prvo svetovno vojno, ker je takratno turško politično vodstvo sumilo, da so pomagali sovražni ruski vojski. Več sto tisoč Armencev je bilo pobitih med potekom prisilnega preseljevanja. Čeprav Turčija do današnjega dne zanika odgovornost za dejanja, storjena v času otomanskega imperija, so v svetovni javnosti zahteve po priznanju dejstva, da je bil nad armenskim ljudstvom storjen genocid, še venomer prisotne - armensko vprašanje je tudi ena od žgočih tematik v odnosu med Turčijo in EU (Spencer 1994: 141).

Kurdi sestavljajo približno 15 do 20 odstotkov celotne populacije Turčije. Njihova klanovska družbena struktura ter neusahljiva želja po neodvisnosti sta bili priča občasnim ustajam proti vladajočim strukturam. V dvajsetih letih dvajsetega stoletja je Atatürkov režim z množičnimi poboji kruto zadušil kurdsko vstajo, ter pričel proces asimilacije s tem, da je v javnosti za Kurde poizkušal uveljaviti pojem »gorski Turki«. Kurdi poseljujejo predvsem gorati vzhodni ter jugovzhodni del države, kjer živijo v majhnih vaseh, preživljajo pa se z kmetijstvom in živinorejo. Kljub veliki revščini ter nezastopanosti v turški politiki pa kurdsko vprašanje v Turčiji ostaja aktualna tema, saj ima razvoj dogodkov v Iraku (položaj iraških Kurdov v prihodnje) velik vpliv na Kurde v Turčiji. V primeru morebitnega razkosanja Iraka ter

---

<sup>42</sup> Talk Left (2003): Election results in Turkey: Erdogan winner. Dostopno na <http://www.talkleft.com/story/2003/03/10/802/99911> (6.2.2007).

<sup>43</sup> Foreign Affairs (2004) : Turkey's Dreams of Accession. Dostopno na <http://www.foreignaffairs.org/20040901faessay83508/david-l-phillips/turkey-s-dreams-of-accession.html> (6.2.2007).

posledične osamosvojitve iraških Kurdiv, bi to imelo globoke posledice za razmere v Turčiji, saj bi neodvisnost iraških Kurdiv vzbudila podobne težnje pri Kurdirih na turški strani meje (Spencer 1994: 141).

Slika 9.4.1: Področja na ozemlju Turčije, kjer so se izvajali poboji nad Armenci in Kurdi



Vir: Armenian House: Turkey and the Armenian atrocities.<sup>44</sup>

## 9.5 PROBLEMATIKA CIPRA

Razkol med turškimi in grškimi prebivalci Cipra sega globoko v preteklost. Ciper je bil od konca devetnajstega stoletja pa vse do šestdesetih let dvajsetega stoletja britanska kolonija, leta 1960 pa so se Britanci zaradi naraščajočih uporov umaknili in Ciper je tako postal neodvisna republika. Tri leta kasneje so med turško in grško skupnostjo na otoku izbruhnili spopadi, ki so izhajali iz temeljnega nestrinjanja z obliko in določili ustave (Dnevnik, 17.11.2006). Boji so bili siloviti, rezultirali pa so v umiku turške populacije v enklave, ki jih je nadzirala grška vojska. 1974 je grška nacionalistična vojaška hunta, ki je pred tem prevzela oblast tudi na celini, s pomočjo ameriške obveščevalne službe (CIA) izvedla udar ter prevzela oblast nad Ciprom in razglasila združitev otoka z Grčijo. Ko so pogajanja pod okriljem ZN

<sup>44</sup> Armenian House (2004): Turkey and the Armenian atrocities. Dostopno na <http://armenianhouse.org/bliss/turkey/turkey-in-asia-map.html> (15.5.2007).

propadla, je turška vojska z invazijo 40.000 mož zavzela 37 odstotkov Cipra, pretežno na severnem delu otoka. To dejanje je sprožilo masovno preseljevanje grških prebivalcev Cipra na jug, medtem ko so morali turški prebivalci Cipra prav tako zapustiti svoje domove na jugu otoka.<sup>45</sup> Ker so pogajanja o oblikovanju zvezne države Ciper propadla, je leta 1983 Turčija severni del otoka Ciper razglasila za neodvisno Turško republiko severni Ciper (TRSC), ki pa je do danes ni priznala še nobena država (Morozov 2006: 7).

Slika 9.5.1: Prikaz razdelitve Cipra



Vir: Assetz Cyprus: Map of Cyprus.<sup>46</sup>

Meseca aprila leta 2004 so na grškem in turškem delu otoka izvedli referendum za ponovno združitev otoka, ki sta potekala pod okriljem ZN. Na referendumu, kjer so glasovali o tem, da naj bi Ciper kot enotna država stopil v EU, so grški Ciprčani z veliko večino zavrnili ta predlog, turška stran pa ga je z veliko večino podprla. Tako imenovani Annanov načrt je bil tako zavrnjen, prvega maja 2004 pa je v EU vstopila le grška Republika Ciper.<sup>47</sup>

<sup>45</sup> EurActiv (2005): Turkey Accession and Cyprus. Dostopno na <http://www.euractiv.com/en/enlargement/turkey-accession-cyprus/article-135940> (6.2.2007).

<sup>46</sup> Assetz Cyprus (2005): Map of Cyprus. Dostopno na <http://cyprus.assetz.co.uk/map-of-cyprus.htm> (6.2.2007).

<sup>47</sup> Centre for European Reform (2006): Cyprus, Turkey and the EU: Time for a sense of proportion and compromise. Dostopno na [http://www.cer.org.uk/pdf/policybrief\\_cyprus\\_hannay\\_july06.pdf](http://www.cer.org.uk/pdf/policybrief_cyprus_hannay_july06.pdf) (6.2.2007).

## 10. ZGODOVINA ODNOSOV MED TURČIJO IN EU

Julija 1959 je Turčija pričela s začetnimi pogajanjimi o pridružitvi Evropski gospodarski skupnosti (EGS). Pridružitvena pogodba je bila podpisana septembra 1963, v veljavo pa je stopila prvega decembra 1964. Pogodba je vsebovala namero o vzpostavitvi carinske unije ter določbo o možnosti polnopravnega turškega članstva v EGS. Pogodba je bila sestavljena iz treh delov:

- *uvodne faze*, ki naj bi trajala od leta 1964 do leta 1973. V tem obdobju naj bi Turčija prejela neposredno finančno pomoč, vzpostavili pa naj bi se tudi ugodni pogoji trgovanja med Turčijo in EGS.
- *prehodne faze*, ki naj bi trajala dvaindvajset let. V tem obdobju bi EGS in Turčija odpravili vse obstoječe tržne tarife in obstoječe ovire ter vzpostavili delujočo carinsko unijo.
- *zaključne faze*, kjer bi EGS preučila možnosti polnega članstva Turčije v uniji, v primeru doseženega potrebnega napredka ter ob izpolnjevanju vseh zahtev (Sözen v Inglis in Ott 2005: 282).

Prvi del sporazuma je potekal precej neproblematično, zapletlo pa se je pri implementaciji drugega dela, in sicer predvsem zaradi razmer v Turčiji ter politik EGS. Turčija je namreč želela odpravo vseh carin že v sedemdesetih letih, medtem ko je EGS v začetku osemdesetih izpostavljala problematiko političnih razmer v Turčiji kot osnovni zaviralni faktor. Vojaški udar v Turčiji leta 1980 je zamrznil odnose z EGS vse do prvih volitev, ki so bile leta 1983. Prehodna faza se je zaključila leta 1996, ko je Turčija vstopila v enotni trg EU.

Leta 1987 je Turčija nepričakovano zaprosila za polnopravno članstvo v EGS, na katerega je nepripravljena EGS odgovorila šele decembra leta 1989. Mnenje Skupnosti o pričetku pogajanj o polnopravnem članstvu Turčije, ki ga je kasneje potrdil tudi Evropski svet, je bilo negativno. Navedena razloga za zavrnitev prošnje za polnopravno članstvo sta bila naslednja:

- zaradi sprememb v EGS po sprejetju Enotne evropske listine, to obdobje za sprejemanje novih držav članic ni bilo primerno.

- politične in ekonomske razmere v Turčiji, s poudarkom na negativnih posledicah spora z državo članico EGS ter razmer na Cipru.<sup>48</sup>

Evropska skupnost je problem Turčije videla predvsem v politični sferi, čeprav tudi na gospodarskem področju, z izjemo panog tekstila in poljedelstva, Turčija še ni bila sposobna konkurirati ponudbi držav članic. Politični problemi Turčije so se kazali v primerih nespoštovanja človekovih pravic etničnih manjšin ter ciprski problematiki (Sözen v Inglis in Ott 2005: 283).

Ob začetku novega desetletja sta imela konec hladne vojne ter propad Vzhodnega bloka močan vpliv na oblikovanje vizije prihodnosti Evropske skupnosti. Države centralne in vzhodne Evrope so se na podlagi novih ustav preoblikovale v demokratične sisteme, na področju gospodarstva pa so imele vzgled v tržnih gospodarstvih zahodnoevropskih držav. Ko se je Evropska skupnost s pogodbo v Maastrichtu leta 1992 preimenovala v Evropsko unijo (EU), je s tem jasno začrtala premik v smeri povezave gospodarske skupnosti s politično skupnostjo. Turčija je z ustanovitvijo carinske unije, ki je stopila v veljavo 1. januarja 1996 tako »ujela zadnji vlak za Evropo«, saj se je EU v tistem obdobju primarno posvečala poglobljanju svoje integracije. (Sözen v Inglis in Ott 2005: 285). Leta 1997 je Evropski svet na vrhu v Luksemburgu izključil Turčijo z liste kandidatk za članstvo ter tako zavrnil uradno prošnjo Ankare za pridružitvev. Razlogi so bili v sporih med Turčijo in Grčijo glede mejnih otokov, zmagi islamistične stranke na volitvah decembra leta 1995, nespoštovanju človekovih pravic ter vojaškem posegu, ki se je končal z odstopom vlade februarja 1997. Na vrhu v Luksemburgu je bilo z Agendo 2000 določeno, da se bo širitev EU zgodila v dveh fazah, poleg ostalih desetih držav kandidatk pa bo v EU sprejeta tudi Republika Ciper.<sup>49</sup> Ker se je EU pogajala z grško Republiko Ciper o vstopu celotnega otoka v EU in s tem ni upoštevala mnenj turških prebivalcev otoka, je Turčija prekinila komunikacijo z EU, vse dokler EU ne bi spremenila svojih stališč (Sözen v Inglis in Ott 2005: 288).

Odnosi med Turčijo in EU so se po letu 1997 vztrajno slabšali, dokler ni v rednem poročilu Evropska komisija leta 1999 Turčijo priporočila kot državo kandidatko v širitvenem procesu EU. Novembra 2000 je Evropska komisija predstavila program za pridruženo članstvo (Accession Partnership for Turkey) za Turčijo, v katerem so bili opredeljeni kratkoročni in

<sup>48</sup> European Trade Union Confederation (2005): Turkey's Accession to the European Union. Dostopno na <http://www.etuc.org/a/241> (6.2.2007).

<sup>49</sup> European Commission (2007): Agenda 2000: For a stronger and wider Union. Dostopno na <http://ec.europa.eu/agenda2000/overview/en/agenda.htm> (9.2.2007).

srednjeročni ukrepi, potrebni za doseg kriterijev, ki so pogoj za članstvo v EU. Turčija je leta 2001 v odgovor programu pridruženega članstva pripravila Nacionalni program za sprejetje skupne zakonodaje EU (National Programme for the Adoption of the Acquis – NPAA) (Sözen v Inglis in Ott 2005: 293). S tem dokumentom se je Turčija zavezala h globokim ter daljnosežnim reformam vseh ravni, parlament pa se je zavezal k reformi turške zakonodaje s ciljem primerljivosti z evropsko zakonodajo. Vrh EU je v Københavnu leta 2002 določil, da se bo EU o pričetku pogajanj s Turčijo dokončno odločila decembra 2004, ob ponovnem preverjanju vseh pogojev, določenih za pričetek pogajanj o polnopravnem članstvu. Decembra 2004 je Svet EU na priporočilo Evropske komisije določil oktober 2005 kot datum pričetka pogajanj Turčije z EU<sup>50</sup>, pod pogojem, da Turčija prizna Ciper kot članico EU. Navkljub prvemu poglavju pogajanj, ki je bilo uspešno zaprto junija 2006, je EU decembra 2006 prekinila pogajanja o članstvu zaradi vztrajanja Turčije pri zaprtju letališč in pristanišč za ves promet iz grškega dela Cipra. Odprtje letališč in pristanišč bi namreč implicitno pomenilo priznavanje Republike Ciper za članico EU, česar pa Turčija ne želi storiti.

## 11. PREGLED POGAJANJ TURČIJE Z EU IN ANALIZA POROČIL EVROPSKE KOMISIJE O NAPREDKU TURČIJE

### 11.1 PRIDRUŽITVENI POGOJI (KÖBENHAVNSKI KRITERIJI)

Država, ki se želi pridružiti EU, mora izpolnjevati zahteve ter pogoje, ki so bili vzpostavljeni na vrhu Evropskega sveta v Københavnu leta 1993 ter dopolnjeni na vrhu Evropskega sveta leta 1995 v Madridu. Država, ki želi postati članica EU, mora izpolnjevati tri osnovne sklope pogojev:

- **politične:** ustrezna stabilnost institucij, ki zagotavljajo demokracijo, vladavina prava, varstvo človekovih pravic ter spoštovanje in zagotavljanje varstva manjšin;
- **ekonomske:** obstoj delujočega tržnega gospodarstva, sposobnost prilagajanja pritiskom ter tržnim silam znotraj EU;
- **sprejetje »acquis communautaire« (zakonodaje EU):** sposobnost implementacije dolžnosti države članice EU, izpolnjevanje političnih, gospodarskih in monetarnih ciljev ter načel unije.

---

<sup>50</sup> BBC (2007): Timeline: Turkey. Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1023189.stm> (9.2.2007).



V primeru, da država kandidatka izpolnjuje politične pogoje za pridružitve, lahko Svet EU določi pričetek procesa pogajanj, kjer država kandidatka svojo zakonodajo prilagaja zahtevam EU.<sup>51</sup>

## 11.2 POTEK POGAJANJ TURČIJE IN EU

Po objavi programa pridruženega članstva za Turčijo (nadalje AP), ki je v svojem obsegu izredno podrobno ter kot tako pokriva spekter področij od vprašanja varstva človekovih pravic do urejanja zakonodaje na področju ribištva, se je pozornost turške javnosti usmerila skoraj izključno na področja, ki zadevajo problematiko Cipra, turško-grških sporov ter pravic kurdskega dela prebivalstva. Presenetljivo podobne reakcije političnih strank, vojske ter nevladnih organizacij so povzročile, da so bila ostala, predvsem ekonomska vprašanja trga vrednostnih papirjev, rasti obrestnih mer ter inflacije, v turških medijih potisnjena na stran. Kljub temu se je kot posledica objave AP v širši turški javnosti razvila obširna debata glede morebitnega vstopa Turčije v EU. K debati, v kateri so sodelovale pomembne nevladne organizacije ter vplivni intelektualci, je pripomogla predvsem globoka ekonomska kriza leta 2001, ki je razkrila primere nedemokratičnih praks ter korupcije. Izoblikoval se je široko sprejet konsenz, da so reforme v Turčiji potrebne ter neizogibne (Sözen v Inglis in Ott 2005: 296).

Velik vpliv na spremembo turškega javnega mnenja glede EU je imel tudi konstruktivnejši, mehkejši pristop, ki ga je zavzela EU v odnosih s Turčijo. V preteklosti je EU pogosto precej neposredno obsojala Turčijo, predvsem zaradi odnosa do varstva človekovih pravic ter nespoštovanja načel demokracije. Od Vrha EU v Helsinkih leta 1999 naprej pa je Evropska komisija v vseh poročilih pohvalila Turčijo pri njenem izvajanju demokratičnih reform ter jo vzpodbujala k nadaljnjim procesom demokratizacije (Sözen v Inglis in Ott, 2005: 296). Po Vrhu v Helsinkih leta 1999 je turška vlada ustanovila Generalni sekretariat za EU (European Union General Secretariat – EUGS), katerega naloga je reguliranje odnosov z EU v povezavi z zunanjim ministrstvom. Vlada je EUGS zadolžila za pripravo Nacionalnega programa za

---

<sup>51</sup> Europa Portal (2007): Glossary. Dostopno na [http://europa.eu/scadplus/glossary/accession\\_criteria\\_copenhagen\\_en.htm](http://europa.eu/scadplus/glossary/accession_criteria_copenhagen_en.htm) (2.5.2007).

sprejetje skupne zakonodaje EU (National Programme for the Adoption of the Acquis – NPAA), ki predstavlja turški odgovor Programu pridruženega članstva AP.

V NPAA se Turčija obvezuje, da bo uvedla več kot 4000 administrativnih sprememb, modificirala 94 zakonov ter sprejela 89 novih zakonov, ter tako zadostila zahtevam *acquis communautaire* (Sözen v Inglis in Ott 2005: 296). Kritiki so turški vladi očitali, da je NPAA kljub usmerjenosti k harmonizaciji pravnega sistema, gospodarskih in političnih struktur z EU na pomembnih področjih oblikovana presplošno in nejasno. Kot najbolj kritična področja so bila omenjena vprašanja smrtne kazni, vloge Sveta za državno varnost ter kulturnih pravic manjšin (Sözen v Inglis in Ott 2005: 296).

### 11.3 PRIMERJAVA PROGRAMA PRIDRUŽENEGA ČLANSTVA (AP TURKEY) TER NACIONALNEGA PROGRAMA ZA SPREJETJE SKUPNE ZAKONODAJE EZ (NPAA) V KRATKOROČNEM OBDOBJU

Tabela 11.3.1: Primerjava AP Turkey in NPAA v kratkoročnem obdobju

AP Turčija	NPAA
V skladu z Helsinškimi določili, v kontekstu političnega dialoga podpirati prizadevanja generalnega sekretarja ZN o uspešnem zaključku procesa reševanja problematike Cipra.	Delno uresničljivo v kratkoročnem obdobju.
Ojačitev zakonskih in ustavnih varoval, ki zagotavljajo pravico svobode izražanja v skladu z Evropsko konvencijo o človekovih pravicah.	Uresničljivo v kratkoročnem obdobju.
Ojačitev zakonskih in ustavnih varoval, ki zagotavljajo pravico do združevanja ter vzpodbujanje nadaljnega razvoja civilne družbe.	Uresničljivo v kratkoročnem obdobju.
Ojačitev zakonskih zagotovil ter vzpostavitev potrebnih pogojev za preprečevanje vseh oblik mučenja, v skladu z Evropsko konvencijo o preprečevanju mučenja.	Uresničljivo v kratkoročnem/srednjeročnem obdobju.
Dodatna uskladitev vseh zakonskih postopkov, ki se nanašajo na vprašanje pripora pred pričetkom sojenja z določili Evropske konvencije o človekovih pravicah.	Uresničljivo v srednjeročnem obdobju.

Večji poudarek pri nadzoru vseh oblik kršitev človekovih pravic.	Uresničljivo v srednjeročnem obdobju.
Večji poudarek namenjen vprašanju človekovih pravic pri procesu izobraževanja policistov v sodelovanju z ostalimi državami ter mednarodnimi organizacijami.	Uresničljivo v kratkoročnem obdobju.
Izboljšanje delovanja in učinkovitosti sodnega sistema v skladu z mednarodnimi standardi; poudarek na izobraževanju sodnikov in tožilcev na področju varstva človekovih pravic.	Uresničljivo v kratkoročnem obdobju.
Ohranitev de facto moratorija na smrtni kazni.	Uresničljivo v kratkoročnem obdobju. Upoštevana bo odločitev parlamenta.
Odstranitev vseh zakonskih določil, ki turškim manjšinam prepovedujejo rabo materinega jezika ob TV/radijskih prenosih.	Ni uresničljivo.
Razvoj celovitega načrta za izenačenje regionalnih razlik, s poudarkom na izboljšanju gospodarskih, socialnih in kulturnih razmer na jugovzhodu države.	Uresničljivo v srednjeročnem obdobju.

Vir: Sözen v Inglis in Ott (2005: 297).

Največji razlog za skrb je povzročila nepripravljenost turškega političnega vrha na spremembe zakonskih določil na področju pravic manjšin do uporabe ter oddajanja v materinem jeziku. Pravice manjšin so v ustavi Evropske unije ter ustanovni listini združenih narodov omenjene kot temeljne človekove pravice, zato je bilo omenjeno stališče Turčije označeno kot nesprejemljivo.

## 11.4 PRIMERJAVA PROGRAMA PRIDRUŽENEGA ČLANSTVA (AP TURKEY) TER NACIONALNEGA PROGRAMA ZA SPREJETJE SKUPNE ZAKONODAJE EU (NPAA) V DOLGOROČNEM OBDOBJU

Tabela 11.4.1: Primerjava AP Turkey in NPAA v dolgoročnem obdobju

AP Turčija	NPAA
V skladu z Helsinškimi določili ter Ustanovno listino ZN, v kontekstu političnega dialoga, reševati vse obstoječe obmejne spore in ostale nerešene zadeve.	Delno uresničljivo.  NPAA poudarja pomembnost reševanja konfliktov skozi politični dialog.
Zagotovitev enakopravnosti, varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin vsem posameznikom, ne glede na raso, jezik, barvo kože, spol, politično prepričanje, vero.	Uresničljivo v kratkoročnem/srednjeročnem obdobju.
Pregled turške ustave ter ostalih sorodnih pravnih virov z namenom zagotovitve spoštovanja pravic in svoboščin vsem državljanom v skladu z Evropsko konvencijo o človekovih pravicah; zagotovitev implementacije vseh zakonskih sprememb na tem področju.	Uresničljivo v kratkoročnem/srednjeročnem obdobju.
Odprava smrtne kazni.	Delno uresničljivo. Upoštevana bo odločitev parlamenta.
Ratifikacija Mednarodne listine o civilnih in političnih pravicah ter Mednarodne listine o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah.	Uresničljivo; NPAA ne omenja časovnega okvira.
Izboljšanje razmer v zaporih; uskladitev pristojne zakonodaje z minimalnimi zahtevanimi pogoji ravnanja z zaporniki ZN.	Uresničljivo v kratkoročnem obdobju.
Uskladitev ustavne vloge Sveta za državno varnost kot svetovalnega organa vladi, v skladu s prakso držav članic EU.	Uresničljivo v srednjeročnem obdobju.
Odprava kriznega stanja (»state of	Uresničljivo v srednjeročnem obdobju.

emergency«) na jugovzhodnem predelu države.	
Omogočiti obstoj kulturne raznolikosti ter zagotoviti kulturne pravice vsem državljanom, ne glede na njihovo poreklo. Odprava vseh zakonskih določil, ki te pravice omejujejo.	Ni uresničljivo.

Vir: Sözen v Inglis in Ott (2005: 298-299).

Največjo zaskrbljenost je EU izrazila zaradi vprašanj, kot so Ciprska problematika, odprava smrtne kazni, popolno uživanje vseh kulturnih pravic vseh državljanov, saj je NPAA na omenjenih področjih pokazala majhno stopnjo pripravljenosti na spremembe. Ko je junija 2003 turška generalna skupščina sprejela šesti, 30. julija pa sedmi harmonizacijski paket, kot sta bili poimenovani skupini spremenjenih in novih pravnih aktov, ki so med drugim vsebovali:

- zakon, ki dovoljuje oddajanje programa javnih in zasebnih radijskih/TV postaj tudi v drugih jezikih;
- omejitev pristojnosti Sveta za nacionalno varnost – odločitve Sveta za vlado niso bile več obvezujoče, s čimer je SNV postal organ svetovalne narave;
- spremembo, s katero je bila Vladnemu uradu za računovodstvo dodeljena pristojnost nadziranja porabe sredstev institucij;
- spremembo, s katero je civilistom prepovedano soditi na vojaških sodiščih;
- spremembo, s katero je bila starostna doba polnoletnosti s 15 let dvignjena na 18 let;
- odpravo nekaterih omejitev pri izvajanju pravice do demonstracij ter pravice do shodov;

je Evropska komisija spremembe označila kot velik napredek v smeri zadostitve Kobenhavnskimi kriterijem ter Turčijo pozvala k čimprejšnji implementaciji novih določil in zakonov (Sözen v Inglis in Ott 2005: 300).

## 11.5 IZPOLNJEVANJE KÖBENHAVNSKIH KRITERIJEV GLEDE NA REDNI POROČILI EU O NAPREDKU TURČIJE LETA 2003 IN 2006

Tabela 11.5.1: Primerjava poročil Evropske komisije iz leta 2003 ter leta 2006

Obravnavana prioriteta področja	Poročilo o napredku 2003	Poročilo o napredku 2006
Podpora generalnemu sekretarju ZN pri prizadevanjih za rešitev problematike Cipra.	Implementirano v veliki meri v okviru procesa političnega dialoga.	Brez napredka; uradna pripravljenost za rešitev ciprske problematike.
V skladu s Helsinškimi sklepi, z upoštevanjem veljavnih določil ZN, nadaljevati s procesom mirnega reševanja sporov z namenom razrešitve obstoječih mejnih sporov.	Implementirano v veliki meri.	Ocenjen napredek; nadaljnje izboljševanje bilateralnih odnosov med Turčijo in Grčijo.
Ratifikacija mednarodnih sporazumov in protokolov s področja civilnih, političnih, socialnih, ekonomskih in kulturnih pravic. Ratifikacija 6. protokola Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic. Delovanje v skladu z načeli Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, implementacija odločitev Evropskega sodišča za človekove pravice.	Zakoni so skladni z zahtevami EU; obstajajo težave na področju implementacije.	Stanje je nezadovoljivo: napredek na področju zagotavljanja osnovnih pravic je minimalen.
Uskladitev z določili Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic glede prepovedi mučenja ter ponižujočega in nehumanega ravnanja. Reforma sodnega sistema, da bi omogočili učinkovito preiskovanje primerov mučenja ter kaznovanje storilcev.	Zakoni so skladni z zahtevami EU; obstajajo težave na področju implementacije.	Težave na področju implementacije še vedno prisotne; primeri mučenja ostajajo (JV države).
V skladu z Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic, zagotoviti priprtim osebam pravico do osebne stika z odvetnikom ter obvestiti njihove družine o njihovem stanju.	Zakoni so skladni z zahtevami EU; obstajajo težave na področju implementacije.	Stanje zadovoljivo, spremembe implementirane v veliki meri.
Potreba po reformi zakonodaje na področju svobode izražanja in tiska. V skladu z odločitvijo Evropskega sodišča za človekove pravice vzpostaviti potrebno pravno podlago za implementacijo pravice do ponovnega sojenja.	Zakoni so v večji meri skladni z zahtevami EU; obstajajo težave na področju implementacije zakonov.	Svoboda izražanja in tiska v skladu z evropskimi standardi še vedno nista zagotovljena z trenutnim pravnim okvirom.
Potreba po reformah na področju pravne ureditve pravice do združevanja in shodov.	Težave na področju harmonizacije z zakonodajo EU. Resne težave z implementacijo	Opažen rahel napredek na področju pravice do demonstracij. Pravna podlaga na področju svobode do združevanja večinoma

Potreba po vzpodbujanju nadaljnega razvoja civilne družbe.	zakonov.	ustreza zahtevam EU – ovire ostajajo pri financiranju organizacij iz tujine.
Zagotovitev temeljnih pravic in svoboščin vseh državljanov, ne glede na raso, spol, vero, kulturo, jezik, politično prepričanje, v skladu z evropskimi konvencijami, katerih podpisnica je Turčija. Zagotovitev pravice svobodnega odločanja ter pravice do veroizpovedi, v skladu z Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic. Implementacija zakonskih sprememb na področju kulturnih pravic ter odprava vseh trenutno obstoječih pravnih ovir, ki onemogočajo oddajanje radijskih/televizijskih postaj v katerem koli drugem jeziku kot turščini.	Težave na področju harmonizacije z zakonodajo EU. Resne težave na področju implementacije zakonov.	Stanje je nezadovoljivo: napredek na področju zagotavljanja osnovnih pravic je minimalen, na področju svobode do veroizpovedi napredek ni opazen.
Kontrola vojske s strani civilne družbe. Uskladitev načina delovanja Sveta za državno varnost z prakso v državah članicah EU.	Zakoni niso skladni z zahtevami EU. Potreba po večji kontroli, izvajani s strani civilne družbe.	Omejen napredek – vloga SNV je bila zmanjšana, v skladu z zahtevo EU, vendar še vedno poseduje neformalno moč. Nadzor vojske s strani civilne družbe je še vedno praktično neobstoječ.
Povečanje učinkovitosti in neodvisnosti sodnega sistema. Uskladitev vseh delovnih praks sodnih organov z usmeritvami in predlogi Evropskega sodišča za človekove pravice.	Težave na področju harmonizacije z zakonodajo EU. Težave na področju implementacije zakonov.	Napredek na področju sprejemanja novih zakonov s področja reforme sodstva; potreba na področju implementacije ostaja, problematična je tudi (ne)odvisnost sodstva od politike. Napredek na področju ratifikacije mednarodnih instrumentov prava človekovih pravic; potreba po dodatni nadgradnji institucionalnega pravnega okvira.
Izboljšanje trenutnega stanja turških zaporov; uskladitev s standardi Evropske unije.	Zakoni so skladni z zahtevami EU; obstajajo težave na področju implementacije.	Napredek na področju izboljšanja razmer v turških zaporih; proces implementacije reform na področju zaporov iz leta 2004 v teku, izboljšanje infrastrukture zaporov. Težavo povzročajo primeri mučenja ter nečloveškega ravnanja, nezadostna zdravstvena oskrba.
V okviru preprečevanja primerov mučenja in slabega ravnanja, izobraževanje policije in varnostnega kadra. Izobraževanje sodnikov ter tožilcev s ciljem implementacije določb Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic.	Zakoni so skladni z zahtevami EU. Implementacija se izvaja uspešno.	Omejen napredek - čeprav število primerov mučenja in nečloveškega ravnanja upada, težavo še vedno predstavlja popolna implementacija vseh reform na omenjenem področju.

<p>Potreba po strategiji, usmerjeni v izboljšanje ekonomskih, socialnih ter kulturnih razmer. Poudarek na izboljšanju razmer na jugovzhodnem predelu države, s ciljem zmanjšanja regionalnih razlik. Poudarek na izboljšanju razmer in pravic manjšin.</p>	<p>Zakoni so skladni z zahtevami EU. Implementacija je le delno uspešna.</p>	<p>Brez napredka na področju zagotavljanja pravic manjšinam. Delni napredek na področju zagotavljanja kulturnih pravic; omogočen šolski pouk v materinem jeziku manjšin ter oddajanje radijskih/TV oddaj v jeziku manjšin (oboje v omejenem obsegu). Brez napredka na področju vprašanja JV države; zaskrbljenost zaradi porasta terorističnih dejanj.</p>
--	--	--

Vir: Sözen v Inglis in Ott (2005: 301-302), Poročilo Evropske komisije o napredku Turčije 2006.<sup>52</sup>

Pozornost Evropske komisije (EK) je bila usmerjena tudi na delovanje ter napredek turškega parlamenta, vlade ter javne uprave. EK je pohvalila delo turškega parlamenta ter vlade zaradi predanosti doseganju zastavljenih ciljev in zahtev, vendar je hkrati izrazila zaskrbljenost ob očitnih težavah implementacije reform zakonodaje. Na področju javne uprave je EK pohvalila sprejetje zakona, ki je ustanovil funkcijo ombudsmana, katerega področje je reševanje upravnih primerov in sporov. EK je izrazila zaskrbljenost nad dejstvom, da ni opaziti napredka pri krovnem Zakonu o javni upravi, na katerega je predsednik Sezer leta 2004 vložil veto<sup>53</sup>. Posledica neizvajanja zakona se je odrazila v zamrznitvi pričetka procesa decentralizacije moči centralne vlade ter prenosa moči na lokalne oblasti, poleg tega pa je bila onemogočena tudi fiskalna decentralizacija javne uprave.<sup>54</sup>

<sup>52</sup> European Commission (2006): Turkey 2006 Progress Report. Dostopno na [http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key\\_documents/2006/nov/tr\\_sec\\_1390\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/tr_sec_1390_en.pdf) (14.5.2007).

<sup>53</sup> Turkish Daily News (2004): Sezer vetoes local administration reform. Dostopno na <http://www.turkishdailynews.com.tr/archives.php?id=37405> (12.3.2007).

<sup>54</sup> European Commission: Turkey 2006 Progress Report. Dostopno na [http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key\\_documents/2006/nov/tr\\_sec\\_1390\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/tr_sec_1390_en.pdf) (14.5.2007).



## 12. ZAKLJUČEK

V zaključku diplomske naloge se bom osredotočil na potrditev oziroma zavrnitev hipotez, ki sem si jih zastavil na začetku pisanja ter s tem svoje delo oblikoval v neko logično celoto.

Kot sem ugotovil med pisanjem diplomskega dela, je na teoretičnem področju razlage demokratizacije veliko različnih avtorjev pustilo svoj pečat. Skozi primerjavo različnih pristopov razlage procesa demokratizacije sem prišel do zaključka, da so socialno-politični, gospodarski in kulturno-religijski dejavniki procesa vitalnega pomena za končni uspeh demokratizacije. Vsaka teorija, ki je v svoji osnovi zanemarila enega od osnovnih treh dejavnikov, je bila prisiljena spreminjati oziroma dopolnjevati svoj koncept, kar kaže na dejstvo, da je teorija preučevanja procesa demokratizacije uspešna le, če v svojem obsegu zavzame vse osnovne dejavnike: socialno-političnega, gospodarskega ter kulturno političnega. Medsebojna integracija vseh dejavnikov je izjemnega pomena zlasti pri državah Bližnjega vzhoda, saj kulturno-religijski dejavnik v teh državah igra tako pomembno vlogo, da bi bila brez upoštevanja njegovih implikacij realna predstava procesa demokratizacije na Bližnjem vzhodu izjemno popačena, oziroma praktično nemogoča. Kot ugotovi Potter (glej peto poglavje), se v vseh teoretičnih pristopih razlage demokratizacije pojavljajo isti osnovni dejavniki: ekonomski razvoj, stopnja družbenih razlik, državne in politične institucije, civilna družba, politična kultura in religija ter transnacionalne in mednarodne povezave.

Relativno največjo vlogo pri uspehu demokratizacije v določenem primeru zagotovo igra politični dejavnik. Demokratizacija je uspešna v primerih, ko politična klima v državi to dopušča – tudi če to pomeni propad prejšnjega sistema in zamenjavo z novim, demokratičnim.

Vloga kulturno religijskega dejavnika je v procesu demokratizacije izredno zanimiva. V procesu demokratizacije držav vzhodne Evrope je odigral pomembno vlogo, vendar ne smemo pozabiti, da sta imela vpliv krščanske vere ter vzgled zahodnoevropskih držav z dolgo tradicijo demokracije izjemno velik pozitiven vpliv na uspešen zaključek procesa. Bližnjevzhodne države, kjer je vpliv islama prisoten tako v religiji kot tudi kulturi, so interakcijo med kulturno-religijskim dejavnikom ter procesom demokratizacije doživele povsem drugače. Zaradi zavračanja evropocentričnih vidikov procesa demokratizacije s strani islamskih držav - izjema je Turčija, ki pa jo v primerjavi z ostalimi bližnjevzhodnimi državami

praktično lažje primerjamo z evropskimi državami – je razvoj demokracije skozi prizmo zahodnega sveta razumljen kot neopazen. Ayubi trdi, da je proces demokratizacije na področju držav Bližnjega vzhoda le »v zamudi«, saj obstajajo indici nadaljevanja procesa pluralizacije in liberalizacije političnega prostora, za uspešno preučevanje omenjenih procesov pa je potrebna opustitev evropocentričnega koncepta dojemanja demokratizacije (Ayubi v Potter 2005: 363). Prav tako lahko ugotovimo, da ob dokazih o nekompatibilnosti islama z demokracijo obstajajo tudi dokazi o njuni kompatibilnosti. Ključ do uspešne kombinacije obeh konceptov pa se verjetno skriva v razumevanju specifične oblike demokracije, ki bi nastala in ne ozkemu razumevanju koncepta demokracije izključno skozi prizmo praks demokracije v Evropi in ZDA.

Majhni izjemi bi lahko izpostavili le v primeru gospodarskega ter socialnega razvoja. Gospodarski ter posledično socialni razvoj določene države je za uspešen proces demokratizacije sicer pomemben, ne igra pa odločilne vloge. Kljub temu, da so v gospodarsko bolj razvitih državah možnosti demokracije večje (močnejši srednji sloj, ki je zgodovinsko najbolj naklonjen demokratičnim praksam), se proces demokratizacije lahko prične odvijati tudi v državi/družbi, ki se nahaja na nizki stopnji gospodarske razvitosti. Odličen primer take vrste je Turčija, ki je na pota demokratizacije stopila z precej zaostalo, agrarno usmerjeno socialno strukturo.

Potrebno je tudi omeniti, da je demokratizacija dolgotrajen proces, ki je v veliki meri odvisen od stabilnosti ter legitimnosti institucij, ki ga omogočajo. Tudi v tem pogledu je Turčija, kjer je koncept demokracije že uveljavljen ter predvsem ponotranjen, v veliki prednosti v primerjavi z Irakom, kjer je zgodovina demokracije praktično neobstoječa, institucije pa ne premorejo niti stabilnosti niti legitimnosti.

*Hipotezo uspeh demokratizacije je odvisen od razvitosti socialnega, političnega, gospodarskega ter kulturno-religijskega okolja tako lahko v celoti potrdim.*

**Druga hipoteza se glasi: *Proces demokratizacije bo v Iraku potekal počasneje kot v Turčiji in sicer iz geopolitičnih, gospodarskih in zgodovinskih vzrokov.***

Procesa demokratizacije se v Turčiji in Iraku med seboj razlikujeta v pomembnem dejstvu: medtem, ko se je proces demokratizacije v Turčiji pričel z prihodom na oblast Mustafe Kemala Atatürka v dvajsetih letih dvajsetega stoletja ter se postopoma nadaljeval skozi čas, s pogajanjem za vstop v EU pa zopet pridobil na hitrosti in intenziteti, je stanje demokracije, oziroma proces demokratizacije v Iraku praktično neobstoječe. Z prihodom stranke Baas na oblast v šestdesetih letih, je Irak skozi proces sekularizacije privzel vse lastnosti države, ki jo je Diamond (v tretjem poglavju) opisal kot psevdodemokracijo – gre sicer za obstoj političnih strank in večstrankarskih volitev, vendar pa je dominacija ene politične stranke ali grupacije tako močna (gre za izrazito koncentracijo resursov – represivnih, finančnih, medijskih), da je volilni izid tako rekoč že v naprej določen, tako da je politični pluralizem zelo omejen, formalna demokracija pa deluje bolj kot fasada dejanskega avtoritarizma.

Posledice kolonizacije so se je v Iraku manifestirale v obdobju po osamosvojitvi, ko je oblast obvladoval močan razred bogatih veleposestnikov in trgovcev, opazen pa je bil tudi vpliv nekdanje kolonialne sile (Velika Britanija). Izvršna oblast je bila izključno v rokah elite, prav tako pa ni bila v ničemer odgovorna pravosodni, oziroma zakonodajni veji oblasti, saj jo je bolj ali manj prav tako sestavljala sama. Oblikovanje demokratičnih politik je bilo v takšnih pogojih praktično nemogoče, saj je vodilna elita obvladovala vse politične kot tudi gospodarske vzvode moči, kar je pomenilo, da ni moglo priti do oblikovanja političnega prostora, v katerem bi lahko delovale civilno-družbene organizacije, ki v političnem procesu delujejo kot generator sprememb. Z nacionalistično revolucijo ter prevzemom oblasti de facto ni prišlo do nobenih sprememb v smislu demokratičnega napredka, saj je nova elita ravno tako obdržala vse vzvode moči trdno v svojih rokah, kar je pomenilo nezmožnost oblikovanja relevantnih akterjev na področju organizacij civilne družbe. Irak se trenutno sooča s posledicami napačnih odločitev v primerih horizontalne, vertikalne, systemske ter deloma časovne dileme (Jarstad, glej poglavje Vzpostavljanje demokracije).

V Turčiji - predvsem kot posledica dejstva, da se je država izognila procesu kolonizacije - ni prišlo do oblikovanja razreda bogatih zemljiških gospodov, poleg tega pa je relativno hitro prišlo do oblikovanja demokratične republike, ki je z delitvijo vzvodov moči – ekonomija je bila neodvisna od politike – omogočila nastanek političnega prostora, v katerem so do izraza prišli akterji civilne družbe. Pomembno je omeniti tudi dejstvo, da Turčija nikoli ni bila velika proizvajalka naftnih derivatov, medtem ko so bile nedemokratične bližnjevzhodne države s svojim ogromnim naftnim potencialom ter politično naklonjenimi vodilnimi političnimi

strukturami idealne za bivše kolonizacijske države z namenom izkoriščanja naravnih bogastev.

Trenutni proces demokratizacije v Iraku je ustavljen, saj je kakršen koli napredek na tem področju nemogoč zaradi državljanske vojne, ki divja na ozemlju države. Ker v državi velja vojno stanje, je gospodarski razvoj ohromljen, kar rezultira v izjemno slabih življenjskih pogojih, ki se manifestirajo v povečanem obsegu nasilja in začarani krog je sklenjen. Proces demokratizacije v Turčiji kot posledica izpolnjevanja pogojev za pridružitvev Evropski uniji v zadnjih sedmih letih poteka hitreje kot prej, in čeprav se pri implementaciji zahtev Evropske komisije pojavljajo določene težave, je Turčija deklarirano pripravljena ustrezno spremeniti vsa problematična področja, s ciljem izpolnitve pristopnih pogojev.

Hipotezo *proces demokratizacije bo v Iraku potekal počasneje kot v Turčiji in sicer iz geopolitičnih, gospodarskih in zgodovinskih vzrokov* lahko na osnovi zbranih podatkov v celoti potrdim.

Tretja hipoteza se glasi: ***Turčiji bodo pogajanja z EU demokratični proces olajšala, medtem ko bo prisotnost ZDA Iraku ta proces otežila in podaljšala.***

Iz analize pogajanj Turčije ter Evropske unije je razvidno, da se je Turčija zavezala k izpolnitvi Københavnskih kriterijev ter jih skozi čas tudi uspešno izpolnjevala. Največje težave pri uspešnem procesu demokratizacije, oziroma zadostitvi temeljnim pogojem demokracije še vedno predstavljajo problematika Cipra, turška nepripravljenost zagotavljanja osnovnih pravic manjšinam (s poudarkom na ekonomsko-socialnih razmerah na JV države), razmere v zaporih ter problematika Kurdov. Vsekakor pa lahko trdimo, da je Turčija do sedaj prikazala visoko stopnjo pripravljenosti izpolnjevanja zahtevanih pogojev. Zakonski popravki v skladu z zahtevami EU so bili sprejeti, problem pa še vedno ostaja uspešna implementacija sprejetih zakonskih sprememb. Poleg zaskrbljujoče nepripravljenosti nekaterih držav članic EU na sprejem Turčije v unijo predstavlja neuspešna implementacija sprejete zakonodaje poleg ciprske problematike zaenkrat največja ovira na poti Turčije v EU. Očitno je, da so pogajanja z EU Turčiji proces demokratizacije olajšala, saj je z ciljem vstopa v unijo (gospodarsko sodelovanje ter povezovanje, politična moč) demokratizacija države postala sredstvo za doseg cilja. S tem seveda ne trdim, da se proces demokratizacije v Turčiji

ne bi odvijal tudi, če Turčija ne bi kandidirala za mesto države članice v EU, vendar ostaja dejstvo, da je proces demokratizacije v Turčiji zaradi pristopnih pogajanj z Evropsko unijo potekal in trenutno poteka hitreje, kot bi sicer. Dejstvo pa je, da mora v poteku pogajanj za vstop Turčije v EU prav Turčija popuščati zahtevam EU po ureditvi določenih področij, ki so z evropsko zakonodajo nekompatibilna (v teoriji ali praksi) ter potisniti na stran pomisleke o zahtevah EU, ki so nezdržljive z njihovo kulturo in tradicijo. EU je združba razvitih demokratičnih držav, kamor si Turčija želi, in ne obratno.

Padec avtoritarnega režima Sadama Huseina v Iraku je bil omogočen zaradi vojaške intervencije Združenih držav Amerike, Velike Britanije ter ostalih koalicijskih držav. Po padcu prejšnjega režima se je pričel proces demokratizacije Iraka, katerega končni rezultat bi bil neodvisna, demokratična država, ki bi temeljila na vladavini prava, stabilnosti institucij, varstvu človekovih pravic ter spoštovanju in zagotavljanju varstva pravic manjšin. Po analizi dogodkov lahko ugotovimo, da so bile prve napake storjene, ko je takratna začasna koalicijska vlada (CPA) z oblasti načrtno odstranila vse predstavnike prejšnjega režima ter jih nadomestila večinoma z predstavniki dotedanje opozicije, ki so do tedaj živeli v tujini. Največjo napako je ameriška administracija storila v procesu snovanja nove iraške ustave, ki naj bi predstavljala temeljni kamen nove države, ki bi temeljila na skupni identiteti. Pri procesu snovanja nove ustave so bili vseskozi prisotni le predstavniki šiitov in Kurdov, medtem ko so bili predstavniki sunitov v večji meri izključeni iz procesa. Po ukinitvi Odbora za pripravo osnutka ustave so se pogajanja o ustavi nadaljevala le med voditelji šiitskih in kurdskih političnih strank, sunitskih predstavnikom pa je bila participacija ne teh srečanjih le redko dovoljena. Po mnenju Morrowa (glej osmo poglavje) so ameriški pritiski v smeri pospešitve procesa oblikovanja ustave (interes po čimprejšnjem oblikovanju izvršne oblasti ter pričetku procesa rekonstrukcije države, v kateri bi pogodbeno sodelovale ameriške multikorporacije) negativno vplivali na stopnjo sunitskega zaupanja v predlog federalno urejenega Iraka, povečali nesorazmerja v pogajalski moči nasprotnih strani, onemogočili možnost mednarodne mediacije (Združeni narodi) v procesu oblikovanja ustave, utrdili percepcijo ZDA kot aktivnega akterja v pogajanjih znotraj suverene države ter pomembnim iraškim državljanom onemogočili možnost sodelovanja v procesu oblikovanja ustave. Ko se je nezadovoljstvo z vplivom na proces nastanka temelja nove države srečalo z stoletja starim sovraštvom med verskima ločinama, suniti in šiiti, je bila državljanska vojna neizbežna. Dejstvo je, da je proces demokratizacije v Iraku trenutno ustavljen, saj so vse sile usmerjene v poizkus ustavitve nasilja, kar pa je praktično nemogoča naloga, saj je celo vlada preprejena z

člani ter vplivom sektaških združb. V državi vlada korupcija, podkupljivi in koruptivni sta tako vojska kot tudi policija. V strahu pred popolnim razpadom države je predsednik ZDA podpisal zakon, s katerim zagotavlja stalno vojaško prisotnost v Iraku tudi v prihodnje, kar pa situacije v državi ne bo izboljšalo, saj velik del vsakdanjih spopadov predstavljajo napadi upornikov na »okupacijsko« ameriško vojsko.

Kratkoročna rešitev za Irak trenutno ne obstaja, saj trenutne razmere ne omogočajo niti osnovnih demokratičnih pogojev, kaj šele nadaljevanje postopka demokratizacije države. Dolgoročna rešitev se verjetno ponuja v popolnem umiku ameriške vojske iz države ter poizkus mediacije sporov z pomočjo skupnih naporov organizacije Združenih narodov ter Iraku sosednjih držav. Očitno namreč je, da se poizkus vzpostavitve demokratične države na Bližnjem vzhodu skozi prizmo ameriškega konstitucionalizma ni obnesel.

*Hipotezo Turčiji bodo pogajanja z EU demokratični proces olajšala, medtem ko bo prisotnost ZDA Iraku ta proces otežila in podaljšala lahko na osnovi zbranih podatkov v celoti potrdim.*

## 13. VIRI IN LITERATURA

### LITERATURA

1. Aristotle (1961): *The Politics of Aristotle*. Oxford: Oxford University Press.
2. Baker, James in Lee H. Hamilton (2006): *The Iraq Study Group Report*. Washington: United States Institute of Peace.
3. Boden, Martina (2004): *Evropa: Naša preteklost in sedanost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
4. Dahl, Robert Allan (1989): *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press.
5. Dahl, Robert Allan (1971): *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven: Yale University Press.
6. Diamond, Larry, ur. (1999): *The Self-restraining State: Power and accountability in new democracies*. London: Boulder.
7. Esposito, John L. (1991): *Islam and Politics*. Syracuse: Syracuse University Press.
8. Gaube, Aleš (2007): Erdoganu predsedniške želje splavale po vodi. *Dnevnik*, 25.4.2007, 7.
9. Gaube, Aleš in agencije (2006): Strani v spopadu oblikujejo vlado. *Dnevnik*, 4.4.2006, 6.
10. Giddens, Anthony (1993): *Sociology*. Cambridge: Politiy Press.
11. Inglis, dr. Kirstyn in dr. Andrea Ott (2005): *The Constitution for Europe and an Enlarging Union: Unity in Diversity?* Groningen: Europa Law Publishing.
12. Jarstad, Anna (2006): *Dilemmas for war-to-democracy transitions*. Uppsala: Uppsala University.
13. Kinross, Patrick (1964): *Atatürk: The Rebirth of a nation*. London: Weidenfeld.
14. Lewis, Bernard (1993/1994): *Islam And The West*. Oxford: Oxford University Press.
15. Lewis, Bernard (1995): *The Middle East: 2000 Years of history from the rise of Christianity to the present day*. London: Widenfeld & Nicholson.
16. Linz, Juan J. (1990): *Transitions to Democracy*. Washington: The Washington Quarterly 13, no. 3.
17. Lipset, Seymour Martin (1963): *Political Man: The social bases of politics*. NewYork: Garden City.
18. Morozov, Sebastjan (2006): Turčija nam bo stala ob strani. *Dnevnik*, 17.11.2006, 7.
19. Morrow, Jonathan (2005): *Iraqi's Constitutional Process II: An Opportunity Lost*. Washington: United States Institute of Peace

20. Norton, Augustus R. (1993): The Future of Civil Society in the Middle East. *The Middle East Journal* 47(2), 205–216. Washington: Middle East Institute.
21. Osojnik, Davorin (2006): *Analiza objektivnih dejavnikov vojne v Iraku*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
22. Potter, David, ur. (2005): *Democratization*. Cambridge: Cambridge University Press.
23. Rizman, Rudolf Martin (2006): *Uncertain Path: Democratic Transition and consolidation in Slovenia*. College Station: Texas A&M University Press.
24. Shain, Y. in J. Linz, ur. (1995): *Between States: Interim Governments and Democratic Transitions*. Cambridge: Cambridge University Press.
25. Sluga, Marta, ur. (1981): *Svetovna zgodovina: Od začetkov do danes*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
26. Sorensen, Georg (1993): *Democracy and Democratization*. San Francisco: Westview Press.
27. Spencer, Dr. William (1994): *The Middle East: Fifth Edition*. Connecticut: The Dushkin Publishing Group.
28. Šterbenc, Primož (2005): *Šiiti: Geneza, doktrina in zgodovina odnosov z suniti*. Ljubljana: Založba FDV.
29. Tomšič, Matevž (2002): *Politična stabilnost v novih demokracijah*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
30. Tripp, Charles (2000) : *A History of Iraq*. Cambridge: Cambridge University Press.
31. Vanhanen, Tatu (1990): *The Process of Democratization: A comparative study of 147 states, 1980-1988*. New York: Taylor and Francis.
32. Zajc, Drago (2000): *Parlamentarno odločanje*. Ljubljana: Založba FDV.
33. Zajc, Drago (2004): *Razvoj parlamentarizma: Funkcije sodobnih parlamentov*. Ljubljana: Založba FDV.

## **VIRI Z MEDMREŽJA**

1. Arabic Media (2003): *Iraq History*. Dostopno na [http://arabicmedia.com/iraq\\_history.htm](http://arabicmedia.com/iraq_history.htm) (1. oktober 2006).
2. Armenian House (2004): *Turkey and the Armenian atrocities*. Dostopno na <http://armenianhouse.org/bliss/turkey/turkey-in-asia-map.html> (15. maj 2007).



3. Assetz Cyprus (2005): *Map of Cyprus*. Dostopno na <http://cyprus.assetz.co.uk/map-of-cyprus.htm> (6. februar 2007).
4. BBC (2005): *Iraq voters back new constitution*. Dostopno na [http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle\\_east/4374822.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4374822.stm) (5. november 2006).
5. BBC (2005): *Q&A: Iraqi Election*. Dostopno na [http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle\\_east/3971635.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3971635.stm) (2. november 2006).
6. BBC (2005): *Shia majority for Iraqi Parliament*. Dostopno na [http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle\\_east/4273931.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4273931.stm) (2. november 2006).
7. BBC (2007): *Timeline: Iraq after Saddam*. Dostopno na [http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle\\_east/4192189.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4192189.stm) (1. november 2006).
8. BBC (2007): *Timeline: Turkey*. Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1023189.stm> (9.2.2007).
9. Bloomberg (2005): *The Constitutional Referendum in Iraq*. Dostopno na [http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=10000087&sid=amqz7dZlEx3w&refer=top\\_world\\_news](http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=10000087&sid=amqz7dZlEx3w&refer=top_world_news) (22. oktober 2006).
10. Burak Sansal (2007): *All About Turkey: Kemalism*. Dostopno na [http://www.allaboutturkey.com/ata\\_prensip.htm](http://www.allaboutturkey.com/ata_prensip.htm) (6. februar 2007).
11. Centre for European Reform (2006): *Cyprus, Turkey and the EU: Time for a sense of proportion and compromise*. Dostopno na [http://www.cer.org.uk/pdf/policybrief\\_cyprus\\_hannay\\_july06.pdf](http://www.cer.org.uk/pdf/policybrief_cyprus_hannay_july06.pdf) (6. februar 2007).
12. Council on Foreign Relations (2004): *Iraq: The Interim government leaders*. Dostopno na <http://www.cfr.org/publication/7664/> (1. november 2006).
13. Esposito, John L in John O. Voll (2001): *Islam and Democracy*. Dostopno na <http://www.neh.gov/news/humanities/2001-11/islam.html> (25. maj 2007).
14. European Commission (2007): *Agenda 2000: For a stronger and wider Union*. Dostopno na <http://ec.europa.eu/agenda2000/overview/en/agenda.htm> (9. februar 2007).
15. European Commission (2006): *Turkey 2006 Progress Report*. Dostopno na [http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key\\_documents/2006/nov/tr\\_sec\\_1390\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/tr_sec_1390_en.pdf) (14. maj 2007).
16. European Trade Union Confederation (2005): *Turkey's Accession to the European Union*. Dostopno na <http://www.etuc.org/a/241> (6. februar 2007).
17. EurActiv (2005): *Turkey Accession and Cyprus*. Dostopno na <http://www.euractiv.com/en/enlargement/turkey-accession-cyprus/article-135940> (6. februar 2007).

18. Europa Portal (2007): *Glossary*. Dostopno na [http://europa.eu/scadplus/glossary/accession\\_criteria\\_copenhagen\\_en.htm](http://europa.eu/scadplus/glossary/accession_criteria_copenhagen_en.htm) (2. maj 2007).
19. Federation of American Scientists (FAS) (2003): *UN Security Council Resolution 678*. Dostopno na <http://www.fas.org/news/un/iraq/sres/sres0678.htm> (27. september 2007).
20. Federation of American Scientists (1999): *UNSCOM Reports to the Security Council*. Dostopno na <http://www.fas.org/news/un/iraq/s/index.html> (20. april 2007).
21. Foreign Affairs (2004): *Turkey's Dreams of Accession*. Dostopno na <http://www.foreignaffairs.org/20040901faessay83508/david-l-phillips/turkey-s-dreams-of-accession.html> (6. februar 2007).
22. Foreign Affairs (2006): *What to do in Iraq – a roundtable*. Dostopno na <http://www.foreignaffairs.org/20061301faresponse85812/larry-diamond-james-dobbins-chaim-kaufmann-leslie-h-gelb-stephen-biddle/what-to-do-in-iraq-a-roundtable.html> (21. december 2006).
23. Info Please (2006): *Kurdish History Timeline*. Dostopno na <http://www.infoplease.com/spot/kurds3.html> (25. maj 2007).
24. Info Please (2007): *Kurds – History*. Dostopno na <http://www.infoplease.com/ce6/world/A0859147.html> (20. oktober 2006).
25. International Crisis Group (2007): *Irak and the Kurds: Resolving the Kirkuk Crisis*. Dostopno na <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=4782&l=1> (21. april 2007).
26. Jurist Legal Intelligence (2003): *Iraq Crisis*. Dostopno na <http://jurist.law.pitt.edu/world/iraq.htm> (23. april 2007).
27. Jurist (2005): *Sunni objections to Iraq constitution draft*. Dostopno na <http://jurist.law.pitt.edu/gazette/2005/08/sunni-objections-to-iraq-constitution.php> (3. november 2006).
28. Middle East Review of International Affairs (2002): *The Kurds of Iraq*. Dostopno na <http://meria.idc.ac.il/journal/2002/issue4/jv6n4a5.html> (2. oktober 2006).
29. Middle East Policy (2005): *Iraqi Kurds and Iraq's Future*. Dostopno na <http://www.stimson.org/swa/pdf/LaipsonBarkey-MEPolicy2005.pdf> (9. april 2007).
30. Talk Left (2003): *Election results in Turkey: Erdogan winner*. Dostopno na <http://www.talkleft.com/story/2003/03/10/802/99911> (6. februar 2007).
31. The Coalition Provisional Authority (2004): *Annex to the Law for the Administration of Iraq in the transitory period*. Dostopno na [http://www.cpa-iraq.org/government/TAL\\_Annex.html](http://www.cpa-iraq.org/government/TAL_Annex.html) (27. november 2007).

32. The Coalition Provisional Authority (2004): *Law of Administration of Iraq in the transitional period*. Dostopno na <http://www.cpa-iraq.org/government/TAL.html> (2. november 2006).
33. The Epoch Times (2005): *The Iraqi Draft Constitution offers difficult and unavoidable compromises*. Dostopno na <http://www.theepochtimes.com/news/5-9-15/32335.html> (2. november 2006).
34. The Human Rights Watch (1992): *The 1991 Uprising in Iraq and Its Aftermath*. Dostopno na <http://www.hrw.org/reports/1992/Iraq926.htm> (9. maj 2007).
35. The Independent Electoral Commission of Iraq (2006): *Certification of the Council of Representatives Elections Final Result*. Dostopno na [http://www.ieciraq.org/final%20cand/IECI\\_Decision\\_Certified\\_Results\\_of\\_CoR\\_Elections\\_En.pdf](http://www.ieciraq.org/final%20cand/IECI_Decision_Certified_Results_of_CoR_Elections_En.pdf) (6. november 2006).
36. The Independent Electoral Commission of Iraq (2005): *Constitution Draft*. Dostopno na [http://www.ieciraq.org/final%20cand/Draft%20Constitution\\_2005%5B1%5D.09.20\\_En.pdf](http://www.ieciraq.org/final%20cand/Draft%20Constitution_2005%5B1%5D.09.20_En.pdf) (10. november 2006).
37. The Independent Electoral Commission of Iraq: *Elections Law*. Dostopno na <http://www.ieciraq.org/final%20cand/Elections%20Law%20-%20English.pdf>, 6.11.2006).
38. Turkish Daily News (2004): *Sezer vetoes local administration reform*. Dostopno na <http://www.turkishdailynews.com.tr/archives.php?id=37405> (12. marec 2007).
39. Turkish Odyssey (2000): *The Republic Period*. Dostopno na <http://www.turkishodyssey.com/turkey/history/history4.htm> (5. februar 2007).
40. United States Institute of Peace (2007). Dostopno na <http://www.usip.org> (3. november 2006).
41. United States Institute of Peace (2005): *Special Report: Iraqi's Constitutional Process II*. Dostopno na <http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr155.pdf> (20. november 2006).
42. United States Institute of Peace (2005): *Zemljevid verskih ter etničnih skupin v Iraku*. Dostopno na <http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr155.html> (3. november 2006).
43. Washington Post (2003): *Iraq appears not to have come to a genuine acceptance...the disarmament which was demanded*. Dostopno na [http://www.washingtonpost.com/wp-srv/world/transcripts/blix\\_012703.html](http://www.washingtonpost.com/wp-srv/world/transcripts/blix_012703.html) (23. oktober 2006).
44. Washington Post (2003): *The Ghosts of 1991*. Dostopno na <http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn/A10874-2003Apr11?language=printer> (25. maj 2007).

45. Wikipedia (2007): *History of Iraq*. Dostopno na [http://en.wikipedia.org/wiki/History\\_of\\_Iraq](http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Iraq) (27. september 2006).
46. Wikipedia (2007): *Human Rights in Saddam's Iraq*. Dostopno na [http://en.wikipedia.org/wiki/Human\\_rights\\_in\\_Saddam%27s\\_Iraq](http://en.wikipedia.org/wiki/Human_rights_in_Saddam%27s_Iraq) (1. oktober 2007).
47. Wikipedia (2007): *The Gulf War*. Dostopno na [http://en.wikipedia.org/wiki/Gulf\\_War](http://en.wikipedia.org/wiki/Gulf_War) (20. april 2007).